

T.C.

**AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

Ayşe KOCA

ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİNDE ANNE VE BABANIN ROLÜ (AĞRI ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Hayati TETİK

AĞRI-2019

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Çocuğun Din Eğitiminde Anne ve Babanın Rolü (Ağrı Örneği)” adlı tezin tamamen kendi çalışmama olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylıyorum.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden iletişime açılabilir.

03/06/2019

AYŞE KOCA

İÇİNDEKİLER

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	İİ
TEZ ONAY VE KABUL TUTANAĞI.....	
TABLolar DİZİNİ.....	V
ÖZET.....	Vİİ
ABSTRACT.....	Vİİ
ÖNSÖZ.....	İX
KISALTMALAR DİZİNİ.....	X
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	6
1.4.1. Evren ve Örneklem/Araştırma Grubu.....	6
1.4.2. Veri Toplama Araçları.....	7
1.4.3. Veri Analizi.....	7
1.5. Araştırmanın Kapsam Ve Sınırlılıkları.....	8
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	9
1.1.Din.....	9
1.2.Eğitim.....	8
1.3.Din Eğitimi.....	10
1.4.Ahlak.....	11
1.5.Kişilik.....	12
1.6.Gelişim.....	12
İKİNCİ BÖLÜM	
2. TEORİK ÇERÇEVE.....	13
2.1. İslam ve Aile.....	13
2.1.1. Ailenin Önemi.....	13
2.1.2. Ailenin Görevleri.....	19
2.1.3.Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Önemi.....	22
2.1.4.Anne ve Babanın Çocuğuna Yönelik Tutumunu Belirleyen Faktörler.....	24
2.1.4.1.Ailenin Bulunduğu Çevre.....	26

2.1.4.2.Ailenin Toplumsal Konumu.....	27
2.1.4.3.Ailenin Yönetimi.....	28
2.1.4.4.Ailenin Gelir Düzeyi ve Geçimi.....	29
2.1.5.Anne ve Babanın Çocuklarına Yönelik Tutumları.....	30
2.1.5.1.Baskıcı ve Otoriter Tutum.....	33
2.1.5.2.Gevşek Tutum.....	34
2.1.5.3.Dengesiz Kararsız Tutum.....	34
2.1.5.4.Koruyucu Tutum.....	35
2.1.5.5.İlgisiz ve Kayıtsız Tutum.....	35
2.1.5.6.Güven Verici, Destekleyici ve Hoşgörülü Tutum.....	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. BULGULAR VE YORUM.....	39
3.1. Öğrencilerin Demografik Yapısı.....	39
3.2. Öğrencilerin Aile Profiliyle İlgili Bulgular ve Bu Bulguların Değerlendirilmesi.....	40
3.3.Anne ve Babaların Dini Durumuyla İlgili Bulgular ve Bulguların Değerlendirilmesi.....	45
3.4. Çocukların Dini Durumuyla İlgili Bulgular ve Bu Bulguların Değerlendirilmesi..	54
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	63
KAYNAKÇA.....	69
EKLER.....	74
ÖZGEÇMİŞ.....	76

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okullara Göre Dağılımı.....	39
Tablo 2.Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	39
Tablo 3.Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı.....	40
Tablo 4.Öğrencilerin Kardeşler Arasındaki Sırasına Göre Dağılımı.....	41
Tablo 5.Öğrencilerin Anne Mesleğine Göre Dağılımı.....	41
Tablo 6.Öğrencilerin Baba Mesleğine Göre Dağılımı.....	42
Tablo 7.Öğrencilerin Anne Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	42
Tablo 8.Öğrencilerin Baba Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	43
Tablo 9.Öğrencilerin Evlerinde Anne, Baba ve Kardeşler Dışında Akraba Bulınma Durumuna Göre Dağılımı.....	44
Tablo 10.Öğrencilerin Evlerinde Anne, Baba ve Kardeşler Dışında Bulunan Akrabaların Dağılımı.....	44
Tablo 11.Dini Konularda Soru Sorulan Kişiy ve Soru Sorma Sıklığına Göre Dağılımı...45	
Tablo 12.Dini Konularda Soru Sorulan Kişi ve Sorulara Cevap Verme Şekline Göre Dağılımı.....	46
Tablo 13.Öğrencilerin Evlerinde Yemeklerden Sonra Dua Okunma Durumuna Göre Dağılımı.....	47
Tablo 14.Öğrencilerin Evlerinde Ailece Dini Filmler İzlenme Durumuna Göre Dağılımı.....	48
Tablo15.Öğrencilerin Öğrendikleri Sure ve Duaları Öğreten Kişiy Göre Dağılım.....	48
Tablo 16.Taziye, Mevlit, İftar ya da Sohbet Gibi Etkinliklere Götüren Kişi ve Götürme Sıklığına Göre Dağılımı.....	49
Tablo 17.Dini Konularda Nasihat/Öğüt Veren Kişi ve Nasihat/Öğüt Verme Sıklığına Göre Dağılımı.....	50
Tablo 18.Öğrencilerin Bir Sıkıntısı Olduğunda Ailede En Çok Anlattığı Kişiy Göre Dağılımı.....	51
Tablo 19.Hata Yaptığında Anne-Babanın İkaz Şekline Göre Dağılımı.....	51
Tablo 20.Okula Gelmeden Önce Dini Bilgi, Dua, Sure ve İbadetleri Öğreten Kişi ve Öğretme Şekline Göre Dağılımı.....	52

Tablo 21.Dini Konularda Güzel Bir Davranış Sergilendiğinde Anne-Babanın Ödüllendirme Şekline Göre Dağılım.....	53
Tablo 22.Öğrencilerin Namaz Kılma Durumuna Göre Dağılım.....	54
Tablo 23.Namaz Kılan Öğrencilerin Namaz Kılarken En Çok Örnek Aldıkları Kişiye Göre Dağılımı.....	55
Tablo 24.Öğrencilerin Kur'an Okumayı Bilme Durumuna Göre Dağılımı.....	56
Tablo 25.Öğrencilerin Ezbere Bildikleri Sure ve Duaların Dağılımı.....	56
Tablo 26.Ailenin İzin Vermediği Kişilerle Arkadaşlık Etmenin Güzel Bir Davranış Olduğu Görüşüne Göre Dağılımı.....	57
Tablo 27.Öğrencilerin Şimdiye Kadar Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Dağılımı.....	58
Tablo 28.Şimdiye Kadar Din Eğitimi Alanların Dini Bilgileri En Çok Aldıkları Kişiye Göre Dağılımı.....	58
Tablo 29.Öğrencilerin Ramazan'da Oruç Tutmayı İsteme Durumuna Göre Dağılımı.....	60
Tablo 30.Öğrencilerin Hata Yaptığında Anne-Babasına Kızacakları Korkusuyla Doğruyu Söylememe Durumuna Göre Dağılımı.....	61

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİNDE ANNE VE BABANIN ROLÜ (AĞRI ÖRNEĞİ)

Ayşe KOCA

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Hayati TETİK

Her toplum maddi ve manevi değerlerini gelecek nesillere aktarmak ister. Haliyle manevi değerlerden olan dini değerleri nesilden nesile aktarmak ve yaşatmak istemektedir. Bu aktarma görevinin ilk gerçekleştiği yer ailedir. Aile inanç ve davranışlarını çocuğa aktararak çocuğun dini kişilik ve ahlakının oluşmasında çok büyük rol oynamaktadır. Çocuğun dini kişiliği, ailenin dini ve ahlaki kişiliğine göre şekillenmektedir.

Bu çalışmada çocuğun din eğitiminde dini inanç, tutum ve davranışlarının oluşumunda ve şekillenmesine anne-babasının nasıl bir etkisinin olduğu, anne-babanın dini davranışlarının çocuğunun dini davranışlarına nasıl yansıdığı araştırılmıştır.

Araştırmanın evrenini Ağrı'daki 3. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu evreni temsil edebilmesi ve çocuğun din eğitiminde ailenin rolünün açıklanabilmesi için Ağrı'nın Merkez, Hamur ve Doğubayazıt ilçelerinde Cumhuriyet İ.Ö.O, Şehit Hikmet İ.Ö.O, Mustafa Kemal İ.Ö.O, Şeyh Edebalı İ.Ö.O, Osman Gazi İ.Ö.O, Adımovası İ.Ö.O, Çevre Mahallesi İ.Ö.O, 15 Temmuz İ.Ö.O, Karabulak İ.Ö.O, Cemile Yassıboğa İ.Ö.O, Ahmed-i Hani İ.Ö.O. olmak üzere toplam on bir ilköğretim okulunun Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi almamış 3. Sınıf öğrencilerine araştırmacının gözetiminde sınıf öğretmenleriyle beraber anket uygulanmıştır.

Yapılan bu çalışma, çocukların inanç ve davranışlarında anne babalarından nasıl etkilendiklerini, anne babaların dini değerlerini çocuklarına aktarıırken eğitim düzeyinin, aile yapısının, ekonomik koşulların, çocukların sorularına cevap verme şeklinin ve sıklığının, ibadetlere ve çocuklarıyla dini törenlere katılma sıklığının çocuklarının dindar bir kişilik oluşturmada ne derece bir etkiye sahip olduğunu Ağrı'nın ilgili okullardaki 3. sınıf öğrencilerini ve öğrencilerin dilinden ailelerini inceleme imkânının sağlanabilmesi bakımından düşünülmektedir. Aynı şekilde çocuğun din eğitiminde anne babasının tutum ve davranışlarının etkili olduğu, ailenin hoşgörü ve ilgi uyandırarak sorulara cevap verme, Kur'an okumayı bilme, öğüt verme ve Ramazan Ayı'nda oruç tutmayı isteme, dini bilgilerini aldığı kişi, ezberlediği sure veya dua sayısı, dini sorularına cevap alma şekli, dini etkinliklere götürülme, yemeklerden sonra dua okunma ve ailece dini filmler izlenme

sıklığının çocuğun dini kişilik geliştirmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Çocuk, Anne, Baba, Din Eğitimi.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

THE ROLE OF PARENTS IN CHILD'S RELIGIOUS EDUCATION (AĞRI PROVINCE SAMPLE)

Ayşe KOCA

Manager of the Thesis: Ph. Dr. Prof. Hayati TETİK

Every community wants to hand down all of their earthly or spiritual values to the next generations. We want to transfer and sustain our religious values which are one of the spiritual values of ours. The first place where this transmission happens is family. Family plays a huge role in formation of their child's religious personality and morality with transferring their own beliefs and behaviors to them. A child's religious personality is shaped by family's religious and moral identity.

In this work the author researched that how parents affect their child's religious education, formation and embodiment of their religious beliefs, attitudes and behaviors and how the religious behaviours of the parents reflect to the child .

The scale of this research has been made by the third grades of primary school in Ağrı. In order to represent this scale and for the explanation of the family's role on the child's religious education, a survey conducted to the children who are third grade students and have not take any religion class at eleven schools such as Cumhuriyet School, Şehit Hikmet School, Mustafa Kemal İlkokulu, Şeyh Edebali School, Osman Gazi School, Adımovası School, Çevre Mahallesi School, 15 Temmuz School, Karabulak School, Cemile Yassıboğa School, Ahmed-i Hani School which are in Ağrı's center or urban areas like Hamur and Doğubayazıt.

This work is very important because it gives opportunity to annalise how children's religious beliefs and behaviours are affected from their parents, and while parents are transferring their religious heritage to their children how those parents' educational level, family structre, economical conditions, the way and frequency of answering the children's questions and frequency of attending religious rituals or ceremonies with their children

affects the formation of religious identity of the kids via annalising the third grade students of those schools which are mentioned above and their families.

Key words : Family, Child, Mother, Father, Religion Education

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu, çocuğun din eğitiminde anne ve babanın rolünü açıklayıp, Ağrı’da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi almamış 3. sınıf öğrencilerine yapılan anketi yorumlayarak bu konuya katkı sağlamaktır. Çocuk ilk eğitimini anne ve babasından aldığı için anne ve babanın davranışları çocuk üzerindeki en büyük etkenlerden biridir. Çocuğun sosyalleşmesi, bulunduğu topluma ayak uydurması ve toplumdaki kültürü benimseyip gelecek nesillere aktarması için aile en büyük etkindir. Çocuğun davranışının şekillenmesinde en kritik dönem olan okul öncesi döneminde, çocuk en fazla anne ve babasıyla iletişime geçmekte ve ailedeki kişilerin davranış kalıplarını kendine rol model olarak almaktadır. Bir nevi çocuk bir hamur gibi ilk olarak anne ve babanın elinde yoğrulmaktadır. Bu sebeple çocuğun din eğitiminde anne ve babanın etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Biz bu çalışmada Ağrı’daki çocukların din eğitimi konusunda anne ve babaların çocuklarını ne kadar etkilediklerini analiz edebilmek için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi almamış olan 3. sınıf öğrencilerine bu konuyla alakalı sorular sorulmuş ve konuyla alakalı uzman kişilere danışılıp cevaplar yorumlanmıştır.

Çalışmamda bilgi ve tecrübeleriyle değerli katkılarda bulunan şahsıma kıymetli vakitlerini ayırarak bana yardımcı olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hayati TETİK’e teşekkürlerimi arz ederim.

Ağrı-2019

Ayşe KOCA

KISALTMALAR DİZİNİ

Akt. : Aktaran

(a.s.) : Aleyhi's-Selam

bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

c. : cilt

diğ. : Diğerleri

DKAB : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Edt. : Editör

F. : Frekans

İ.Ö.O. : İlköğretim Okulu

s. : Sayfa

(sav) : Sallallahu aleyhi ve sellem

SPSS : (Statistical Package For Social Sciences) Veri analizi programı

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

trs. : Tarihsiz

Yay. :Yayımlayan

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Din, en genel ifadeyle insanın hayatını anlamlandırma çabasıdır. İnsanlar dinin ilkelerine uyarak huzurlu ve mutlu bir yaşam geçirmeye çalışırlar. Bu nedenle her toplum dinin öğretilerini gelecek nesillere aktarmaya çalışır. Bu aktarma görevinin ilk gerçekleştiği yer ailedir. Bilim adamlarına göre çocuğun kişilik gelişiminde en önemli dönemin okulöncesi döneme karşılık gelen ilk altı yıl olduğu ve çocuğun karakterinin ve hayata olan bakış açısının bu dönemde gerçekleştiği belirtilmiştir (Ay, 2005: 362-363).

Aile hem psikolojik, hem pedagojik, hem de sosyolojik olarak çocuğa yardımcı olurken bununla beraber, çocuğa dini eğitimi ve öğretimi kazandırmada en önemli faktörlerin başında gelir. Ailenin çocuk eğitiminde bu denli önemli oluşu gerek Kur'an ayetlerinde gerekse Hz. Peygamber'in hadislerinde de vurgulanmıştır (Taha, 20/132; Tahrim, 66/6; Buhari, Vesaya,9; İbn Mace, Edeb, 3). İslam eğitimcileri de bu iki kaynak doğrultusunda ailenin, çocukların dini eğitimlerinden sorumlu olduklarını ifade etmiştir. Ailenin bu sorumluluğu, öncelikle anne ve babayı ilgilendirmektedir. Aile bu sorumluluğu yürütürken birlikte hareket etmeli ve bu görevi biri diğerine terk etmemelidir.

Anne-babalar birer ilk muallim olarak çocukları üzerinde silinmesi zor izler bırakan tesire sahip olmakla beraber, çocuğun gelişimi ve yetişmesinde anne-baba rolünün önemli oluşunu hatırlatan Erdil ise dünyaya geldiğinde çocuğun ilk gördüğü insanın annesi olduğunu ve çocuğun en çok annesinin tesiri altında kaldığını ifade ettikten sonra, George Herbert'in: "iyi bir anne yüz öğretmene bedeldir" sözünü aktarmıştır (Erdil, 1991: 30).

Çocukların dini duygu ve düşüncelerinin erken veya geç, sağlıklı veya sağlıklı olmayan gelişimi, ailenin dindarlığı ile doğru orantılıdır. Ailenin dine yönelik tutumuna bağlı olarak, anne-baba çocuğun Allah'a inanmasına ve bağlanmasına da inançsız veya inkâr edici bir dini kimlik geliştirmesine de aracı olabilir. Aile ortamında dini konularda fazla bir şey bulamayan bir çocukta dini duygunun gelişimi gecikebilir, hatta din duygusu körelebilir. Anne-baba, dini değerleri gereksiz gören, dışlayan bir bakış açısına sahipse veya bu konuda ihmalkâr ise çocuğun kimlik gelişimi süreci dini gelişim yönünden zayıf kalabilir. Anne-baba; çocuğu dini değerlerle tanıştırmamak, dini model oluşturmamak, bu alanda yeterli rehberlik etmemek ya da dini değerlerle hayatı irtibatlandırmamak suretiyle çocu-

ğün dini kimliğinin oluşmasını engelleyen bir ortam hazırlayabilir (Kasapoğlu, 2008: 10-11).

Çocuğun ailesiyle kurduğu ilişkinin boyutları ne kadar iyi ise ileriki yaşlarda aile dışında kurduğu ilişki de o denli önemli olur. Aile içerisindeki ilişkiler ve kişilikler toplum içindeki değer yargılarını oluşturur. Çocuk doğruyu-yanlışı, iyiyi-kötüyü ilk olarak ailede öğrenir. Çocukta dini inanç ve doğruların ilk özü ailede atılır. Bu bağlamda aile çocuğun dini eğilimlerinin ilk yöneticisi ve terbiyecisi olarak karşımıza çıkar (Aydın, 2013: 310).

Bizim bu çalışmadaki amacımız, anne babanın dini inanç ve tutumlarının çocuğun dini eğilimlerini değer yargılarının şekillenmesindeki önemini ortaya koymak ve çocuğun din eğitiminde dini inanç ve tutumlarının davranışa dönüştürülmesinde anne ve babanın etkisinin ne olduğunu açıklamaktır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

İnsan yaratılıştan üstün özelliklere, mükemmel bir ruhi dokuya sahip olmasına rağmen fiziksel, zihinsel ve ahlaki olgunluğa kavuşuncaya kadar uzun zaman geçmektedir. Biliyoruz ki insan her daim başkalarının yardımına muhtaçtır. Doğduğumuz andan itibaren anne ve babamızın bize bakmasına muhtacız. Çünkü çocuk belli bir süre kendi kendine yetemez ve yetişkinlerin yardımına ihtiyaç duyar. Onun kişiliğinin nasıl olacağı, hangi değerleri edineceğini kendisi değil büyükleri karar verir (Cebeci, 2005: 226). Çocuk her türlü etkiye açık, hayrı da şerri de kabul edebilecek kabiliyete sahip olarak yaratılmıştır. (Gazali,1306, I-IV). Anne ve baba onu nasıl etkiliyorsa çocuk o şekilde etkilenip şekillenmektedir. Bu anne ve baba için ciddi bir sorumluluktur. Aile de eğitim, eğitimin başlangıcı ve temeli olarak kabul edilir. Aile eğitiminin temel olduğu alanlar, bireyin bütün yönleriyle ilgilidir ve bu bütün incelendiğinde din boyutu da bunun içerisinde yer alır (Tosun, 2012: 164). Anne ve babanın bu sorumluluğu nasıl yerine getireceği konusu ailede din eğitimi problemini ortaya çıkarmaktadır.

Anne-baba ve çocuk arasındaki etkileşim, çocuğun kişilik gelişimi üzerinde belirleyici bir rol oluşturmaktadır. Çocuğun kişiliğinin oluşması, karakterinin şekillenmesi anne ve babanın kişiliğiyle yakından ilgilidir. Psikologlar kişiliğin oluşmasında 0-6 yaşın çok büyük etkisinin olduğu söylemektedirler (Yavuzer, 2017: 82-107). Dolayısıyla çocuğun ilk etkileşime geçtiği kişilerin anne ve babası olması sebebiyle ilk dini öğrenmelerin ailede gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Aile içi din eğitiminde ebeveynlerin ve diğer akrabaların bilgi, duygu ve beceri seviyelerinde çocuklarının sahip olmalarını istedikleri dini davranışları, istedik olarak öğretmeleri söz konusudur. Çünkü bu tür öğretiler küçüklükten itibaren bazı dini ifade kalıplarının tekrarlatılması, davranış kalıplarının özendirilmesi ve pekiştirilmesi şeklinde oluşmaktadır.

Anne babanın etkileri ve öğretici model olmaları değindiğimiz gibi ya tesadüfî ya da bilinçli olmaktadır. Öğretme ve etkileme bilinci ile yapılmayan tesadüfî davranışların hangi sonuçlarıyla karşımıza çıkacağını bilemeyiz. Çünkü her etki farklı kişilerde, farklı zamanlarda değişik tepkilere yol açmaktadır. Babanın veya annenin davranışları dini ve ahlaki değerler üzerinde doğru, tutarlı ve sürekli olduğu takdirde çocuklar bu yönde olumlu davranış geliştirebilirler.

Din eğitimi doğumdan itibaren başlayan uzun bir süreçtir. İnsanın dünya ile iletişimini sağlayan beş duyu organı işleve geçtiği zaman çevre ile ilişki kurma ve etkileşime başlayacaktır. Bu süreçte çocuğun zihinsel, fiziksel ve cinsel yeti gelişimi uzun zaman alan ve belli aşamaları olan bir süreçtir. Bu süreç içinde çocuğun gelişimi belli ilkelere dayanır ve eğitimi bu ilkeler çerçevesinde yürür.

Bu ilkelerden biri olan çevre, çocuk dünyaya geldiği andan itibaren etkileşime girmektedir. Karşılaştığı problemi çevresindeki insanların nasıl hallettiklerine bakıp onları taklit ederek rol model almaktadır. Ailesinde veya yakın çevresinde sevdiği, beğendiği bireyleri rol model alır ve davranışlarını onların davranışlarıyla özdeşleştirir. Geneline baktığımızda bu bireyler öncelikli olarak anne ve babalarıdır. Ve çocuk ilk sosyal deneyimlerini bu ortamda edinir ve ailede kabul görmek için davranışlarını onlara göre şekillendirir. Hayata bakış açısını, hayatı yaşama ve yorumlama şeklini, dini inanç ve ahlaki değerlerini bu süreçte anne-babasından ve çevresindeki kişilerden öğrenir. Bu öğrenme gerçekleşmediği takdirde çocuk daha sonraki zamanlarda birçok sıkıntı ile karşılaşabilir. Bu bağlamda araştırmanın temel problemi ise, çocuğun din eğitiminde, dini inanç, tutum ve davranışlarının oluşumunda ve şekillenmesinde anne-babanın etkisini tespit etmektir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı anne babanın dini inanç ve tutumlarının çocuğun dini eğilimlerini değer yargılarının şekillenmesindeki önemini ortaya koymak ve çocuğun din

eğitiminde dini inanç ve tutumlarının davranışa dönüştürülmesinde anne ve babanın etkisinin ne olduğunu açıklamaktır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranacaktır:

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin aile içi iletişimi nasıldır?
2. Araştırmaya katılan öğrencilerin anne babalarının dini durumu nasıldır?
3. Araştırmaya katılan öğrencilerin dini durumları nasıldır?
4. Araştırmaya katılan öğrencilerin anne babalarının dini durumlardaki paylaşımları nasıldır?
5. Araştırmaya katılan öğrenciler çevrelerinden ve akrabalarından dini paylaşım konusunda nasıl etkilemektedir? sorularına cevaplar aranmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma; çocukların gelişim düzeylerine göre inanç, ibadet ve ahlaki konularda anne-babalarından, aile, okul çevresi ve komşularında nasıl etkilendiklerini, özellikle anne-babanın dini inanç ve değerlerini çocuğa nasıl aktardıklarını, anne-babanın ekonomik koşullarının, eğitim seviyelerinin ve dini yaşamının çocukların davranışlarına ne düzeyde etkili olduğunu Ağrı örnekleme ile inceleme imkânı sağladığı için önemlidir.

Bu konu ile ilgili geçmiş dönemlere ait birçok çalışma bulunmaktadır. Fakat Ağrı ilinde bu konu ile alakalı hiçbir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Önceki çalışmalar ise şunlardır:

Abanoz'un 2008 yılında yaptığı " 6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babanın Rolü (İzmir ve Sakarya Örneği)" adlı yüksek lisans tez çalışmasının anket sonuçlarına göre çocuğun cinsiyetinin kardeş sırası ve sayısının, evde kalan yakınların önemli bir etkiye sahip olmadığı; yaşının yaşadığı yerleşim yerinin büyüklüğünün ve bulunduğu bölgenin, anne baba yaş ve eğitim seviyelerinin kısmen etkili olduğu; çocuğun dini bilgi aldığı kişilerin ve anne- babanın çocuğuna dini ve ahlaki eğitim vermelerinin, çocuğun inanç, ibadet ve ahlak gelişimine etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çocukların dini ve ahlaki gelişimlerinde kişisel özelliklerinden ziyade anne-babanın çocuğun eğitimiyle ilgilenmesinin etkili bir durum olduğu, çocuk üzerinde anne-babanın en etkili faktör olduğu, özellikle anne-babanın verdiği eğitimin çocuğun dini ve ahlaki gelişiminde diğer faktörlerden daha etkili olduğu belirtilmiştir.

Yavuz'un 1983 yılında yaptığı "Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 Yaş)" adlı yüksek lisans tezinde çocukta dini inancın uyanma ve gelişme yaşının 7-9 yaş dönemi olduğu dini inanca yetenekli ve elverişli olduğu ve dine canlı bir ilgi duyduğu merakla Allah'ı öğrenmek ve anlamak istediği, çevresinin dini ortamına alışma ve uyma gayretinde olduğu, çocukta dış faktörlerin içten gelen uyarıcılarla beslenmesi ile uyanan ve çocuğu belli bir dini yaşayış ve anlayışa götüren bir gelişmenin görüldüğü, kendi zihin yapısına göre somut, insani özellikler gösteren bir Allah tasavvuruna sahip olduğu çocuğun dini gelişmesinde başta olmak üzere sosyal ortamın ve eğitimin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Ünal'ın 2008 yılında yaptığı "Çocuğun Din Eğitiminde Anne- Babanın Roller (Bilecik Örneği)" adlı yüksek lisans tez çalışmasında eşler arasındaki uyum, ailenin birlikte vakit geçirmesi, anne-babanın ibadet etme ve kötü sözler kullanma durumu, anne-babanın çocuğuna din eğitimi sunma ve din eğitimine teşvik etmesi değişkenleriyle çocuğun aileden aldığı din eğitimi uygulaması arasında bir paralellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Atalay'ın 2005 yılında yaptığı "İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Diyarbakır Örneği)" adlı yüksek lisans tezinde sosyoekonomik düzey farkının dindarlıkta belirleyici olmadığı, buna karşın sosyal çevre faktörünün etkili olduğu ve öğrencilerin dini yönelimlerinde ailenin belirleyici rol oynadığı tespit edilmiştir.

Konuk'un 1994 yılında yaptığı "Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi" adlı anket ve mülakat çalışmalarında din eğitimi verecek büyüklerin özellikle annelerin öğretmeyi istedikleri dini yaşantıyı kendi inanç ve tavırlarında özümseyerek yaşamasının çocuğa sözel olarak ifade etmesinden daha verimli olacağı ifade edilmiştir.

Koç'un 2008 yılında "Çocuğun Dini Gelişiminde Rol Model Olarak Anne ve Baba" adlı çalışmasında dini inanç ve değerlerin nesilden nesile aktarılmasında, çocuğun sosyalleşip kimlik kazanmasında anne ve babanın doğrudan veya dolaylı bir etkiye sahip olan en önemli rol model olduğu ifade edilmiştir. Anne ve babanın rol model olarak etkisi çocukların dini inanç ve ibadetlerine de yansıdığı onların dini yaşamlarının değişimi ve gelişimi üzerinde önemli bir role sahip olduğu görülür. Ayrıca rol model olan anne ve babanın ortak bir tutum sergilemesi gerek çocuğun dini yaşamında kararlılık kazanması gerekse bu konuda oluşabilecek belirsizliklerin giderilmesi açısından önemli bir yer teşkil eder.

Bu çalışmamız, çocuğun dini eğitimine etki eden faktörlerin incelenmesi açısından Din Eğitimi, Çocuk Eğitimi, Din Sosyolojisi, Çocuk Gelişimi ve Din Psikolojisi açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada tarama (survey) modeli kullanılmıştır. Tarama araştırmaları, bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek ve tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre örnekleminin daha büyük olduğu araştırmalardır (Büyüköztürk ve diğ., 2009:226). Bu araştırmada, çocukların din eğitiminde anne-babalarının dini yaşantılarının etkisini tespit etmek amacıyla geliştirilen bir anket formu uygulanmıştır. Kavramsal çerçeve için kütüphane, dergi, internet ve kitaplardan yararlanılmıştır.

1.4.1. Evren ve Örneklem/ Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma evrenini Ağrı İli'nin İlköğretim 3. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Evreni temsil edebilmesi için MEB Ağrı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün verilerine göre İlköğretim biriminde toplam 12.063 3. sınıf öğrencisi bulunmaktadır. 0.05 örneklem hatası ile hesaplama yapıldığında evren 12.063, örneklem ise 425 olduğu görülmektedir. Anket 425 adet 3. Sınıf öğrencisine uygulanmıştır. (Ural& Kılıç, 2006: 49).

Tablo 1. $\alpha = 0.05$ için Örneklem Büyüklükleri

Evren Büyüklüğü	± 0.03 örneklem hatası (d)			± 0.05 örneklem hatası (d)			± 0.10 örneklem hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 Milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin öğrenim gördükleri okullar aşağıdaki şekildedir:

Ağrı'nın merkez ilçesinden rastlantısal olarak;

- Cumhuriyet İlköğretim Okulu,
- Şehit Hikmet İlköğretim Okulu,
- Mustafa Kemal İlköğretim Okulu,
- Şeyh Edebali İlköğretim Okulu;

Hamur ilçesinden;

- Osman Gazi İlköğretim Okulu,
- Adımovia İlköğretim Okulu,
- Çevre Mahallesi İlköğretim Okulu,
- 15 Temmuz İlköğretim Okulu;

Doğubayazıt ilçesinden;

- Karabulak İlköğretim Okulu,
- Cemile Yassıboğa İlköğretim Okulu,
- Ahmed-i Hani İlköğretim Okulları seçilmiştir. 3 merkez ilçeden 11 okulun Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi almamış 3. sınıflarındaki öğrenciler örneklem olarak alınmıştır. Hazırlanan anket formu örneklemi öğrencilere uygulanmıştır.

1.4.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada belirlenen amaçlara ulaşılabilmesi için anket formu hazırlanması kararı alınmıştır. İlgili literatür ve anket formları tarandıktan sonra sınıf öğretmenleri ve danışman hocanın onayı ile 35 soru üretilmiştir. Uzman görüşü alınarak soru sayısı 27'ye düşürülmüş ve 27 maddelik bir “Çocuğun Din Eğitiminde Anne ve Babanın Rolü (Ağrı Örneği) Anketi” taslağı oluşturulmuştur. Anket uygulanmadan önce, anket formunun anlaşılabilirliğinin değerlendirilmesi için sınıf öğretmenlerine tekrar incelettirilmiş ve gelen görüşler doğrultusunda anket formu uygulamaya hazır duruma getirilmiştir.

1.4.3. Araştırma Verilerinin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırma verilerinin toplanması sonucunda Ağrı İl Milli Eğitim Müdürlüğü Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi'nin izniyle Ağrı İl Merkezinde 11 İlköğretim Okulu 3. sınıf öğrencilerine araştırmacının gözetiminde sınıf öğretmenlerinin yardımıyla

anket uygulanmıştır. Anketler araştırmacı tarafından gidilip dağıtılmıştır. Dağıtılan 440 anketten 15 tanesi hatalı olduğu için sayı 425'e düşmüştür.

Araştırmanın genel amacı çerçevesinde cevapları aranan alt problemlere yönelik toplanan veriler öncelikle veri kodlama formuna işlenmiştir. Daha sonra bilgisayar ortamına SPSS paket sürümüyle veriler aktarılmış, bu paket sürümüyle gerekli istatistiksel çözümlemelerden yararlanılmıştır. Bu araştırmada frekans ve yüzdelik analizleri yapılmıştır. Tablolar frekans ve yüzdelik analizlerine göre alt problemler dikkate alınarak oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Katılımcılara ait verilerin betimlenmesi için yüzde ve frekans puanları hesaplanmıştır.

1.5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırma, Ağrı Merkezde sadece on bir İlköğretim 3. sınıf öğrencilerine yapılmıştır. Araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları şunlardır:

1. Araştırma Ağrı ilini kapsamaktadır.
2. Yaş itibarıyla 8-9 yaşları civarındaki öğrenciler üzerinde anket uygulanmıştır. Ankete katılan öğrencilerin yaşlarının küçük olması sebebiyle anket sorularını anlamada zorluk çekmişlerdir.
3. Anket Cumhuriyet İlköğretim Okulu, Şehit Hikmet İlköğretim Okulu, Mustafa Kemal İlköğretim Okulu, Şeyh Edebalı İlköğretim Okulu; Osman Gazi İlköğretim Okulu, Adımovası İlköğretim Okulu, Çevre Mahallesi İlköğretim Okulu, 15 Temmuz İlköğretim Okulu; Karabulak İlköğretim Okulu, Cemile Yassıboğa İlköğretim Okulu, Ahmed-i Hani İlköğretim Okulu ile sınırlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din: “Din” kavramı, Arapça “dyn-” kökünden türeyen bir isimdir. Arap dilinde çok geniş bir anlamı vardır. Bu kelime aynı zamanda zıt anlamlı kelimelerdendir. Sözlükte “dyn-”, “ceza/mükâfat, âdet/durum, itaat/isyan, hesap, inkıyad, hüküm/kaza, galebe, kahr, isti’la, mülk, ferman, tevhit, ibadet, millet, şariat, vera’, takva, hizmet, ihsan, ikrah” gibi anlamlara gelmektedir (Yurdaydın&Dağ, 1978: 13-14). Hamdi Yazır, “din” kelimesini tanımlarken “siyaset” anlamını da zikretmiştir. Terim olarak “din”; akıl sahiplerini kendi arzuları ile bizzat hayırlara sevk eden ilahi bir nizam, Allah tarafından konulmuş ve insanları O’na ulaştıran bir yoldur. İman ve amel konusu olarak akıl ve ihtiyara (iradeye), teklif olunacak hak ve hayır kanunlarının bütününe denir (Karagöz, 2015: 121-122).

“İslam bilginleri dinin tanımını Kur’an-ı Kerîm’de yer alan açıklamaları ve İslâm inançlarını göz önünde bulundurarak yapmışlardır. Buna göre dinin tarifi şu şekildedir: Din, akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilâhî bir kanundur” (Yazır, 1991: 85; Yurdaydın&Dağ, 1978: 13-14).

Din, insanoğlunun doğuştan getirdiği bağlanma, bir şeye inanma şeklinde yaşam serüveninde var olmuştur. Çocukluk yıllarında bu bağlanma isteğini yakın çevresiyle giderme çalışırken zamanla Allah’a yönelebilmektedir. Bireyin bu yönelişi aynı zamanda dine yöneliştir. Din ilk insandan itibaren var olması ve varlığını o günden beri kesintisiz olarak sürdürmesi insanın hem bireysel hem de toplumsal hayatında yer alması dini bir kültür olarak karşımıza çıkarmaktadır. *Dolayısıyla “dini, en kısa ve kapsamlı bir ifade ile “İnsan-Allah İlişkisi” şeklinde tanımlayabiliriz”* (Keyifli, 2013: 114). Başka bir deyişle din, *“İnsanın kayıtsız şartsız var olan Mutlak Varlığa yönelişi ve O’nun tarafından kuşatılışdır”* (Bilgin, 1988: 4).

1.2. Eğitim: Eğitim tarihine baktığımızda bir olgu olarak insanlıkla aynı yaşıttır. İnsanlık tarihinde hiçbir topluluk görülmez ki maddi ve manevi kültürel birikimlerini yeni nesillere aktarmış olmasın. Düşüncelerimiz, geleneklerimiz, tutum ve davranışlarımız, kullandığımız teknikler, sahip bulunduğumuz siyasal, dinsel kurumlar atalarımızdan itibaren kısım kısım birbirlerine eklenerek günümüze kadar gelmiştir (Aydın, 2017: 72).

Eğitim kavramına bakacak olursak eğitim (education) Latince “educare” sözcüğünden türetilmiş olup yetiştirmek, büyütme, geliştirmek anlamına gelir. Eğitim *“bireyde kendi yaşantıları yoluyla davranış değişikliği meydana getirme süreci”* (Erden,

1998: 14) veya “ *kişinin geliştirdiği yetenek ve tutumlar ile içinde yaşadığı olumlu değerler ve diğer davranış biçimlerinin etkisi altında kişide oluşan süreçlerin tümü*”(Binbaşıoğlu: 1982: 2) gibi tanımları yapılmaktadır.

Eğitim bir süreç işidir. Birden bire meydana gelen bir olgu değildir. Süreç içerisinde öğrenmeler gerçekleşir. “*Eğitim, öğrenmeyi meydana getiren süreçlerin ve süreçleri meydana getiren unsurların bir sistem içinde çalışması sonucunda meydana gelen davranışlardır. Bu davranışların insan tarafından kazanılmasını sağlayacak çabalara da yine eğitim denilmektedir*” (Keyifli, 2013: 107).

1.3. Din Eğitimi: Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki din eğitimi genel eğitimden mahiyetçe farklı bir alan değil, aksine eğitimin alt bölümlerinden bir tanesidir. Mahiyetleri farklı olmadığı için din eğitimi kavramı eğitim kavramından hareketle tanımlamak durumundayız. Genel anlamda eğitimi “Bireyde kendi yaşantısı yoluyla davranış değişikliği meydana getirme süreci” diye tanımladığımızda din eğitimi de “*Bireyde kendi yaşantısı yoluyla dinle ilgili davranış değişikliği meydana getirme sürecidir*” (Aydın & Kayseri, 2017: 87).

Daha öncede belirttiğimiz gibi eğitim insanlıkla yaşıttır ve din de insanla beraber var olduğu için din eğitimi faaliyeti de insanlıkla yaşıt olup evrensel bir olgudur. Zira her peygamber dinini insanlara öğretmekle yani onların bu dinin esaslarına göre davranış kazanmaları, hayatlarını bu dine göre düzenlemeleri için faaliyet göstermişlerdir. Dinsiz bir toplum görülmediğine göre insanlık tarihi boyunca aynı durumda devam etmiştir. Dinin ortaya koyduğu şeylerden biri de bireylere belli bir dünya görüşü ve bulunduğu toplum içerisinde nasıl hareket edeceğini kazandırma görevidir. Din aynı zamanda bireylere belirli bir kimlik kazandırma işlevini yürütmektedir. Çünkü insan; dini davranışları toplum içinde kazanır. Dolayısıyla dini kabullerin edinilmesinde din eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu da din eğitimini veren kurum ve öğretmenlerin önemini ortaya çıkarmaktadır. Hz. Muhammed “*Ben sadece muallim olarak gönderildim*” (İbn Mace, Mukaddime, 229) buyurarak İslam dininin bir öğreticisi olduğunu göstermiş ve amacının ise; Allah’dan aldığı emirleri insanlara öğretmek olduğunu belirtmiştir. Peygamberimiz bu uygulamalarında Müslümanları bütün hayatları boyunca bilmediklerini öğretmek ve bildiklerinin ise başkalarına öğretmekle mükellef kılmıştır. Bu anlayışla din eğitimi İslam tarihi boyunca varlığını sürdürmüştür.

Hiçbir toplum yoktur ki maddi ve manevi mirasını kendisinden sonraki nesle aktarmak istemesin. Bu anlayışla din eğitimi de hem fert hem aile hem de toplum önünde gerekli ve lüzumlu bir eğitim alanı olmuştur (Tetik, 2007: 25-29).

Din eğitimi ilk önce ailede başlar. Birey hayata ilk adımını attığı zaman ilk önce anne ve babasını görür. Onların davranışlarını kendisine örnek alır. Daha sonra bireyin bu küçük dünyası okul hayatıyla beraber genişlemeye başlayıp arkadaş çevresiyle beraber büyümeye ve sosyalleşmeye başlar. Birey anne ve babadan öğrendiklerinin yanına okulda öğrendiği davranışları da koyup hayatın bir parçası olma yolunda ilerler. Ve her bireyin bir çevreye doğduğu düşünülürse; insana bulunduğu çevrenin yaşam standartları içinde yaşar, büyür ve ölür. İşte bu üç pencere bireyin kendisini ve davranışlarını şekillendirir. Ve birey öğrendikleri ile beraber hayatın sorgulamaya ve hayat içerisinde yerini bulmaya çalışır. Din eğitimi sayesinde de birey temel sorularını cevaplandırır. Örneğin; “Beni kim yarattı?”, “ Allah kim?”, “ Dünya hayatından başka bir hayat var mı?” vb. sorularla çocuk yaşamını anlamlandırmaya ve çözmeye çalışır. Din eğitimiyle beraber bu sorulara cevap vererek bireyin bu dünyadaki amacını ve yerini belirler (Tosun, 2015: 25).

Netice olarak din eğitimi kültürümüzün maddi ve manevi kaynaklarını gelecek nesillere aktarmamızı sağlar. Çünkü din kültürün mayasıdır. Kültürün içinden dini çıkarıp alırsak bu mayasız bir hamura benzer. Kültürümüzden de dini çıkarıp alırsak eğer; bizler kendi neslimizi yetiştiremez bir nevi bomboş bir nesil yetiştirmiş oluruz. Bir nevi din eğitimi de “Manevi, dini değerleri kuşaktan kuşağa aktarmaktır.” Ve kendi hamurumuzla kendi insanımızı yetiştirmektir (Tetik, 2007: 29).

1.4. Ahlak: Ahlak kelimesi Arapça “hulk” kelimesinin çoğulu olup Türkçede tekil olarak kullanılır. “Hulk; din, tabiat, huy, karakter, adet, hal ve hareket gibi anlamlara gelmektedir (Hançerlioğlu, 1996: 8; Çağrı, 1991: 15).

Terim olarak ahlak: a. Genel bir hayat tarzı, b. Bir grup davranış kuralı, c. Davranış kuralları veya hayat tarzları üzerinde yapılan tartışmaları, araştırmaları ifade etmek üzere üç farklı şekilde kullanılmaktadır (Kılıç, 1996: 2). Ahlak, farklı düşüncelere göre farklı farklı değerlendirilmekte ve tanımları yapılmaktadır. Kısaca anlatılmak istenirse ahlak; insanın kendisi de dâhil tüm varlıklara karşı görevlerini yerine getirmesi için sahip olması gereken olumlu özelliklerin bütünüdür. Ahlak tanımlarından bazıları şunlardır:

“ İnsanın iyi ve kötü olarak nitelendirilmesine neden olan özellikleri, huyuları ve bunları göz önüne alarak gerçekleştirdiği iradi davranışlardır” (Abanoz, 2008: 10).

Özeri, ahlakı, “*insanın karakter yapısını, neyi yapıp neyi yapmayacağını belirten, bunlarla ilgili değerlendirmeleri ve davranışlarını düzenleyen genel kurallar bütünü*” olarak tanımlamıştır (Özeri, 2004: 76).

Yavuz, ahlakın iki ayrı yönünü nazara alarak iki farklı şekilde tarif etmiştir. Birinci tanıma göre “*insanın iyi ve doğru olanı yapması, kötü olanlardan sakınması için uyulması gereken kuralların oluşturduğu bir sistem*” olarak, ikincisine göre “*kişinin insani ve manevi karakter çizgilerini, tabiatına ait huylarını belirleyen hususiyetler*” (Yavuz, 1994: 204) olarak tanımlamıştır.

1.5. Kişilik: Kişilik, “*insanın kendisi ve çevresi ile uyumunu sağlayan, onu diğer insanlardan farklı kılan, özel ve tek yapan tipik özellikleridir*” Kişilik insanın, bireysel özelliklerinin, davranış eğilimlerinin dinamik bir bütünüdür (Yavuzer, 2017: 24-25).

Her insanın kendine özgü bir takım özellikleri vardır. İnsan bu özelliklerinin bir kısmını doğuştan kalıtımla anne ve babasından alırken bir kısmını ise çevreden öğrenerek kazanır. Kişilik bir anda oluşmaz. İnsanın doğuştan getirdiği güçler ve yaşantıları sonucu uzun bir sürede oluşur. İnsanın fiziksel yapısı, ilgi, tutum, yetenek ve alışkanlıkları tüm davranış özelliklerinin tamamına denir (Aydın, 2007: 2).

1.6. Gelişim: Sadece sayısal ölçümlerle açıklanamayan, birçok yapı ve işlevi bütünleştiren karmaşık bir olgudur. Bütünleşme nedeniyle, gelişimin her evresi kendisinden sonraki evreyi doğrudan etkiler. Yapılan gözlem ve çalışmalar neticesinde, belli gelişim dönemlerinde çocuklarda ortak olan eğilim ve davranış kalıplarının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu ortak yanlarının bilinmesinin, çocuk eğitiminde izlenecek yöntemi belirleme açısından çok önemlidir (Yavuzer, 2017: 24-25).

Yapılacak eğitim faaliyetinin insanın gelişim evresiyle uyumlu olması eğitimden alınacak sonucun en yüksek düzeyde olması için şarttır. Her insanın belli bir gelişim serüveni vardır. Bu serüven iyi bilinmelidir ki bir dönemde iştiaqla doyurulma bekleyen merak arzusu, savaqlanıp söndürölmesin ve uygun şekilde mecrasına yönlendirilebilsin. Aksi takdirde hem o dönemdeki ihtiyacın karşılanamamasına hem de ilerideki gelişim süreçlerinin düzgün şekilde işleyememesine sebebiyet verebilir (Dodurgalı, 1998: 180). Dolayısıyla gelişim bir bütün olduğundan yani bireyin fiziksel, zihinsel, ahlaki, duygusal gelişimleri birbirini etkilediğinden dolayı, her türlü gelişim, eğitim ve din eğitimi açısından önemlidir (Tosun, 2012: 168).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1 İslam ve Aile

2.1.1. İslam ve Aile

İnsanların dünyaya gelişleri sebepsiz değildir. Yaradılışın gayesi; insanın önce kendisini yoktan var eden ve sonra yine kendisine döndürecek olan Allah’a (c.c) inanması, O’nu bilmesi ve O’nun emir ve yasaklarını uyarak dünyada ve ahiret mutluluğuna kavuşmasıdır.

İnsanoğlu bu gayeyi amaç edinerek yaşaması ise; onun her şeyden önce hak ve sorumluluklarının şuuruna varacak ciddi bir eğitim alması ile mümkündür. Yüce Allah “*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*” (Enbiya, 17/107) buyurarak vasıflandırdığı Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed (sas), bir hadisinde bu sorumluluğu “*Şüphesiz ki bir çoban güttüğü sürüdeki hayvanlardan sorumlu olduğu gibi, kişi de ailesinden, çoluk çocuğundan sorumlu tutulacaktır*” (Buhari, Vesaya: 9; Müslim, İmare: 20; Ebu Davud, Harac: 1; Tirmizi, Cihad: 27) buyurmuştur.

Aile en kısa tanımıyla; ana, baba ve çocuktan oluşan en küçük toplum birimidir. Bu bakımdan aile toplumun her daim temel taşı olmuştur. İlk toplumlardan günümüze kadar, bütün toplumlarda aile vardır. İnsanları diğer canlılardan ayıran önemli özelliklerinden biri, insanın aile düzeni içinde yaşamalarıdır.

Dinimize göre de aile, kutsal bir yuvadır. Birbirlerine sevgi, saygı bağıyla bağlı olan; aynı inanç, aynı düşünce ve aynı duyguları paylaşan; kendilerine düşen görevleri yerine getiren bireylerden oluşan aileler, huzurlu ve mutlu olurlar. Kur’an-ı Kerim’de “*Allah sizlere kendilerinizden eşler, eşlerinizden de oğullar ve torunlar var eder*” (Nahl, 16/72) buyrulur.

İslam dini aileye çok önem vermiştir. Çünkü aile kişinin hem huzur bulduğu ortam, hem neslimizin devamı için vesile, hem de kişiyi dince günah sayılan çeşitli kötülüklerden koruyan bir kurumdur. Kur’an-ı Kerim’de “*İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda sevgi ve rahmet var etmesi Allah’ın varlığının belgelerindendir. Bunda düşünen insanlar için dersler vardır*” (Rum, 30/21) buyrulur.

Allah’ın insanlığa örnek olarak gönderdiği Hz. Peygamber (sav), evlenip aile kurmayı şiddetle tavsiye etmiş (Müslim, Sahih, 64), bizzat evlenmiş, aile kurmuş, akrabalık bağlarını gözetmiş (Ulvan, 1994: 26), “evlenmeye gücü yetip de evlenmeyen

bizden değildir” buyurarak (Darimi, Sünen, 8) imkanı olanın evlenmesini şart koşmuş, evlilik ve aile hayatının bir ibadet olduğunu ve aile içinde bireylerin Allah’ın rızasını gözeterek yaptığı her şeyden sevap kazanacağını söylemiş (Ulvan, 1994: 32), evlenme işi için iki kişi arasında aracılık yapmanın en üstün aracılıklardan olduğunu ifade etmiştir (İbn Mace, Sünen, 4). Aile içinde mutluluk ve huzuru yakalamanın ve karakteri sağlam bireyler yetiştirmenin yollarını ifade etmiştir. Erkekleri, ev halkının geçimi, yiyecek-içecek temini, kadınlara iyi muamele, sevgi ve muhabbetle görevlendirirken, kadınları da, aile mahremiyetini çiğnetmemeleri, kocalarına itaat etmeleri ve saygı göstermeleri, kocalarının mallarını israf etmemeleri, onlara karşı her türlü ihanetten sakınmaları ve çocuklarının terbiyeleriyle meşgul olmaları ile görevlendirmiştir (Kavuştu, 2006: 50-54).

Hz. Peygamber (sav), evlenme çağına ulaşan gençlerin düğün yapmalarına ve evlenmelerine yardımcı olunmasını, gençlere maddi sıkıntılar yaşatılmamasını istemiş, gereksiz eşya alımından ve lüzumsuz düğün masraflarından kaçınılması gerektiğini nasihat etmiştir. Anne-babanın çocuklarına karşı görevlerinden birinin de onları evlendirmek olduğunu söylemiş ve bu hususta acele edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Böylece kız ve erkeklerin, hislerin yoğun olduğu gençlik çağında evlenmelerini sağlayarak, kontrolü zor olan istek ve arzularını helal yolla gidermelerine fırsat vermiş, toplumun ahlaki yapısını tehdit edecek sapıklıkların önüne geçmiştir (Kavuştu, 2006: 52-53).

Çocuğun kişilik gelişiminde, ruhsal ve fiziksel yönden sağlıklı, kendi kendine yetebilen, topluma faydalı bir birey olarak yetişmesinde aile kurumunun katkısı inkâr edilemez. Komşuları ve çevresindekilerle iyi ilişkiler içerisinde, diğer toplum bireylerinin haklarına saygılı, kötü alışkanlıklardan uzak ailelerde yetişen çocuklar ve bu çocukların teşkil edeceği nesiller, içinde bulundukları ailenin değer yargılarını devam ettirecek ve bu değerleri bir sonraki nesle taşıyacak, hem kendileri huzurlu yaşayacak hem de bir sonraki neslin bu değer yargılarını benimsemesinde etkin rol oynayacaklardır (Canan, 2010: 364).

Ailenin çok sayıda işlevlerinin yanında kültürel değerlerin taşıyıcı, koruyucusu ve aktarıcısı olması gelir. Bu değerler arasında dini değerlerin de önemli bir yeri vardır. Aile kültürel değerleri aktarırken aynı zamanda dini değerleri de sahiplenmekte ve nesilden nesle aktarmaktadır. Ailenin bu önemli işlevinden dolayı Yüce Allah, aileyi, dini değerleri birinci merhalede kendisi yaşamakla ve ikinci merhalede de aileye yeni katılan çocuklara aktarmak ve onların bu değerleri benimsemesine yardımcı birer rehber olmakla sorumlu tutmuştur (Kasapoğlu, 2008: 8).

İnsan doğarken bir kültürün içine doğar ve o kültürle yoğrulur. Bu sebeple çocuk, içinde bulunduğu ailenin ve dolayısıyla toplumun kültürel özelliklerini fark eder, kopyalar, taklit etmeye çalışır ve zamanla da benimser. Aksini yaptıracak etkenler olmadıkça kişi ait olduğu kültüre uygun davranışlar sergiler. Kültür aktarımı, sosyalleşme süreci ile kişiliğin oluşması ve gelişmesinde önemli bir etkidir (Yıldırım, 1997: 123). Aynı şekilde çocuklar doğumunda itibaren bir sosyalleşme ortamının içerisine doğarlar. Ailenin sahip olduğu değerler çocuklara, çocuklar da bu değerleri kendilerinden sonraki bir diğer nesle aktarılır. Bu sayede çocuk toplumun değer yargılarını ailelerinden öğrenmiş olurlar. Toplumun en küçük birimi olan aile örf, adet ve törelerini yaşayarak çocuğa benimsetir. Toplumun kültürünü yansıtan duygu ve davranışlar ailede kazanılır. Ana-babanın anlattığı masallar, destanlar, okudukları şiirler, dinledikleri müzikler, ilgilendikleri sanat dalları ve meslek türleri çocuğun milli kültürle özdeşleşmesinde ve sosyalleşmesinde yapı taşlarını oluşturur. Çocuk bütün milli ve manevi kültür öğelerini ilk olarak ailede öğrenir. Ve buna göre tutum ve davranışlarını belirler ya da sınırlandırır (Yıldırım, 1997: 124).

Dini inancın filizlendiği yer olan aile, din ile birey arasında iletişimin kurulduğu önemli bir iletişim kanalı kabul edilir. Aile ve din kurumu asırlar boyu toplumsal değerlerin üretilmesi, muhafaza edilmesi ve aktarılması alanında birlikte hareket etmişlerdir. Aile içi dini yaşantılar bireyin sonraki dini gelişimine etkisi vardır. Çünkü bireyin dil gelişimi dini gelişim ile başladığı düşünülebilir. Fakat böyle bir düşünceyi ileri sürerken, dinin değerler ile ilgili olduğu ve çocuğunda kendi değerlerini veya kurallarını ileri yaşlarda sahip olduğu tezleri unutulmamalıdır. (Tosun, 2012: 169-170)

Çocukların dini duygu ve düşüncelerinin erken veya geç, sağlıklı veya sağlıklı olmayan gelişimi, ailenin dindarlığı ile doğru orantılıdır. Ailenin dine yönelik tutumuna bağlı olarak, ana-baba çocuğun Allah'a inanmasına ve bağlanmasına da inançsız veya inkâr edici bir dini kimlik geliştirmesine de aracı olabilir. Aile ortamında din konusunda fazla bir şey bulamayan ve göremeyen bir çocukta dini duygunun gelişimi gecikebilir, hatta zamanla din duygusu körelebilir. Anne-baba, dini değerleri gereksiz gören ya da dışlayan bir bakış açısına sahipse ya da bu konuda ihmalkâr ise, çocuğun dini bir kimlik kazanması güçleşebilir. Anne-baba, dini değerleri öğretmemek, dini model oluşturmamak, bu alanda rehberlik etmemek ya da dini değerlerden nefret ettirmek suretiyle çocuğun dini kimliğinin oluşmasını engelleyen, dini kişiliğini zayıflatan etkilere ortam hazırlayabilir. Dini inancın filizlendiği yer olan aile, din ile birey arasında iletişimin kurulduğu önemli bir iletişim kanalı kabul edilir. Aile ve din kurumu asırlar boyu toplumsal değerlerin üretilmesi,

muhafaza edilmesi ve aktarılması alanında birlikte hareket etmişlerdir. Toplumun ıslahında ve gençliğin yönlendirilmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Çocuğun din eğitiminin önemli bir kısmı aile kurumunda gerçekleştirilir. Dini törenler, dualar aile içerisinde öğrenilir, dinsel pratikler de yine aile ortamında benimsenir (Kasapoğlu, 2008: 10-11).

Büyüme aşamalarında başarılı olan çocuklar, iyi aile ilişkileri içinde yetişmiş bireylerdir. Aile içinde gerçekleşen başarılı ilişkiler, mutlu, arkadaşça, bunalımdan uzak ve yapıcı bireylerin oluşumunu sağlar. Bunun tersine olarak, uyum bozukluğu gösteren çocuklar, genellikle başarısız bir anne-baba-çocuk ilişkisinin ürünüdürler. Anne ve babanın sevgi ve ilgisinden yoksun olarak büyüyen çocuklar, büyük bir sevgi açlığı gösterirler. Bu açlık da birtakım davranış bozukluklarına neden olabilir. Çocuk ile aile arasındaki ilişkilerin çocuğa etkisini araştıran araştırmacılar, başarılı aile ilişkileri içerisinde yetişmeyen, anne-babasının şiddetine şahit olmuş veya yoğun baskı altında büyümüş çocukların hem evlilik hayatında hem de toplum hayatında başarılı ilişkiler geliştiremedikleri sonucuna varmışlardır. Çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlanabilen ergenlik döneminde, sorunlarını kolaylıkla çözebilmesi ve bu köprü evresini kolay atlatabilmesi, ergenin geçmişteki olumlu aile ilişkilerine bağlıdır (Yavuzer, 2008: 134).

Anne ve baba modeli ne kadar olumlu olursa dini davranışların çocuğa yansması o nispette sağlıklı olacaktır. Çünkü rollerin öğrenildiği ortam ailedir. Çocuk taklit ve özdeşim yoluyla rolleri öğrenir. Araştırmacılar çocuğun öğrenmesine vesile olan taklidin, birinin yaptığı işi aynen yapma anlamına gelen taklitten ayırmaktadır. Çocuk hiçbir zaman başkasının yaptıklarını aynen tekrarlayarak öğrenmemekte aksine, bir birey olarak karşısındakinin davranışını algılayıp anladıktan ve anlamlandırdıktan sonra o davranışın bir benzerini sergilemektedir. Taklit ve özdeşim yoluyla rollerin öğrenilmesi hakkındaki verilerden hareketle, aile içinde dini rollerin öğrenilmesi hususunda çıkarımlarda bulunabilir (Tosun, 2012: 171-173).

Dini rollerin öğrenilmesinde diğer faktörlerle birlikte, çocuğun bu dini çocuğun bu dini roller ile karşılaşması, karşılaştığı dini rollerin onun bir ihtiyacına cevap vermesi belirleyicidir. İhtiyaca cevap vermesi denilirken kastedilen, karşılaşılan dini davranışın çocuk da haz veya elem türünden bir etki uyarmasıdır. Anne-baba ve yakın çevresinin bu konuda bilmesi gereken konu, çocuğun öğrenmesinde davranışın varlığı değil, var olan davranışın çocuk tarafından algılanışı ve anlamlandırılışı olduğudur. Bir diğer önemli husus da çocuğun bir davranışı taklit ve özdeşim yoluyla öğrenmesinde o davranışı yapan

kişinin çocuk nezdindeki yeri ve değeri etkin rol oynamaktadır. Taklit edilmesi gereken davranış, çocuğun sevgi ile bağlı olduğu bir kişi tarafından yapılıyorsa, etkili olma şansına sahiptir. Çocuğun sevgi bağı kurmadığı ya da aile içerisinde sürekli yerilen kişiler dini davranışları ne kadar sık ve yoğun yaparsa yapsınlar çocuk üzerinde uyarıcı olma şansına daha az sahiptirler (Tosun, 2012: 171-173).

Aile hayatının temeli sevgiye, ilgiye, güvene, sadakate dayanır. Bu nedenle aile yuvası çocuğun din eğitiminde en müsait ve en etkili ortamdır. Düzgün bir aile ortamında yaşayan çocuğun kabiliyetleri dini değerleri istikametinde gelişir. Baba daha çok irade anne ise sevgi ve duygu bakımından çocuğun karakterinde derin izler bırakır. Ailesinde sevgi görürse ailesini ve çevresini sever. Aileden aldığı sevginin gücüyle hayattaki tüm zorluklara karşı dayanır hemen pes etmez. Çocuk sevgi olmadan yaşayamaz; çünkü çocuğun dünyasının tek dayanağı ve anlamı anne-baba sevgisidir. O, bu sevgiyi yitirmemek için gösterdiği çaba sayesinde zamanla kendi kendisini yönetmeyi öğrenir. Ailenin dini yapısı ve anlayışı çocuğun üzerinde etkilidir. Çocuğun hangi dine mensup olacağının, dine yönelik sevgi, korku veya nefreti, ilgisi ya da ilgisizliğinin temelinde aile ortamında çocuğun yaşadığı ya da şahit olduğu dine yönelik tutum, davranış ve yaşantılar vardır. Aile, bunları iradesiyle düzenleyerek çocuğa sevdirmek istediklerini sevdirebilir, çocuğun kaçınmasını istediklerinden de nefret ettirip kaçındırabilir. Kendi benimsediği dini sevdirebilir ve inanmadığı ve benimsemediği dinden de soğutabilir, ürkütebilir ya da ilgisini köreltebilir. Çocuğun dini inancının şekillenmesinde belirleyici rol oynar (Yıldırım, 1997: 131-132).

Çocuk anne-babasından taşkın bir sevgi bekler. Bu sevginin özellikle kendi şahsına yönelik olmasını ister. Beceri ve yetenekleri sevgi sebebi olmamalıdır. Sevildiğinden emin olan çocuk dengeli bir duygusal gelişim sergiler. Sonuç olarak denebilir ki, sevgi, çocuğun gelişim ve eğitimi için su ve gübredir. Bu su ve gübre, zamanında yeterince verilmediği takdirde, çeşitli sosyal ve duygusal nitelikte yaralar açılabilir. Açılan bu yaraların yıllar sonra telafi edilmesi mümkün olmadığı gibi çocukluk yıllarında duygusal besiyi yeterince alamamış annenin büyüttüğü çocukta da benzer yaraların açılabilme şanssızlığı vardır (Yavuzer, 2017: 34-38).

Son yıllarda aile eğitiminin önemi daha iyi kavranış ve bununla ilgili birçok araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu araştırmalardan bazıları şunlardır;

Ay'ın 1991 yılında Ailede ve Okulda Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza adlı çalışmasında uyguladığı anketin sonuçlarına göre, çocuk üzerinde en önemli etkiyi anne-

baba davranışlarının yaptığı ve anne-baba davranışlarının doğrudan çocuğa yansıdığı tespit edilmiştir. Buradan, çocuğun karakterinin temelini aile içinde atıldığı ve kişiliğinin aile içinde inşa edilmeye ve şekillendirilmeye başladığı sonucu çıkarılabilir. Dolayısı ile çocuk, diğer karakter özelliklerinde olduğu gibi dini karakterini de ailesi içinde kazanmaktadır. Çocuğun, kişiliğini en etkin biçimde geliştirebileceği, dini ya da ahlaki karakter gelişimini sağlayabileceği elverişli bir aile çevresi ve kendisine örnek alacağı eğitimleri konumundaki anne-babası, ihtiyaç duyduğu en önemli faktörlerden biridir (Ay, 1994: 314-315).

Tetik'in 2013 yılında Ortaöğretim Kurumlarında Mükâfat ve Ceza adlı çalışmasında uyguladığı anketin sonuçlarına göre, % 94,4'ünün çocukluk döneminde ailesi tarafından din eğitimi ve öğretimi verildiğini; bu dönemde verilen din eğitiminin % 54,7'sinin anne ve baba tarafından verildiği tespit edilmiştir. Aileler tarafından verilen dini bilgiler, dualar ve sureler, öğretilen ibadetler en çok "hoşgörü ve ilgi uyandırılarak" ve " ibadetlere katılım sağlayacak" yöntemler kullanılarak verilmiştir (Tetik, 2013: 33).

Hakan'ın, "İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Başarısında Aile Faktörü" adlı, 2000-2001 öğretim yılında Sakarya ilinde 3 okuldan 8. sınıfta eğitim gören 144 öğrencinin başarı durumuyla aile faktörü arasındaki ilişkisini araştırdığı yüksek lisans tez çalışmasında, ailelerin eğitim düzeyi ve sosyoekonomik durumunun, annenin mesleğinin, çocuklarıyla ilgilenmesinin ve konuşmasının çocuğun başarısıyla doğru orantılı olarak ilişkili olduğunu tespit etmiştir (Hakan, 2001: 107-110).

Ruh sağlığı ve temeli bebeklik ve ilk çocukluk yıllarında atılır. Yakın kişilerle kurulacak olan sevgi bağı, samimiyet ortamı ilk beş yıl içerisinde çocuğun kendisiyle barışık ve huzurlu olmasına; bu sevgi bağı ve huzurlu ortamın olmaması ise çocuğun ileride suçlu davranışlar sergilemesine neden olduğu yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir. Bilgin'in aktardığına göre, hükümlü gençler üzerinde yapılan bir araştırmada, suçlu gençlerin % 22'sinin dağılmış ailelerden geldikleri, % 48'inin de çeşitli sebeplerle anne ve babalarından ayrı kaldıkları anlaşılmıştır. Araştırmaya konu olan suçlu çocukların, % 60'ının ortanca çocuk oldukları (Bilgin, 2004: 66; Bilgili, 2005: 135) neticesine varılmıştır. Bu durumun sebebinin, büyük ve küçük çocukların, bakımlarını sağlayan yakın kişi veya kişilerin dikkat ve ilgisini daha çok üzerlerine çekmeleri, böylece ortanca çocuğun bu ilgi ve sevgiden mahrum kalması olabilir.

2.1.2. Ailenin Görevleri

İnsanoğlu yaratılmışların en üstünü ve en mükemmelidir. Bununla birlikte insanoğlu yavrusu diğer canlılara göre son derece zayıftır. Bu yüzden oldukça uzun bir zaman bilinçli, sabırlı ve titiz bir bakıma muhtaçtır. Bu bakımı da üstlenebilecek en önemli kurum aile kurumudur (Ağca, 2015: 5).

Çocuğun sağlıklı yetişmesi, düzenli bir eğitim alması ve hayatında başarılı olması için, huzurlu bir aile ortamına ihtiyacı vardır. Aileyi bir bütün olarak kabul edersek, aile fertleri de bu bütünün vazgeçilmez parçalarıdır. Parçalarla bütün arasında ahenkli bir ilişki olabilmesi için anne baba ve çocukların karşılıklı olarak sevgi ve saygı ortamı içinde buluşmaları gerekir. Bazen de bu huzurlu birlikteliğe; anneanne, babaanne ve dedeler de katılır.

Anlamli bir aile bütünlüğünü sağlamak için özellikle anne baba ve çocuklar arasında sevgi duygusu yoğun bir şekilde yaşanmalıdır. Yalnızca anne babanın çocuğunu sevmesi yeterli olmamakla birlikte birbirlerini sevip saymada çocuklarına rol model oluşturmaları da gerekmektedir.

Anne, baba ve bütün aile fertlerinin tavır ve davranışları çocuk için rol model örneklerdir. Çocuk bu hareketleri benimsemeye çalışır. Bu sebeple anne baba ve aile fertlerinin, çocuğun kişilik ve karakter gelişimine etkileri çok fazladır. Anne baba çocuğun nasıl olmasını istiyorlarsa, önce kendileri öyle olmak zorundadırlar.

Çocukların düzenli eğitim almalarında ve onların istenilen biçimde yetiştirilmelerinde aile fertlerinin ayrı ayrı sorumlulukları vardır. Bu sorumluluğun büyük bir kısmını anne ve baba üstlenir. Babaanne, anneanne ve dedeler ise bu sorumluluğa ortak olurlar. Ailedeki diğer büyük kardeşler de, çocuk eğitiminde bu sorumluluğu paylaşan diğer bireylerdir.

Genel olarak bakacak olursak ailenin görevleri Kaya şu şekilde sıralamaktadır:

1. Toplumun devamını sağlama ve nüfusunu artırma.
2. Toplumun birikmiş kültürünü yeni nesillere aktarma.
3. Toplumun ekonomik faaliyetlerini yürütme.

4. Toplumun sağlık, dinlenme, sosyal kontrol ve güvenlik gibi fonksiyonlarını yerine getirme.
5. Aile fertlerinin fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılama
6. Çocuğun bakımı, yetişmesi ve eğitimini sağlama.
7. Çocuklarını ailesine, kendisine, milletine ve vatanına faydalı bir kişi olarak yetiştirme.
8. Çocuğun sosyalleşmesi ve kişilik gelişimine yardımcı olma (Kaya, 1997: 193-194).

zdemir ise bu sıralamayı aşağıdaki şekilde yapmıştır:

- 1.Biyolojik görev,
2. Ekonomik görev,
3. Koruyuculuk görevi,
- 4.Psikolojik görev,
5. Eğitim görevi,
6. Dini görev,
7. Boş zamanları değerlendirme görevi,
- 8.Prestij sağlama görevi (zdemir, 2002: 9).

Çocuğun doyum sağlayabileceği kadar sevgi gösterilerek, bir güven ortamı içinde yetiştirilmesi, toplumsal kurallara uyumunun sağlanması, kişiliğinin gelişiminde karşılaşacağı sıkıntılarda ona rehberlik edilmesi ailenin görevlerinin başında gelir. Ayrıca ocuk zor durumda kaldığında ona destek olunması, gelişim basamaklarını düzenli bir şekilde aşabilmesi için gözetim altında bulunması ailenin görevleri arasındadır. Çocuğun kişisel gelişimini sağlayabilmesi, kendi cinsel kimliğini kazanabilmesi de aile kurumunun sorumluluğundadır. Çocuğun toplumsal ilişkilerde önemli etkisi olan anlaşma, uzlaşma, işbirliği gibi olumlu nitelikleri kazandığı mekn, aile ortamıdır. Anlaşmazlık, ekişme ve çatışma gibi olumsuz durumlarda takınacağı tutumları da birlikte yaşadığı aile bireylerinden öğrenir. Ailenin evrensel ahlak ilkeleri doğrultusunda yaşaması ve bu değerleri çocuklarına benimsetmesi yine ailenin sorumluluğundadır (Errker, 2007: 12).

Aile içi uyum, ailenin çocuğuna karşı gösterdiği tutum ve yaklaşım çocuğun çevresine karşı göstereceği davranışların, hayata bakış açısının temelini oluşturur. Devamlı olumsuzlukların yaşandığı, güven duygusunun olmadığı bir ailede yetişen çocukla, saygı sınırları içerisinde sevgi ve huzurla büyüyen bir çocuğun dünyaya bakışı farklı olacaktır. Bireylerin yetişkinlik döneminde yaşadığı birçok ruhsal problemlerin çocuklukta yaşanan

olaylara bağlanması sağlıklı bir ortamda geçirilen çocukluğun önemini göstermektedir (Çağdaş, 2009, 26).

Ailenin, çocuk üzerinde bireysel ve toplumsal olmak üzere etkisi vardır. Ayrıca aile, çocuğunun üzerinde psikolojik, ekonomik, kültürel, cinsel, etik açıdan etkide bulunur. Ailenin bu etkisini en ideal şekilde çocuğunun yararına kullanabilmesi, en başta gelen görevlerindendir. Sevgi, saygı, güven, ait olma, paylaşma ve yardımlaşma gibi ihtiyaçları karşılama, çoğalma yani biyolojik bakımdan toplumun varlığının tehlikeye girmemesi için neslin devamının sağlanması, çocukların duygusal ve entelektüel gereksinimlerinin karşılanması, sorumluluk ve görevler verilerek kendine güveninin sağlanması, toplumsal yapıdaki hiyerarşi sistemini öğrenmesi, statü elde etme ihtiyaçlarının görülmesi, toplumun çekirdeğini temsil eden çocukların, sağlık, dinlenme, sosyal kontrol gibi fonksiyonlarını yerine getirmesi, temel gereksinimlerinin karşılanması, beslenme ve barınma imkânlarının sağlanması, çocukların korunması, gelişim ve eğitimlerinin desteklenmesi, toplumsallaştırma/kültürleme görevleri gibi görevleri vardır (Kasapoğlu, 2008: 8-9).

Dodurgalı, çocuğun eğitiminde anne ve babanın sorumluluk alanları hususunda, çocuğa verilecek terbiyenin şekli, araç ve metotlarının tespitiyle beraber annenin çocuk eğitimi hususunda eğitimi ve yetiştirilmesini, aile reisinin sorumlulukları sınıfına dâhil etmiş, çocuk eğitiminde fiili görev yapacak olan annenin, çocuğun eğitimiyle ilgili her türlü hususta gerekli bilgi donanımına sahip olmasını ve uygulamalarını bu bilgiler ışığında yapmasıyla beraber çocuğun eğitimi sürecinde sevgi ve şefkat ilkesini elden bırakmamasını da annenin sorumluluk alanı olarak ayırmıştır. Yine aynı şekilde çocuk eğitiminde ana ve babaya düşen görevleri sayarken, çocuğun gelişim özellikleri hakkında geniş bilgi sahibi olma ve onu anlamaya çalışmayı, ona ve geleceğine ilişkin ilgi, saygı ve sorumluluk duymayı ve çocuğa zengin ve tutarlı ilişkilerin yaşandığı bir çevre sağlamayı bu meyanda zikretmiştir (Dodurgalı, 1996: 172-173).

Konuk, aile müessesesinin çocuğun toplumsallaşma sürecindeki öncelikli rolünü izah ederken, çocuğun, aile içindeki sosyal etkileşim sayesinde sosyal kişiliğini elde ettiğini, zorunlu olarak ilk diyaloglarının aile içinde gerçekleştiğini, bu sebeple çocuğun kabul görmüş sosyal normları, davranış kalıplarını, değerleri ve tutumları aile içinde öğrendiğini, dil, cinsiyet rolleri, dini inançlar, görgü kuralları ve çeşitli kültürel unsurların hepsinin öncelikle aile vasıtasıyla elde edildiğini anlatır (Konuk, 1994: 22).

Konuk, çocuğun kabiliyetlerinin yeterince inkişaf ettirilmesi için aileye düşen öncelikli görevin, kuru anlatımlarla dini ilkeleri sıralamak yerine, çocuğun fitratıyla

getirdiği tabii dindarlığı değerlendirmek, onun gün yüzüne çıkmasını sağlamak, taklit, telkin ve tecessüs yoluyla yerleşen ve şarta bağlı olmayan itaatkar davranışları bu seviyeden alıp şuur haline yükseltmek, çocukla birlikte duymak, yaşamak, yapmak ve uygulamak olduğunu söylemiştir (Konuk, 1994: 24-25).

Aile içindeki duygusal etkileşimin yoğunluğunun çocuğun duygusal yönden gelişiminde etkili olduğunu söyleyen Yavuzer'e göre (Yavuzer, 2008: 138-139), duygusal etkileşimin azlığının etkileri, sadece bireyin duygusal dünyasını etkilemekle kalmayıp aynı zamanda onun fizyolojik, psikomotor, zihinsel ve toplumsal gelişimine de olumsuz etkide bulunur. Bebeğin büyüme ve gelişimini, oturmak, ayakta durmak gibi belirtilerin gecikmesiyle motor gelişimini, konuşma bozukluklarıyla dil gelişimini, dikkatin bir konuya toplanamamasıyla zihinsel gelişimini, diğer insanlarla başarılı ilişkiler kuramamasıyla ve içine kapanması veya saldırgan bir kimlik geliştirmesiyle sosyal gelişimini geciktirebilir veya engelleyebilir.

Anne-babanın çocuğuna gösterdiği sevgi ve ilginin azlığı çocuğa bu gibi etkiler yaparken, aşırı sevgi ve ilgisi de eşdeğerde olumsuz belirtiler doğuran, gelişimde gecikmelere neden olan etkilere sebep olabilir. Buradan anne ve babanın çocuğuyla olan ilişkilerinde dikkatli olması ve hassas davranması gerektiği sonucuna varılabilir.

2.1.3. Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Önemi

İnsanoğlunu, mensubu bulunduğu toplumun dinine yönelten, ona gerek kültürel gerekse terbiyevi anlamda büyük oranda tesir eden aile müessesesi, din eğitimi ve öğretimi açısından büyük önem taşımaktadır. Aile ortamında verilen din eğitimi gelecek yıllarda çocuğu dinden uzaklaştıran ya da dini değerlere kopmamak üzere bağlayan iki yönünün bulunması sebebiyle oldukça önemlidir (Ay, 2005: 361). Ailenin çocuk eğitiminde bu kadar önemli oluşu gerek Kuran ayetleri gerekse Hz. Peygamberin hadislerinde de vurgulanmıştır. Çocuğun günahkâr ve asi olmasından anne-babası sorumlu tutulmuş, ihmalkârlıklarından dolayı cezalandırılacakları belirtilmiştir (Buhari, Nikah, 81; Müslim, İmaret, 20; Ebu Davut, İmaret, 1; Tirmizi, Cihad, 27; Ahmed, Müsned, 5; Süveyd, 1998: 21-24). Salih evlat yetiştirenlerin ise, öldükten sonra bile amel defterlerinin kapanmayıp, evlatlarının sevap hanesine yazılan iyiliklerin bir mislinin kendi sevap hanelerine yazılmaya devam edeceği ifade edilmiştir (Müslim, Vasiyyet: 14; Tirmizi, Ahkam: 36; Nesai, Vasaya:8; Ahmed b. Hanbel, II, 316; Süveyd, 1998: 40,41). Hz. Peygamber (sav), aile kurmakla insanın dininin yarısını tamamlamış olduğunu söylemiş (Keşfu'l-Hafa, II,

239; Çakan, 2010: 35), aile kurmaktan kaçınanları da, “kendi yolundan ayrılanlar” olarak vasıflandırarak kınamış (Buhari, Nikah, 1; Müslim, Nikah, 1/5; Nesai, Nikah, 4; Çakan, 2010:35), evlenmenin bütün peygamberlerin sünneti olduğunu ifade etmiştir (Tirmizi, Nikah, 1080; Said b. Mansur, Sünen, 167; Çakan, 2010:35).

Yüce Allah, ana-babaya çocuklarını eğitmelerini emretmiş, onları buna teşvik etmiş ve “*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan bir ateşten koruyun!*”(Tahrim, 66/6) buyurarak, onlara bu konuda sorumluluk yüklemiştir.

Çocuk davranışları küçük yaşlarda öğrenir ve öğrenmeler kolay sökülüp atılamayacak kadar derin bir şekilde yerleşir. Günlük hayatta “huy ve alışkanlık” dediğimiz kişilik özelliklerinin pek çoğunun temeli aile vasıtasıyla atılır. Çocuk sadece insanlarla değil, eşya ile olan ilişkilerinin esasını da burada öğrenir. Namaz, oruç, sadaka, temizlik, cömertlik, çekingenlik ve sosyallik gibi alışkanlıkların kazanılması hep çocuklukta eğitime bağlıdır (Aydın, 2013: 311).

Birey ilk dini ve ahlaki bilgi ve tutumları ailesinden öğrenir. Çocuğun eğitimi her şeyden önce temel ruhi ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Bunlar sevgi, disiplin ve özgürlüktür. Bu ihtiyaçlar birbirine sıkı sıkı bağlıdır ve birlikte karşılanırlar. Çocuğun bedense, ruhsal ve sosyal gelişimi sevgi dolu sıcak bir ortamda yetişmesine bağlıdır. Böyle bir ortamı çocuğa sağlayacak olan ilk yer kuşkusuz ailedir. Herkes ailesinin bedensel özellikleri gibi, düşünce, inanç ve tutumlarını da taşır. Allah Kur’an da aile ortamının karşılıklı sevgi ve merhamet olarak nitelendirmiştir (Rum, 30/21). Buna göre aile bireyleri arasında ilişkiler sevgiye dayalı olmalıdır. Karşılıklı sevgi ve saygı bağı aileyi daha çok birbirine bağlayacak ve çocuk sevgi ortamında yetişmiş olacaktır. Çünkü çocuğun göreceği sevgi veya saygısızlık onun kişiliğine etki edecektir (Aydın, 2013: 311).

İlk dini bilgiler ailede verilemeye başlanmalıdır. Bizzat anne-babanın birlikte yürüttükleri eğitim-öğretim faaliyeti olmalıdır. Rousseau’nun “.....*Hakiki süt nine ana olduğu gibi, hakiki mürebbi de babadır. Ana ile baba, sistemleri hususunda birbirleriyle anlaşsınlar. Çocuk birinin elinden ötekinin eline geçsin, makul ve mahdud zihinli bir baba tarafından terbiye edilmek, dünyanın en mahir hocası tarafından yetiştirilmekten daha iyidir*” şeklindeki görüşleri, “çocuğun kişiliğinin oluşması ve güçlenmesi için tutarlı bir aile ortamında yetişmesi gerektiği” belirtilmiştir (Ay, 2005: 363).

Her aile çocuğun eğitimiyle ilgili mutlaka bilgi sahibi olmalıdır. Anne-babaların çoğu, ebeveynlerinin kendilerini yetiştirme tarzından şikâyet ederken kendi çocuklarını nasıl yetiştirmek istedikleri konusunda fazla fikirleri yoktur ya da bu konuda düşünmeye

vakit bulamazlar. Ebeveynlik sadece olunan bir şey değil, yapılması gereken bir görevdir. Anne-baba olmak, boş zaman olduğunda yapılan basit bir şey değil, aktif bir öncelik olarak seçilmelidir. Herkes iyi bir anne-baba olabilir. Bu sadece ebeveynlik yapmaya hayatta öncelik vermeyi istemekle sağlanabilir. Çocukların, hayatı, anne-babalarıyla birlikte aktif bir şekilde yaşayarak öğrenmeye, tanımaya ihtiyaçları vardır ve onlardan ayrı olarak, pasif bir şekilde bu, mümkün değildir. Yasalar da çocukların yetiştirilmesi görevini de aileye vermiştir.

Ailenin bu görevlerinin başında çocuğun maddi ihtiyaçlarının karşılanmasından sonra onun sosyalleşmesi gerekmektedir. Sosyalleşme toplum içinde yaşayabilmek demektir. Bunun için toplum kuralları bilinmeli ve dini ve ahlaki kurallar öğretilmelidir. Çocuk dini sosyalleşme bağlamında, ailede yaşanan konuşma veya başka türdeki dinsel etkileri kendisini ilgilendirdiği kadarı ile algılayacak ileride anlamlandırıp kullanmak üzere biriktirecektir. Mesela Allah kavramı çocuğun ilk günlerinden itibaren duymaya başladığı bir kavramdır. İsim konulurken sağ kulağa ezan sol kulağa kamet okunması, ziyarete gelen misafirlerin maşallah, inşallah sözleri, çocuğu severken sarf edilen Allah ile ilgili sözler, çocuk ile ilgili telaşa kapıldıklarında Allah seni sever, Allah seni sevmez, Allah yarattı... gibi sözlerle devam eden bu etkileşim çocukta başlangıçta anlamadan, sadece işitilmiş bir kelime olarak yerleşmeye daha sonra ise, kullanıldığı anlamlara göre ve daha da önemlisi çocuğun algıladığı anlamlara göre kavramlaşmaya başlamaktadır. Allah soyut bir kavram olduğu için belki bu anlama, soyut düşünme çağına göre uzar, belki daha ileriki yaşlara kadar sürebilmektedir (Tosun, 2012: 170). Zaten bu faaliyetin hangi yaşlardan itibaren başlanması konusunun kesin bir sınırı yoktur. Peygamber Efendimiz çocuğun dil gelişimiyle birlikte konuşmaya başladığı andan itibaren dini eğitimin verilmesi gerektiğini belirtmiştir (Tetik, 2007: 30).

2.1.4. Anne- Babanın Çocuğuna Yönelik Tutumunu Belirleyen Faktörler

Her insan diğer canlılar gibi doğar, büyür ve ölür. Fakat diğer canlılardan farklı olarak kendi türüne özgü davranışları gerçekleştirmek için belli bir olgunluğa erişmesi gerekmektedir. Biyolojik, sosyal, psikolojik ve kültürel bir canlı olarak tanımlanan insan beden gelişimiyle bilişsel gelişimine, bilişsel gelişimiyle de sosyal, ahlaki ve dini gelişimine ortam hazırlayan bir gelişim zincirini takip ederek çok boyutlu ve çok yönlü bir varlıktır (Hökelekli, 2008: 21).

Ailenin çocuğun yaşamı üzerinde etkisi oldukça fazladır. Çocuk ve aile arasındaki etkileşim daha anne karnında başlamaktadır. Annenin duygusal dünyası, çocuğu isteyip istememesi gibi birçok neden çocuk üzerinde etkili olmaktadır. Annenin mutsuzluğu, kızgınlığı, ruhsal durumu anne karnındaki çocuğa hormonlar yoluyla etkilemektedir. Bu yüzden anne çocuk etkileşimi daha bebek doğmadan başlamaktadır (Örgün, 2000: 19). Çocuk doğduktan sonra ise bu etki artarak devam etmektedir. Buna göre insanın duygu, tutum ve davranışları ailesine ve sürdürdüğü hayat tarzına göre değişmektedir. Birinin lezzet aldığı bir yiyecekten bir çocuk lezzet almayabilir ya da birinin sevindiği bir duruma başka bir çocuk üzülebilir. Anne babanın çocuklarına yönelik tutumları da anne-babanın yaşantıları sonucu şekillenir.

Yavuzer; anne-baba tutum ve davranışlarını incelendiğinde, tüm tavır alışlarda olduğu gibi, anne-babaların çocuklarına karşı takındığı tavırların bir öğrenme ürünü olduğu görülür. Anne babaların ise çocuklarına karşı tavırlarını etkileyen faktörleri ise Yavuzer şöyle sıralamıştır:

- Anne-babaların zihin dünyalarında nasıl bir çocuk istedikleri konusunda, daha doğmadan hayali bir çocuk kavramı oluşur. Dünyaya gelen çocuk, anne-babanın beklentilerine uygun olmadığı takdirde, oluşan kırıklık sonucu, anne babada reddetme tavrı gelişir.
- Toplumun kültürel değerleri, çocuklarını yetiştirme konusunda anne ve babaların tutumlarını etkiler.
- Üstlendikleri ebeveyn rolünden haz duyan ve görevlerini gereğince yaptıklarına inanan anne ve babaların çocuklarına karşı takındıkları tavırlar, çocuklarını nasıl yetiştireceklerini bilemeyen, güvensiz ve kendilerini yetersiz hisseden anne- babaya oranla, daha başarılı ve olumludur.
- Çocukların sayı, cinsiyet ve kişilik özelliklerinden memnun olan anne ve babalar, memnun olmayanlara oranla, daha uygun tavırlara sahiptir (Yavuzer.2017:136-137).

Bütün bunların dışında ise anne ve babanın kendi çocukluk yıllarındaki deneyimleri, geçmişteki deneyimleri, anne-babanın aralarındaki ilişkiden memnun olma durumları da anne-babaların çocuklarına yönelik tutumlarını belirler.

2.1.4.1. Ailenin Bulunduğu Çevre

Sosyal bir varlık olan insan, yaşadığı ailenin yaşam tarzını, hayat koşullarını, inançları, düşünce yapıları ve ailedeki diğer üyelerin ilişkilerinden etkilendiği gibi çevresindeki kişilerden de etkilenir. Özellikle kırsal kesimde yaşayan aile fertleri çevrelerindeki ailelerin kültürel özelliklerinden şehirde yaşayan ailelere göre daha çok etkilenirler. Ailelerin bulundukları kültürel çevreyi, aileyi oluşturan fertlerin sayısına ve özelliklerine, çocukların aile içindeki konumlarına, ailedeki yönetim şekline göre genel olarak kırsal kültür, gecekondü kültürü ve kentsel kültür olmak üzere üç kısma ayıran Başaran, ailenin yaşadığı kültürel çevreleri şu şekilde aktarmıştır (Başaran, 2005: 299-300).

Kırsal kültür, köy ve kasabada yaşayan ailelerin oluşturduğu, genelde geçimini tarımdan sağlaması dolayısıyla tarımsal kültür de denen kültür çevresidir. Adet ve geleneklerine, inanç ve törelerine sıkı sıkıya bağlı olan bu kültür çevresini paylaşan ailelerde, aile üyelerinin sayıca fazla olması, daha çok çalışan kişi demek olduğundan birleşik ve çok çocuklu aile özelliği gösterir. Kırsal ailelerde ataerkil yönetim hâkimdir. Birleşik ailelerde ailenin en yaşlı erkeği olan dede, çekirdek ailelerde baba ailenin yönetiminden sorumludur. Kırsal ailelerde çocuklar, küçük yaşlardan itibaren gerek tarım işçisi olarak gerekse hayvancılıkta ailenin geçimine katkıda bulunmak için küçük yaşlardan itibaren çalışmak zorunda kaldığından, eğitim olanaklarından yararlanma oranları çok düşüktür.

Gecekondü kültürü, kırsal kültürden kentsel kültüre geçen ve yeni hayat koşullarına uyum sağlamaya çalışan, henüz kırsal kültürdeki özelliklerinin bir kısmını korumaya devam eden ailelerin oluşturduğu kültürdür. Bu kültürde çoğunlukla çekirdek aile türü görülür. Gecekondü kültürü etkisindeki ailede çocuk sayısı, kırsal kültürdekinden az, kentsel kültürdekinden çoktur. Toplumsal dayanışma ve denetimin azaldığı bu aile kültüründe, çocuklar, aile ve yakın çevrelerinin denetiminden uzaklaşarak, kötü alışkanlıklar edinmeye ve suç işlemeye daha elverişli bir ortam bulur. Gecekondü aile kültüründeki çocuklarda, okuryazarlık oranı, kırsal ailelerdeki orana benzemekle beraber, erkek okur-yazar oranı daha fazladır. Buna gerekçe olarak, şehir merkezinde bir işe başvurmak için en azından lise mezunu olma şartının aranması gösterilebilir. Evin erkeğinin evin idaresindeki rolü, ailenin geçimine katkısının oranına göredir. Baba, anne ya da çocuktan hangisi eve daha çok para getiriyorsa evin idaresinde onun sözü daha ağır basar (Kocacık, 1986: 16).

Kent kültürüne gelince, bu kültürel yapıyı oluşturan ailelerde, çekirdek aile türü egemendir. Hem ebeveynin hem de çocukların tahsil durumu diğer kültürlerdeki ailelere göre daha yüksek, çocuk sayısı daha azdır. Bazı yerlerinde bir apartmanda oturan ailelerin dahi birbirlerini tanımayacakları kadar sosyal denetimin azaldığı kent kültüründeki büyük kentlerde aileler, toplum baskısından oldukça uzak bir yaşam sürdürürler. Bu ailelerdeki çocukların, hayatlarının büyük bölümünü apartmanda geçirmek zorunda olmaları, bedensel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini destekleyecek ve onları gelecekteki rollerine hazırlayacak oyun ve diğer sosyal faaliyetlerden uzak kalmaları, merkezlerde yaşayan çocuklarda ruh hastalıklarının görülme riskini ve suç işleme sıklığını artırır.

2.1.4.2. Ailenin Toplumsal Konumu

Bir ailenin toplumsal konumunu, yaşadığı çevre, mal varlığı, toplum işlerine katılma sıklığı, soyu, ünü ve mesleğinin belirlediğini ve bu kriterlere göre aileyi, alt, orta ve üst katman olmak üzere üç katmanda değerlendiren Başaran'a göre, üst katmandan olan aileler, devlet okullarının koşullarını çocuklarına uygun bulmadıkları için çocuklarını özel okullara gönderme eğilimindedirler. Böylelikle çocuklarına ayrıcalık sağladıklarını düşünürler. Bu ailelerin okula ve öğretmene karşı tutumu, genellikle, yüksekte bakmak, baskıda bulunmak biçiminde görülür. Bazılarında ise çocuklarına ekonomik zenginliklerine güvenerek iyi bir gelecek temin edeceklerini düşünürler ve okulu pek umursamazlar. Orta katmandan olan aileler, okula çok düşkünlüdürler. Bu aileler toplumsal konumlarını yükseltmenin tek yolu olarak, çocuklarına yükseköğrenim vermek olduğu kanısındadırlar. Bu aileler, başarıları yüksek başarıları yüksek olursa çocuklarını ödüllendirir; düşük olursa cezalandırırlar. Çocuklar, ailece sürekli olarak, daha çok çalışmaya, daha yüksek başarıya itilirler. Alt katmandan olan aileler ise, çoğunlukla, okulun kendilerine yararlı olacağı kanısında değildirler. Okula göndermekle çocuğun aileye yapacağı yardımdan, katkıdan ailenin yoksun kalacağını düşünürler. Bu aileler, kendi günlük ihtiyaçlarının karşılanmasını yeterli görerek çocuklarının, yıllarca sonu gelmeyen eğitim peşinde koşmalarını gereksiz görürler. Çoğunlukla, dinsel inançları güçlü olduğundan, çocuklarının ahiret işleriyle uğraşmasını, dünya işlerine üstün tutar, bu yolda yapılan telkinlerin etkisiyle çocuklarına yalnızca dinin gereklerini öğretmesiyle yetinirler (Başaran, 2005: 303-304).

2.1.4.3. Ailenin Yönetimi

Ailenin yönetim biçimi de çocuğu etkiler. Ailede sözü geçen kişiye göre çocuğun aile büyüklerinden etkilenmesi farklı olur. Ailede kimin sözü geçiyorsa çocuk o kişiden daha fazla etkilenebilir.

Yönetimin annenin ya da babanın elinde oluşuna ve yoğunluğuna bağlı olarak beş tür yönetim ve bu yönetim altında yetişen çocuklarda görülmesi beklenen olası davranışlar şunlardır:

Annenin denetiminde (anaerkil) olan ailede, baba edilgen kalmayı yeğler. Babadan kaynaklanan birtakım idari boşluğu anne doldurur, baba yalnızca gücünün gerektirdiği işleri üzerine alır. Böyle bir ailede yetişen çocuğun kişilik gelişiminde problemler olabilir. Çocuk saplantılı, serkeş ya da olabildiğince erken yaşlarda aileden uzaklaşmaya çalışabilir. Annenin önderliğindeki aile türünde aileye ilişkin kararlar, babanın katılmasıyla; ama daha çok anne tarafından verilir. Babada duygusal anlamda güvensizlik eğilimi gösterir. Ana zorba olmaktan daha çok önderdir. Bu yüzden böyle ailede çocuk, babasından daha çok anasına saygı gösterir, hayran olur, ona tutkuludur; ama babasını da sever.

Demokratik ailede anneyle babanın ortaklaşa anlaşarak kurduğu bir yönetim tarzı mevcuttur. Anne ve baba, yeterli oldukları konular dışında, aileye ilişkin ve çocukları ilgilendiren bütün kararları onlarla birlikte (takım olarak) verirler. Anne ile baba, ailenin iki eşit yarım küresidir. Böyle bir ailede anne ve baba, çocuklarının bağımsız ama sorumlu birer kişi olarak yetişmesi için gerekli eğitim ortamını hazırlar. Çocuk, başkaları ile nasıl işbirliği yapılacağını, aile işlerinin nasıl paylaşılacağını, ailenin ortaklaşa oluşturulmuş ilke ve kurallarına (disiplinine) nasıl uyulacağını öğrenir. Çocuk, kendine güvenmede, bağımsız birey olmada, yetişkinlik çağına hazırlanmada iyi bir gelişim içindedir. Babanın önderliğindeki ailede, aileyle ilgili alınan kararlar, karı-kocanın görüş birliğiyle fakat anneden çok babanın önderliği söz konusudur. Öte yandan anneye de düşen büyük görevler vardır. Belki baba, ara sıra kararların dışına çıkarak yetkeci davranışlarda bulunur; ama çoğunlukla bir önder olarak işleri yürütür. Böyle bir ailede yetişen çocuk, babasına karşı sevgi, saygı ve hayranlık duymakla beraber annesine karşı da sevgi, saygı ve bağlılık duyar.

Babanın denetimindeki (babaerkil) ailede baba, tüm yetkileri elinde tutar ve aileyi öfke ve şiddet silahlarıyla, egemenliği altında yönetir, kararları o verir. Çocuğundan, genellikle yeteneklerinin çok üstünde hedefleri ister ve onu buna zorlar. İsteklerine

uymadığında çocuğu kırar, hırpalar ve onun cesaretini yok eder. Çocuğunun başarısızlığından karısını sorumlu tutar, kendisini üstün, karısını aşağı görür. Karısının ve çocuğunun, kendi istediği ve ilgilendiği konulara ilgi göstermesini zorunlu görür. Karısına ve çocuğuna karşı ya hiç sevgi beslemez ya da bunu dışarı vurmaz. Baba çocuğunu aşırı korumayla veya zorla kendine bağımlı kılarak, üstünlük kurar. Böyle bir ailede yetişen çocuk, özellikle ergenlik çağında babasına karşı saygı ve güvenini yitirir, serkeşlik, içe kapanıklılık ya da babaya aşırı bağımlılık gösterebilir. Annesine de acımayla koruma karışımı bir sevgi besler.

2.1.4.4. Ailenin Gelir Düzeyi ve Geçimi

Ailenin gelir düzeyi anne-babaların çocuklarına karşı değer verme tutumlarını etkileyen bir diğer unsurdur. Ailenin çocuklarına bakabilmesi için bir takım temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve iyi bir yaşam standardına ihtiyacı vardır.

Gelir seviyesi yüksek olan ebeveynler gelir seviyesi düşük olan ebeveynlere göre otoriteye daha az önem vermektedir. Eşitlik, bağımsızlık, merak, yaratıcılık, başarı ve sorunların üstesinden gelme konularına daha çok önem verirler. Çocukların farklı kişilik özellikleri ve yetenekleri olabileceğini düşünürler. Çocuklarıyla daha çok konuşup vakit geçirirler (Başaran, 2005: 313).

Gelir düzeyleri eşit olan annelerin tutumlarının birbirine benzer olduğunu göstermiştir. Orta gelir seviyesinde olan ailelerde anne baba çocuk ilişkisi, kabul edilen, eşitlikçi ve çocuk merkezlidir. Yüksek gelir düzeyine sahip aileler çocuklarına sıcak, şefkatli davranır ve çocuklarının hayatlarına da dâhil olurlar. Gelir düzeyi düşük olan aileler çocuğu kontrol ederler ona verdikleri emirlerin yerine getirilmesini beklerler (Bronstein & Zlatnik, 2008; Akt. Erginbay, 2014).

Düşük gelir düzeyine sahip olan annelerin, çocuklarının toplumun ve büyüklerin beklentilerine uymalarını istediği ve çocuklarını aşırı denetleyip cezalandırdıklarını bulmuşlardır. Yüksek gelirli olan annelerin ise çocuklarına gereken sevgiyi verip, özgür bırakarak düşük düzeyde denetim ve ceza uyguladığını bulmuşlardır (Araz, 2007: 61).

Yüksek gelir düzeyine sahip aileler, çocuklarını daha az kısıtlayıcı koruyucudurlar. Orta gelirli aileler, çocuklarından eğitim ve meslek konularında yüksek beklentiye sahiptirler. Düşük gelirli aileler ise genellikle çocuklarını katı kurallarla ve baskı altında yetiştirirler (Başaran, 2005: 313-314).

Bunların dışında ailedeki geçimi etkileyen bir diğer önemli faktörler ise şunlardır:

Babanın İşi: çocuğun toplum ve arkadaş çevresinde itibar görmesi, kendine güven duyması babasının mesleğiyle, ailesinin gelir durumuyla ve toplumca beğenilmesi ile ilgilidir. Babasının işini beğenmeyen çocuk, utangaçlık, güvensizlik, suçluluk duyguları gibi duygular geliştirebilir (Başaran, 2005: 311).

Çalışan Anne: Yaşam koşullarını giderek zorlaşmasıyla annenin çalışması zorun hale getirilmiş durumdadır. Anne çalışarak aile geçimine katkı sağlar, fakat bu durum bazı sıkıntıları da beraberinde getirir. Bunların dışında annenin olmadığı saatlerde çocuğun bakımı, işinden yorgun ve gergin gelen annenin çocukla kuracağı sağlıklı iletişim, annenin çocuğuna az zaman ayırması anlamına gelmektedir. Prensip olarak 0-3 yaş arasında annenin çalışmaması ve çocuğuyla yeterince bütünleşmesi en sağlıklı yoldur. Ancak annenin çalışması halinde çocuğa bakacak yardımcı kadın veya büyükanne modelleri devreye girecektir. Ve düşünüldüğünde her hareketleri taklit edileceği için bundan habersiz ve ilkel bir yaklaşım içinde olduğundan olumsuz durumlara sebebiyet verebilir (Yavuzer,2017: 60).

Anne, toplumca itibar görmeyen bir işte çalışıyorsa, çocuk arkadaşlarının hor görmesi ve kınamasıyla karşılaşabilir. Anne işe gittiğinde, evde bakıma muhtaç bir çocuk bırakıyorsa, böyle durumlarda çocuk, hem ana sevgisinden mahrum kalır hem de değişik kimselerin, değişik eğitim tutumları altında istenmeyen alışkanlıklar ve davranışlar geliştirebilir. Eğer evde annesinin yerine çocuğa bakan kişi, ona yeterince sevgi gösterirse, çocuk anasının yerine ona bağlanır, anasıyla arasındaki bağlar kopabilir. Fakat çocukta kişilikle ilgili kusurlarının görünme oranı azalır, çocuk bağımsızlık, özgüven ve sorumluluk duygusunu geliştirmeye fırsat bulur. Çocuğa bakan kişiden yeterince ilgi ve sevgi göremezse, çocuğun kişiliği tehlikeye düşer, başkaları ile iletişim kurmada zorluk ve beceriksizlik gösterebilir (Başaran, 2005: 311).

2.1.5. Anne-Babanın Çocuklarına Yönelik Tutumları

Anne ve babalar çocuklarıyla olan ilişkilerinde çocuklarına karşı belli bir davranış tutumları geliştirirler. Anne- Baba- Çocuk ilişkisi de bu tutumlara bağlıdır. Öncelikle anne ve babanın çocuklarından bekledikleri davranış modeline uygun bir davranış içinde olmaları gerekir. Özgür ve uyumlu bir aile ortamında yetişen çocuk özerk bir birey olarak yetişkin yaşamına ulaşır. Bu nedenle anne ve babanın tutumu, gelişmekte olan çocuğa model oluşturacağından çocuğun kişiliğini etkiler ve anne, babasına benzer tutumlar sergilemeye başlar.

Anne ve babanın, çocuklarına yönelttikleri tutumların sağlıklı olması, büyük ölçüde onların kendi içlerinde dengeli, barışık, huzurlu ve birbirlerine karşı saygı ve sevgili olmalarına bağlıdır. Bu ortamı olumsuz açıdan etkileyecek durumlar arasında; anne-babanın kendi çocukluk yıllarında baskılı veya aşırı gevşek bir tutum içinde büyümeleri, bugünkü yaşamlarında eşleriyle iletişim kuran mutlu bir yaşantıya sahip bir birey olamamaları, genç yaşta çocuk sahibi olmaları ve ailenin sosyoekonomik koşullarının iyi olmaması söylenebilir. Bu sebeple anne- babanın çocuklarına olan tutumları çocuğun gelişimini etkilemekte ve çocuğun eğitiminde önemli bir yere sahip olmaktadır.

Yavuzer, anne-babaların çocuklarına karşı en yaygın tutum ve davranış biçimlerini altı kategoriye ayırır (Yavuzer, 2001: 28-34):

1. Baskılı ve otoriter tutum,
2. Gevşek tutum (çocuk merkezci aile),
3. Dengesiz ve Kararsız tutum,
4. Koruyucu tutum,
5. İlgisiz ve kayıtsız tutum,
6. Güven verici, Destekleyici ve Hoşgörülü tutum.

Çocuk Psikolojisi adlı kitabında ise daha farklı bir tasnif yaparak sekiz kategoriye ayırır. (Yavuzer, 2008: 135-137):

1. Aşırı koruma,
2. Hoşgörü sahibi olma,
3. Aşırı hoşgörü ve düşkünlük,
4. Reddetme,
5. Kabul etme,
6. Baskı altında bulundurma,
7. Çocuklara Boyun eğme,
8. Çocuk ayırma.

Aydın, anne-baba tutumlarını altı kategoride incelemiştir (Aydın, 2007: 12-28):

1. İlgisiz anne baba tutumu,
2. Baskıcı anne baba tutumu,
3. Aşırı koruyucu anne baba tutumu,
4. Aşırı serbest anne baba tutumu,
5. Dengesiz ve tutarsız anne baba tutumu,

6.Dengeli anne baba tutumu.

Ünal, anne-babanın çocuklarına yönelik geliştirdiği tutumları

1. İlgisiz, Baskıcı (otoriter),
2. Aşırı Koruyucu,
3. Aşırı Serbest,
4. Dengesiz ve Tutarsız ve
5. Dengeli ana-baba tutumu olmak üzere beş ayrı sınıfta incelemiştir (Ünal, 2008: 22-27).

Araz, çocukla iletişim açısından anne-baba tutumlarını

1. Aşırı Otoriter Reddedici,
2. Aşırı Hoşgörülü,
3. Kabul Eden, Güven Veren, Demokratik,
4. Dengesiz ve Tutarsız,
5. Mükemmeliyetçi aileler olmak üzere yine beş grupta sınıflamıştır (Araz, 2007: 54-57).

Ucur, anne baba tutumlarını:

1. Aşırı Koruyucu,
2. Demokratik/Destekleyici-Yetkili ve Güvenilir,
3. Baskıcı ve Otoriter,
4. Tutarsız ve Kararsız,
5. Reddedici ve Gevşek anne baba tutumu olmak üzere beş sınıfta incelemiştir (Ucur, 2005: 65-69).

Gürler ise bu tutumları:

1. Aşırı Koruyucu,
2. Aşırı Otoriter
3. Aşırı Hoşgörülü tutum olarak sınıflar (Gürler, 2005: 61-62).

Demir, anne-baba tutumlarını Yavuzer'in sınıflandırdığı:

1. Aşırı Baskılı ve Otoriter,
2. Aşırı Hoşgörülü,
- 3.Dengesiz ve Kararsız,
- 4.Aşırı Koruyucu,
- 5.Güven Verici ve Hoşgörülü tutum olarak incelemiştir (Demir, 2006: 23-24).

Duran, anne-baba tutumlarını

1. Baskıcı,
2. Otoriter,

3. Aşırı Koruyucu,
4. İzin Verici(gevşek),
5. Tutarsız (dengesiz ve kararsız),
- 6.Mükemmeliyetçi,
- 7.Reddedici,
8. Demokratik tutum olmak üzere yedi kategoriye ayırmıştır (Duran, 2007: 12-24).

Olçay, anne-baba tutumlarını

1. Demokratik, Otoriter,
2. Aşırı Koruyucu,
3. Reddedici
4. Aşırı Hoşgörülü tutum olmak üzere beş grupta inceler (Olçay, 2008: 84-91).

Çalışmamızda biz Yavuzer'in yapmış olduğu altılı tasnifi temel alarak anne- baba tutumları hakkında bilgi vereceğiz. Bu tasnif anne-baba tutumları hakkında detaylı bilgi vermesi ve günümüzdeki anne-babaların sorun ve çözümlerine ilişkin ayrıntılı bilgi vermesi noktasında konunun daha iyi anlaşılmasına kolaylık sağlayacaktır.

2.1.5.1. Baskıcı ve Otoriter Tutum:

Baskıcı ve otoriter tutum çocuğun kendine olan güveninin ortadan kaldıran, çocuğun kişiliğini hiçe sayan bir tutumdur. Bu tutum içerisinde olan anne ve baba çocuğa katı bir disiplin uygular. Çocuk her kurala uymak zorunda kalır. Anne ve babadan birisi ya da her ikisinin baskısı altında olan çocuk; sessiz, uslu, nazik dürüst ve dikkatli olmasına karşılık, küskün, silik, çekingen, başkalarının etkisine çabuk girebilen, aşırı hassas bir yapıya sahiptir. Bu tutuma ne yazık ki geleneksel aile yapısında daha çok karşımıza çıkmaktadır.

“Zor yoluyla denetleme” ve “Sevgi esirgeyerek denetleme” boyutlarının egemen olduğu baskıcı ve otoriter tutum olan aile ortamında yetişen çocuk hangi davranışı karşısında nasıl bir tepki alacağını bilemez. Dolayısıyla çocuk kaygılı bir bekleyiş içerisinde geçimsiz ve aşırı boyun eğen biri olması mümkündür.

Otoriter anne-babaya sahip çocuklar anne-babanın istediğinden farklı davrandıklarında cezalandırılma ile karşı karşıya kalırlar. Çocuklar duygu ve düşüncelerini bastırırlar. Bastırdıkları öfke ve kızgınlık duygularını açıkça ifade edemezler. İstenmeyen davranışlar sözel ve fiziksel şiddet ile engellenebilir. Çocukların cezalandırılması ve öfke duygusunun bastırılması onlarda saldırganlık yaratır (Hanımoğlu, 2010: 34). Bunun yanı sıra çocuk aşağılık duygusu geliştirebilir. Böyle bir ortamda yetişen çocuk dıştan denetimli

bir kişilik oluşturur. Çünkü içinden geldiği gibi davranmak yerine olması gereken neyse o şekilde davranır ve kendini buna koşullandırır.

Din eğitimi açısından bu anne- baba tutumuna baktığımızda baskıyla yaptırılan bir din eğitimi-öğretimi faaliyeti, ancak baskıcı otoritenin varlığıyla doğru orantılı olarak devam edecektir. Baskının kalktığı veya nispeten zayıfladığı ergenlik öncesi ve ergenlik dönemlerinde, çocuğun ibadetleri terk eden, dini değerlere sırt çeviren, hatta dini değerlerden nefret eden bir dini kişilik geliştirmesine sebep olabilir (Ay, 2005: 370-371).

2.1.5.2. Gevşek Tutum (Çocuk Merkezci Aile):

Çocuk merkezci aileye, genelde orta yaşın üzerinde çocuk sahibi olan ya da çocuğu kalabalık aile ortamında yetişen tek çocuk olması halinde sıklıkla rastlanır. Böyle bir aile ortamında çocuk inisiyatif sahibi tek kişidir ve onun isteklerini aile bireyleri kayıtsız şartsız yerine getirirler. Bu tür ailelerde bencil tavırlar sergilemeye alışmış olan çocuklar, anne ve babalarına hükmeder ve onlara çok az saygı gösterirler. Aile dışında ailelerinden gördükleri ilgi ve sevgiyi göremeyen bu çocuklar, sosyal ilişkilerinde başarısız olup hayal kırıklığına uğrarlar, genelde arkadaş çevreleri tarafından reddedilirler.

Çocuğun el bebek gül bebek bir anlayışla bütün isteklerinin yerine getirildiği bu tutuma sahip ailelerde yetişen çocuk, yeteneklerini kullanma fırsatı bulamaz, gelişimi için şart olan özgüveni elde edebileceği şartlar oluşmadığından gelişimi sekteye uğrar. Çocuk, zamanla alışmış olduğu gibi başkalarını kendi ihtiyaçlarını karşılamak için birer araç olarak gören, ailesine bağımlı, kendisine güven duygusu geliştirmesi gerekirken çevresindeki yetişkinlere güvenen, asalak bir karakter geliştirir (Bilgili, 2005: 175).

Bütün bunları yanı sıra çocuk merkezci ailelerde çocuğun ilk günden beri her ihtiyacı karşılandığı ve istekleri anne ve babası tarafından emir niteliği taşıdığı için bu çocuklar okul kurumundaki kurallar karşısında hayal kırıklığına uğrarlar ve kolay uyum sağlayamazlar bunun yanı sıra yetişkin bir birey olduklarında toplumun vermediği hakları almaya çalışırlar.

2.1.5.3. Dengesiz Kararsız Tutum:

Anne-babanın “ dengesiz ve kararsız” tutumu, çocuğu gelişimini ve eğitimini olumsuz yönden etkiler. Buradaki dengesizlik ve tutarsızlık, anne-baba arasındaki görüş farklılıkları olduğu gibi, anne-babanın göstermiş olduğu değişken davranış biçimi de olabilir.

Anne-babanın çocuğun yanında, “ çocuk konusunda” birbirlerini eleştirmeleri, birinin olumlu birinin olumsuz tutumu ya da anne-babadan birinin çocuğu kayırması, çok sık rastlanan yanlışlardan biridir.

Bir diğ er dengesizlik ise anne-babanın şahsında yaşanabilir. Böyle bir durumda çocuğuna söz dinletmek isteyen ebeveynin bir isteğini yaptırmak için önce yumuşak bir tonda konuşması hemen sonra ise sesini yükseltmesi çocuğun dediğini hala yerine getirmemesi durumunda ise şiddete başvurması ardından da diz   k p özür dilediğini görülür. Bu durumda  ocuk hangi davranışın uygun olup olmadığına karar veremez ve bu durumda çocukta i  çatışmalara, huzursuzluklara, güvensizliğe, kararsız, şüpheci, dengesiz ve tutarsız bir kişilik yapısının oluşmasına sebep olmaktadır (Yavuzer, 1998: 31).

2.1.5.4. Koruyucu Tutum:

Koruyucu tutum sık rastlanan anne-baba tutumlarından bir tanesidir. Anne-babanın çocuğu aşırı koruduğı, gereğinden fazla kontrol ve  zen gösterdiği bu tutumla çocuğunu yetiştirdiğinde  ocuk; diğ er kimselere aşırı bağımlı, güvensiz, duygusal kırıklıkları olan bir  ocuk olarak yetişebilir. Bu bağımlılık çocuğun hayatı boyunca sürebilir ve aynı tutumu gelecekteki eşinden de bekleyebilir.

Daha çok anne- ocuk ilişkisinde ortaya çıkan bu aşırı koruyuculuğun altında, annenin duygusal yalnızlığı yatmaktadır. Aşırı koruyucu görünümündeki anne çocuğuyla öyle bütünleşir, ona öylesine kalkan olur ki 2 yaşlarında  atal bıçak kullanabilen çocuğa 8 yaşına da gelse elleriyle yemek yedirir ve kendi yatağında uyutur. Bu davranışlarla çocuğuna sevgisini ifade ettiğini sanır fakat kendi yalnızlığını ve mutsuzluğunu telaf  eder. Böylesine koruyucu bir tutum çocuğun otonom(kendi kendini yöneten) bir birey olmasını engeller ve çocuğun sosyal gelişimini etkileyerek bağımlı bir kiş  olmasına sebebiyet verir.

Anne babanın aşırı koruyucu tutumu, ergenlik sürecinde çocukların sosyal duygusal gelişimlerini, bağımsız bir birey olmalarını ve sosyalleşmelerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Çocuklara kendilerini tanımlarına imkân vermemek, aileye bağımlı olmalarına ve sosyal duygusal gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Bu tutumla yetiştirilmiş çocuklar bağımlı, talepk r, ürkek, inatçı, çabuk mutsuz olan, huzursuz, dikkatsiz kişilik özellikleri göstermektedir (Dinçer, 2008: 33). Bu yüzden aile ortamında çocuğa kendi benliğini tanımlama olanağı verilmeli ve özerk bir birey olarak yetiştirilmelidir.

2.1.4.5. İlgisiz ve Kayıtsız Tutum:

İlgisiz ve kayıtsız tutum anne-babanın, çocuğu yalnız bırakma, görmezden gelme şeklinde dışlaması anlamına gelir. Duygusal istismara yol açan böyle bir ortamda anne-baba-çocuk üçgeni arasında iletişim kopukluğu gözlenir.

Çocuğun en yoğun destek beklediği ailesinin ona gerekli olan ilgi ve alakayı göstermemesi, ona değer vermemesi, çocuğun kendini evde fazlalık olarak görmesine belki de suçluluk psikolojileri geliştirmesine, aşırı kaygı duymasına, içine kapanmasına sebep olabilir (Bilgili, 2005: 181). Çocuğun maruz kaldığı yoğun baskı, çocuğun kendine güveninin yok olmasına, evden kaçmasına, altını ıslatmasına, ezik, korkak, öfkeli, saldırgan, sadist veya mazoşist bir kişilik bir geliştirmesine sebep olabilir (Ay, 2005: 371).

Yapılan araştırmalar ilgisiz anne baba tutumuyla yetiştirilen çocukların sorunlu bağımlılık gösterdiğini ve sosyal, duygusal, bilişsel, fiziksel gelişimlerinin de yetersiz olduğu göstermiştir (Bolattekin, 2014: 29).

2.1.5.6. Güven Verici, Destekleyici ve Hoşgörülü Tutum:

Anne-babaların çocuklarına karşı hoşgörü sahibi olmaları, onları desteklemeleri, çocuklarına bazı kısıtlamalar dışında, isteklerini diledikleri şekilde izin vermeleri anlamına gelir.

Demokratik tutuma sahip anne babalar çocukları ayrı bir birey olarak görüp onlara değer verirler. Çocukları sorumluluk duygusunun ve bağımsız bir kişilik gelişiminin oluşması için teşvik ederler.

Katı kurallar, insanda, kaçamak yapmak ve boşluklardan yararlanmak eğilimini doğurur. Denetim gevşeyince, kurulu sanılan düzen dağılır. Baskıcı yönetim altında yaşayan toplumlarda bunun örnekleri sıklıkla görülür. Her baskı döneminin ardından, kargaşa ve baş kaldırma dönemi gelir. Bu çerçeve içinde ele alınınca, disiplini, insanın elini kolunu bağlayan yasaklamalar olarak değil, özgürlüğün en uygun biçimde kullanılmasını sağlayan kurallar bütünü olarak tanımlamak gerekir (Aydın, 2007: 24). Böyle bir tutumda evde kabul edilen ve edilmeyen davranışların sınırları bellidir. Bu sınırlar içinde çocuk özgürdür. Söz hakkı vardır. Duygu ve görüşlerine saygı duyulur. Sevgi ve teşvik görür. Yetişkinler tarafından dinlenir. Böyle bir ortamda çocuk, girişim yeteneğine sahip olur. Özgüvenini kazanır ve kendi kendine karar verip sorumluluk taşımasını öğrenir (Yavuzer, 2001: 33-34).

Bu tutumunda kabul edilen ve edilmeyen davranışların sınırları net bir şekilde çizilmiştir. Bu sınırlar içinde çocuğun özgürce davranmasına izin verilir. Demokratik

tutumun olduğu ailelerde yetişen çocuklar düşüncelerini serbestçe söyleyebilen, kendine güvenen, sorumluluk duygusu gelişmiş, insanlara saygı gösteren, kendini geliştiren, yaratıcı fikirler geliştiren bireylerdir (Mutallimova, 2014: 42).

Özellikle ikna ederek denetlemeyi seçen anne-babanın çocuğu, onların duygu, düşünce, değer ve beklentileri hakkında sebepleri ve sonuçları ile birlikte bilgi sahibidir. Anlaşılır ve tutarlı tepkilerin birikimi, hangi davranışın sonuçlarının ne olacağını belirlemiştir. Dolayısıyla çocuk ve genç, hem davranış seçimlerinde kendini özgür görebilir, hem de seçimleri hakkında, kısıtlanacağından çekinmeden ana-babasına danışabilecek bir durumdadır. Başka bir deyişle, ana-baba-çocuk/genç ilişkisi, yetişkin-yetişkin etkileşimine yaklaşan bir niteliktedir (Yavuzer, 2001: 34).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR VE YORUM

Hazırlanan anket Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi almamış olan Ağrı'nın Merkez, Hamur ve Doğubayazıt ilçelerinde Cumhuriyet İlkokulu, Şehit Hikmet İlkokulu, Mustafa Kemal İlkokulu, Şeyh Edebalı İlkokulu, Osman Gazi İlkokulu, Adımovva İlkokulu, Çevre Mahallesi İlkokulu, 15 Temmuz İlkokulu, Karabulak İlkokulu, Cemile Yassıboğa İlkokulu, Ahmed-i Hani İlkokulu olmak üzere toplam on bir ilköğretim okulunun 3. Sınıf öğrencilerine araştırmacının gözetiminde sınıf öğretmenleriyle beraber uygulanmıştır. Ankete katılan öğrencilerin demografik özellikleri ve anne babanın eğitim ve dindarlık düzeyi, mesleği, çocuklarının dini sorularına cevap verme şekli ve sıklığı, çocuklarının dini durumuyla ilgilenme, çocuklarına nasihat etme ve onları dini etkinliklere götürme düzeyleri, aile fertlerinin beraber yaptığı etkinlikler ile çocuklarının dindarlık düzeyi arasındaki ilişkiyi tespit etmek için sorular kullanılmıştır.

3.1. Öğrencilerin Demografik Yapısı:

Öğrencilerin demografik yapısı ile ilgili bulgular Tablo 1 ve Tablo 2'deki sorulara verilen cevaplardan elde edilebilir.

Tablo 1. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okullara Göre Dağılımı

Okul	N	%
Şeyh Edebali İÖ	131	30,8
Mustafa Kemal İÖ	43	10,1
Şehit Hikmet İÖ	40	9,4
Osmangazi İÖ	30	7,1
Cumhuriyet İÖ	60	14,1
15 Temmuz İÖ	8	1,9
Adımovası İÖ	12	2,8
Çevre İÖ	10	2,4
Ahmet Hani İÖ	26	6,1
Cemile Yassıboğa İÖ	47	11,1
Karabulak İÖ	18	4,2

Tablo 1’de görüldüğü gibi Şeyh Edebali ilkokulunda ankete katılan öğrenciler genel katılımın % 30,8’ini, Mustafa Kemal İ.Ö.O. % 10,1’ini, Şehit Hikmet İ.Ö.O. % 9,4’ünü, Osman Gazi İ.Ö.O % 7,1’ini, Cumhuriyet İ.Ö.O. % 14,1’ini, 15 Temmuz İ.Ö.O. % 1,9’unu, Adımovası İ.Ö.O % 2,8’ini, Çevre İ.Ö.O % 2,4’ünü, Ahmed-i Hani İ.Ö.O. % 6,1’ini, Cemile Yassıboğa İ.Ö.O. % 11,1’ini, Karabulak İ.Ö.O. % 4,2’sini oluşturmaktadır. Burada en çok yüzdeye sahip olan % 30,8’lik oranla Şeyh Edebali İ.Ö.O. ile % 14,1’lik oranla Cumhuriyet İ.Ö.O’dur. En az yüzdeye sahip okullar ise %1,9’luk oranla 15 Temmuz İ.Ö.O. ile % 2,4’lük Çevre İ.Ö.O’dur. İlgili okullardaki oranlar birbirine yakın olmakla birlikte 15 Temmuz ve Çevre İ.Ö.O.’dan ankete katılan öğrenciler merkeze uzak olduğu için sayıları daha azdır. En çok yüzdeye sahip olan Şeyh Edebali İ.Ö.O. ile Mustafa Kemal İ.Ö.O.’nun öğrenci sayılarının fazla olmasının sebebi ise Ağrı merkezde yer almalarıdır. Bu verilere göre merkezdeki öğrenci sayısı ilçe ve köylerdeki öğrenci sayısından daha fazladır.

Tablo 2. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Erkek	224	52,7
Kız	201	47,3

Ankete katılan kız öğrencilerin oranı % 47,3 (224 kişi), erkek öğrencilerin oranı ise % 52,7 (201 kişi)'dir. Ankete katılan erkek öğrencilerin sayısı kız öğrencilerin sayısından 13 fazladır.

3.2. Öğrencilerin Aile Profiliyle İlgili Bulgular ve Bu Bulguların Değerlendirilmesi:

Öğrencilerin aile profiliyle ilgili bulgular Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8, Tablo 9 ve Tablo 10'daki sorulara verilen cevaplardan elde edilebilir.

Tablo 3. Öğrencilerin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı

Kardeş sayısı	N	%
Tek çocuk	19	4,5
2 kardeş	80	18,8
3 kardeş	146	34,4
4 kardeş	97	22,8
5 kardeş	49	11,5
6 ve daha fazla kardeş	34	8,0

Ankete katılan öğrencilerin kardeş sayısına bakılırsa, ailesinin tek çocuğu olan öğrenciler, genel toplamın % 4,5'ini, 2 çocuklu aileler, araştırma grubunun % 18,8'ini, 3 kardeşli çocuklar % 34,4'ünü, 4 çocuklu kardeşler % 22,8'ini, 5 çocuklu kardeşler % 11,5'ini ve 6 ve daha fazla kardeşler araştırmanın % 8,0'ını oluşturmaktadır. Öğrencilerin %4,5'i tek çocuk, %18,8'i 2 kardeş, %34,4'ü 3 kardeş, %22,8'i 4 kardeş, %11,5'i 5 kardeş, %8'i 6 ve daha fazla kardeşler.

Ankete katılan öğrencilerin kardeş sayısına bakıldığında, 3 çocuklu ailelerin toplam katılımı % 34,4,'ünü 4 çocuklu ailelerin ise %22,8' ini oluşturduğu, 3 ve 4 çocuklu ailelerin, genel toplamın yaklaşık %76'sını oluşturduğu görülecektir. Buna 2 çocuklu ailelerde eklenirse yapılan anketin verilerine göre 3. Sınıf öğrencilerin çoğunluğu 2, 3, 4 kardeşlidir.

2010 yılında 18 yaş üstü 6035 kişiyle görüşmeler sonucunda yapılan Türkiye'de Aile Değerleri Araştırma'sının verilerine göre, 1 çocuklu ailelerin oranının % 14,3, 2 çocuklu ailelerin oranının % 26,5, 3 çocuklu ailelerin oranının % 14,1, 4 çocuklu ailelerin oranının % 7,5, 5 çocuklu ailelerin oranının % 3,7, 6 çocuklu ailelerin oranının ise 1,9, burada en büyük oranın %26,5'ile 2çocuklu ailelerin oluşturduğu görülecektir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 50).

Ağrı’da yapılan araştırmanın verilerine göre ise, % 34,4 ile en çok 3 çocuklu ailelerin oranının olduğu, ikinci sırada % 22,8 ile 4 çocuklu ailelerin olduğu ve 2 çocuklu ailelerin % 18,8’lik bir orana karşılık geldiği görülecektir. Ankete katılan öğrencilerin ailelerinin Ağrı’da % 76’sını 2, 3 ve 4 çocuklu ailelerin oluşturduğu, Türkiye ortalamasında bu oranın % 48 olduğu, 6 ve daha fazla çocuğa sahip ailelerin oranının Ağrı’da % 8 ve Türkiye genelinde %% 2,6 olduğu ve araştırmanın verileriyle karşılaştırıldığında, Ağrı’da genellikle çok çocuklu ailelerin olduğu ve ailelerin sahip olduğu çocuk sayısının, Aile Değerleri Araştırma’sındaki çocuk sayısı sonuçlarından yüksek çıktığı sonucuna varılabilir (Türkiye Aile Değerleri Araştırması, 2010: 50).

Tablo 4. Öğrencilerin Kardeşler Arasındaki Sırasına Göre Dağılımı

Kaçıncı çocuk?	n	%
İlk çocuk	158	37,2
2. çocuk	96	22,6
3. çocuk	90	21,2
4. çocuk	45	10,6
5. çocuk	22	5,2
6. ve sonrası	14	3,3

Ankete katılan öğrencilerin % 37,2’si ailesinin birinci çocuğu, % 22,6’sı ikinci, % 21,2’si üçüncü, % 10,6’sı dördüncü, % 5,2’si beşinci ve % 3,3’ü altıncı ve sonrasındır. İkinci çocuktan itibaren doğum sırası arttıkça o sırada doğan çocuk sayısı da azalmaktadır. Genel yoğunluk dört çocukta toplanmaktadır.

Tablo 5. Öğrencilerin Anne Mesleğine Göre Dağılımı

Anne mesleği	n	%
İşçi	14	3,3
Memur	19	4,5
Emekli	12	2,8
Ev hanımı	380	89,4

Ankete katılan öğrencilere “Annenizin mesleği nedir?” sorusunu yanıtlayan öğrencilerden annesinin mesleğini işçi olarak belirtenler, genel katılımın % 3,3’ünü, memur olarak belirtenler % 4,5’ini, emekli olarak belirtenler % 2,8’ini ve ev hanımı olarak belirtenler ise % 89,4’ünü oluşturmaktadır. Burada Ağrı’da ki 3. sınıf öğrencilerinin annelerinin mesleğini ev hanımı olarak işaretleyenlerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Annelerin % 89,4’ünün çalışmıyor olması ve çalışma vaktini evine ve çocuklarına ayırıyor olması Tablo 7’de ki verilere göre en sık annelerine dini konularda soru sorduklarının ve Tablo 8’ de dini bilgilerini en çok annelerinden aldıklarının sebebi

olarak anlaşılabilir. Alınan bu sonuçlar, çocuğun din eğitiminde anne-babanın birinci derecede etkili olduğu tezini doğrular niteliktedir.

Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması’nın verilerine göre, işçi meslek grubuna dâhil olanlar, genelin % 15,7’sini oluştururken, Ağrı da ankete katılan öğrencilerin annelerinin mesleğini işçi olarak belirtenlerin, genel katılımı % 3,3’ünü oluşturduğu görülmektedir. Buradan bayanların işçi oranlarının çok düşük olduğu anlaşılmaktadır (Başbakanlık ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 47).

Tablo 6. Öğrencilerin Baba Mesleğine Göre Dağılımı

Baba mesleği	n	%
İşçi	195	45,9
Memur	93	21,9
Emekli	15	3,5
Serbest meslek	106	24,9
Çalışmıyor	16	3,8

Tablo 6’da görüldüğü gibi öğrencilere “Babanızın mesleği nedir?” sorusunu yanıtlayan öğrencilerden babasının mesleğini işçi olarak belirtenler genel katılımın % 45,9’unu, memur olarak işaretleyenler % 21,9’unu, emekli olarak işaretleyenler % 3,5’ini, serbest meslek olarak işaretleyenler % 24,9’unu ve çalışmıyor olarak işaretleyenler ise % 3,8’ini işaretlemiştir.

Eldeki verilerden Ağrı’da ki en yoğun çoğunluğa sahip baba mesleğinin, işçi olduğu görülmektedir. Tarım ve hayvancılık yapmayan büyük bir kesim genellikle İşkur elemanı olarak çalışmaktadır. İkinci sırada ise serbest meslek yer almaktadır. Ağrı’da havalar çok soğuk ve karlı geçtiği için büyük bir kesim tarım yapamamak da bunun yerine hayvancılık yapmaktadır. Serbest meslek olarak yapılan hayvancılık birçok ailenin geçimini sağlamaktadır. Üçüncü sırada ise memur kesim yer almakta ve genelin % 21,9’unu oluşturmaktadır. Yaptığımız araştırmaya göre Ağrı’da memur kesimin çoğunluğunu asker, polis ve öğretmen çocukları olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin Anne Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Anne öğrenim düzeyi	n	%
Okur-yazar değil	101	23,8
İlkokul	152	35,8
Ortaokul	76	17,9
Lise	52	12,2
Üniversite	44	10,4

Ankete katılan öğrencilerin % 23,8'inin annesinin eğitim düzeyinin okur-yazar olmadığı, % 35,8'inin ilkokul mezunu, % 17,9'unun ortaokul mezunu, % 12,2'sinin lise mezunu ve % 10,4'ünün ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Günümüze göre bakarsak % 23,8 okuma yazma bilmeyen anneler ile % 35,8 ilkokul mezunu anne olması düşündürücü bir durumdur. Çocukta sevgi duygusunun uyanmasının, ailesiyle ve özellikle annesi ile ilişkileri sonucu ortaya çıktığı, çocuğun duygusal gelişiminde, ruhsal, sosyal ve ahlaki değerlerin oluşumu ve şekillenmesinde ilk ve en önemli etkiyi annenin yaptığı genel yargısından hareketle (Binbaşioğlu, 2000: 45-46) çocuğunu yetiştirecek ilk öğretmen olan annenin, bilgi paylaşımının yapıldığı kaynaklar olan kitapların dilini bilmemesi ya da tam olarak bilememesi ve çocuk eğitiminde sadece anne-babasından gördükleriyle yetinerek bunları yapması, bu konuda nasıl hareket edebileceği durumunda uzmanların görüşlerinden istifade edememiş olmasının, çocuğun sosyal, duygusal ve psikolojik gelişiminde olumsuz etkiye sahip olabileceği görülmektedir.

Tablo 8. Öğrencilerin Baba Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Baba öğrenim düzeyi	n	%
Okur-yazar değil	43	10,1
İlkokul	96	22,6
Ortaokul	78	18,4
Lise	86	20,2
Üniversite	122	28,7

Ankete katılan öğrencilerin % 10,1'inin babasının okur-yazar olmadığı, % 22,6'sının ilkokul mezunu, % 18,4'ünün ortaokul mezunu, % 20,2'sinin lise mezunu olduğu ve % 28,7'sinin ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Genel olarak kadın erkek öğrenim düzeyine bakıldığında kadınların okur-yazar olma durumları erkeklerden daha düşüktür. Kadınlarda okuma yazma bilmeme durumu %23,8'iken erkeklerde bu oran % 10,1'dir. Bu da kadınların okula gönderilme oranının Ağrı'da düşük olduğunu göstermektedir.

Bir diğer dikkat çekici durum ise üniversite mezunu baba oranının % 28,7 gibi bir oranda olmasıdır. Ağrı'da erkeklerde okuma oranının bayanlara göre fazla olduğunu göstermektedir. Türkiye Aile Değerleri Araştırmasına göre üniversite mezunu oranı % 11,6'iken Ağrı'da % 28,7 ile Türkiye oranını geçmiştir. Bu da Ağrı'da erkeklerde okuma

oranının yüksek olduğunu göstermektedir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 47).

Ağrı'nın kültürel durumu incelendiğinde, çalışıp eve para getirme sorumluluğunun babada olması, evin dış işlerinden ve hesaplardan babanın sorumlu olması ve ihtiyaçları babanın temin etmesinden dolayı bayanların okumasının gereksiz görülmesi ve buna dini gerekçelerin getirilmesi, aile büyüklerinin bayanların okumasını ayıp olarak görmesi gibi sebeplerden ötürü erkeklerin okuma yazmayı öğrenmesinin ve okula devam etmesinin bayanlara göre daha yüksek olması sebep olabilir.

Tablo 9. Öğrencilerin Evlerinde Anne, Baba ve Kardeşler Dışında Akraba Bulunma Durumuna Göre Dağılımı

Evde anne, baba ve kardeş dışında akraba	N	%
Var	157	36,9
Yok	268	63,1

Ankete katılan öğrencilerin % 36,9'u yaşadıkları evde akrabalarıyla beraber kaldıklarını, % 63,1'i ise evlerinde akrabalarıyla kalmadıklarını belirtmiştir. Türkiye'de şehirde yaşayan ailelerin yapısına bakıldığında çekirdek aile tipinin yaygın olduğu söylenebilir. Yaptığımız anket verilerine göre ise ailelerin ¼'ü geniş aile tipine sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye Aile Değerleri Araştırma'sına göre ise; ailelerin % 75,2'si anne, baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile tipine, yaklaşık olarak % 20 oranında ise geniş aile tipine, bu iki tabloyu kıyasladığımızda ise Ağrı'da geniş aile tipinin Türkiye'deki oranından fazla olduğu söylenebilir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 48-49).

Tablo 10. Öğrencilerin Evlerinde Anne, Baba ve Kardeşler Dışında Bulunan Akrabaların Dağılımı

Evde anne, baba ve kardeş dışında akrabalar	N	%
Dede/nine	95	22,4
Amca/dayı	34	8,0
Hala/teyze	28	6,6

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 22,4'ü dede/ninesi ile % 8'i amca/dayısı ile ve % 6,6'sı hala/teyze ile aynı evi paylaşmaktadır

Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması’nın verilerine göre, ailelerin % 75,2’si eş ve çocuklarıyla birlikte çekirdek aile oluşturmuştur. Evinde eş, çocukları ve aile büyükleriyle kaldıklarını belirtenler, genelin % 6,2’sini; eş, çocuklar ve akrabalarıyla kaldıklarını belirtenler % 1,6’sını; eş, çocuklar, aile büyükleri ve akrabalarıyla kaldıklarını belirtenler % 0,8’ini; eş, aile büyükleri ve akrabalarıyla kaldıklarını belirtenler ise genelin % 0,4’ünü oluşturmaktadır (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 49). Anketin 10. sorusuna verilen cevaplara incelendiğinde, herhangi bir akrabasıyla aynı evi paylaştığını belirtenler, genelin % 36,9’unu oluşturduğu görülmektedir. Bu oranların, Türkiye ortalamasının üstünde olduğu ve Ağrı’da daha sık bir şekilde geniş aileye rastlandığı görülmektedir.

3.3. Anne-babaların Dini Durumuyla İlgili Bulgular ve Bu Bulguların Değerlendirilmesi:

Anne-babaların dini durumuyla ilgili bulgulara Tablo 11-21’deki sorulara verilen cevaplardan elde edilebilir.

Tablo 11. Dini Konularda Soru Sorulan Kişiyne ve Soru Sorma Sıklığına Göre Dağılım

Dini konularda soru sorulan kişi	Sık sık		Bazen		Hiç	
	N	%	N	%	N	%
Anne	151	35,5	236	55,5	38	8,9
Baba	138	32,5	192	45,2	95	22,4
Dede/nine	85	20,0	147	34,6	193	45,4
Abi, abla, komşu, arkadaş	68	16,0	178	41,9	179	42,1

Dini konularda anneye soru sorma sıklığının ifade edildiği yukarıdaki tabloya göre, öğrencilerin % 35,5’i annelerine sık sık soru sorduklarını, % 55,5’i ise bazen soru sorduklarını, % 8,9’u ise hiç soru sormadıklarını belirtmişleridir. Öğrencilerin % 91’i annelerine dini konularda soru sordukları anlaşılmıştır.

Babalara dini konularda soru sorma sıklığını ifade eden tabloya göre %32,5’u sık sık soru sorduklarını, % 45,2’si bazen soru sorduklarını, % 22,4’ü ise hiç soru sormadıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin % 75,7’sinin babalarına dini konularda soru sordukları saptanmıştır.

Dede/Nineye dini konularda soru sorma sıklığını ifade eden tabloya göre % 20,0’ı sık sık soru sorduklarını, % 34,6’sı bazen soru sorduklarını, % 45,4’ü ise hiç soru

sormadıklarını ifade etmiştir. Öğrencilerin % 54,6'sı dede/ninelerine dini konularda soru sordukları anlaşılmıştır.

Abi/Abla/Komşu/Arkadaşlara dini konularda soru sorma sıklığını ifade eden tabloya göre % 16,0'ı sık sık soru sorduklarını, % 41,9'u bazen soru sorduklarını, % 42,1'i ise hiç soru sormadıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin % 57,9'u dini konularda abi/abla/komşu/arkadaşlarına soru sordukları saptanmıştır.

Bu durum ise daha çok dini konulardaki öğrenimlerini en çok anne ve babalardan, daha az ise diğer kişilerden öğrendikleri kanaatine varılmıştır.

Tablo 12. Dini Konularda Soru Sorulan Kişi ve Sorulara Cevap Verme Şekline Göre Dağılım

Dini konularda soru sorulan kişi	Sık sık anlayacağı şekilde		Bazen anlayacağı şekilde		Anlamayacağı şekilde		Cevap vermez ve kızar	
	n	%	N	%	N	%	n	%
Anne	318	74,8	86	20,2	12	2,8	9	2,1
Baba	185	43,5	156	36,7	38	8,9	8	1,9
Dede	86	20,2	89	20,9	88	20,7	37	8,7
Nine	95	22,4	86	20,2	74	17,4	52	12,2
Abi, abla, komşu, arkadaş	102	24,0	76	17,9	52	12,2	63	14,8

Annelerin, çocuklarının dini sorularına cevap verme sıklığı ve şeklinin sorulduğu soruda öğrencilerin % 74,8'i, annelerinin kendilerine sık sık anlayacakları şekilde cevap verdiklerini, % 20,2'si bazen anlayacakları şekilde, % 2,8'i anlamayacağı şekilde, % 2,1'i ise cevap vermez ve kızar olacak şekilde işaretlemiştir.

Babaların, çocuklarının sorularına cevap verme sıklığı ve şekli ise, % 43,5'i babalarının sık sık anlayabileceği şekilde, % 36,7'si bazen anlayacağı şekilde, % 8,9'u anlamayacağı şekilde, % 1,9'u ise cevap vermez ve kızarlar şeklinde işaretlemiştir.

Dedelerin, torunlarına cevap verme sıklığı ve şekli ise, % 20,2'si sık sık anlayacağı şekilde, % 20,9'u bazen anlayacağı şekilde, % 20,7'si anlamayacağı şekilde, % 8,7'si ise cevap vermez ve kızar şeklinde işaretlemiştir.

Ninelerin, torunlarına cevap verme sıklığı ve şekli ise, % 22,4'ü sık sık anlayacağı şekilde, % 20,2'si bazen anlayacağı şekilde, % 17,4'ü anlamayacağı şekilde, % 12,2'si ise cevap vermez ve kızar şeklinde işaretlemiştir.

Abi, Abla, Komşu, Arkadaşın, çocuklara cevap verme sıklığı ve şekli ise % 24,4'ü sık sık anlayacağı şekilde, % 17,9'u bazen anlayacağı şekilde, % 12,2'si anlamayacağı şekilde, % 14,8'i ise cevap vermez ve kızar şeklinde işaretlemiştir.

Ankete katılan öğrencilerin cevaplarından, annelerin babalara göre, çocuklarına daha sık anlayacağı şekilde cevap verdiği anlaşılmıştır. Ve karşılaştırıldığında annenin çocuğuna cevap verme sıklığı % 30 oranında babadan daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu da bize çocuğun anne ile daha fazla iletişime geçtiğini ve babayı ikinci sıraya koyduğunu göstermektedir.

Bu sonuçlar, öğrencilerin dine yönelik ilgilerinin olduğunu göstermektedir. Bu ilgilerinin anne-babaların doğru bir şekilde cevap vermesinin önemli olduğunu, anne-babaların 2/3'ünden fazlasının ise bazen de olsa anlayacakları derecede cevap verdiklerini, bu da öğrencilerin soru sorma sıklığını arttırdığını, böylece çocukların din eğitiminde etkili olduğunu göstermektedir.

Dede/Nine/Abi/Abla/Komşu/Kardeşe baktığımızda ise sonuçların % 20'lik bir oranla birbirine yakın olduğunu çocuğun çekirdek aile dışında büyüklerinden ve komşularından da etkilenip soru sorduğunu görmekteyiz.

Tablo 13. Öğrencilerin Evlerinde Yemeklerden Sonra Dua Okunma Durumuna Göre Dağılım

Evde yemeklerden sonra dua okunması	N	%
Sık sık	179	42,1
Bazen	170	40,0
Hiç	76	17,9

Ankete katılan öğrencilerin % 42,1'i evlerinde yemeklerden sonra sık sık dua okunduğunu belirtirken, % 40,0'ı bazen dua okunduğunu, % 17,9'u ise hiç dua okunmadığını belirtmiştir. Buradan ankete katılan öğrencilerin % 82,1'i evinde bazen de olsa dua okunduğunu, % 17,9'unun ise evlerinde yemeklerden sonra hiç dua okunmadığını görmekteyiz.

Yemeklerden sonra okunan yemek duasının, çocuğun, kime ve niçin dua edildiğini sorup öğrenmesine, kendisini yaratan ve bütün nimetleri önüne seren Allah'ı tanımasına ve

bütün sevdiklerini doyuran Allah’a teşekkür etmesine olanak sağlar. Ağrı’da bulunan öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu şansa sahip olduğunu görmekteyiz.

Tablo 14. Öğrencilerin Evlerinde Ailece Dini Filmler İzlenme Durumuna Göre Dağılım

Evde ailece dini film izlenmesi	N	%
Sık sık	145	34,1
Bazen	229	53,9
Hiç	51	12,0

Ankete katılan öğrencilerin % 34,1’ievlerinde ailecek sık sık dini filmler izlediğini, % 53,9’u bazen ailece dini filmler izlediğini, % 12,0’ı ise ailece hiç dini filmler izlemediklerini belirtmiştir.

Aile ile birlikte yapılan etkinlikler çocuğun aileden sevgi ve ilgiyi gördüğü özel anlardan bir tanesidir. Aileleriyle birlikte bir araya gelip, aile büyüklerinin de önem verdiği rol ve davranışlar sergileyen dini filmler çocuğun değerleri tanımasını ve örnek alıp içselleştirmesini sağlayan etkinliklerden bir tanesidir. Bu filmler izlenirken çocuklar içerik hakkında hem soru sorabilecek hem de ailenin yönlendirmesiyle bağlantılar kuracaktır. Yapılan bu çalışmanın neticesinde Ağrı’da aile ile dini film izleme oranının yüksek olması ailede dindarlık eğiliminin yüksek olması ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 15. Öğrencilerin Öğrendikleri Sure ve Duaları Öğreten Kişiye Göre Dağılım

Öğrendiği sure ve duaları öğretene*	n	%
Anne	199	53,5
Cami imamı	126	33,9
Baba	119	32,0
Diğer kişiler	72	19,4
Dede/nine	58	15,6
Diğer akraba	13	3,5
Komşular	4	1,1

*: Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Öğrencilerin %53,5’ine öğrendiği sure ve duaları annesinin öğretmiş olduğunu, %33,9’una cami imamı, %32’sine babası, %19,4’üne diğer kişiler, %15,6’sına dede/ninesi, %3,5’ine diğer akrabalar, %1,1’ine komşuları öğretmiştir.

Eldeki verilere baktığımızda çocukların sureleri en çok annesinden öğrendiğini; ikinci sırada cami imamından ve üçüncü sırada babasından öğrendiğini görmekteyiz. Bu da çocukların dini yönden en çok annelerinden bir şeyler aldıklarını göstermektedir.

Tablo 16. Taziye, Mevlit, İftar ya da Sohbet Gibi Etkinliklere Götüren Kişi ve Götürme Sıklığına Göre Dağılım

Taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürülen kişi	Evet, sık sık götürür		Bazen götürür		Hayır, hiç götürmez	
	n	%	N	%	N	%
Anne	133	31,3	172	40,5	120	28,2
Baba	115	27,1	160	37,6	150	35,3
Dede/nine	79	18,6	127	29,9	219	51,5
Abi, abla, komşu, arkadaş	73	17,2	81	19,1	271	63,8

Ankete katılan öğrencilerin annelerinin taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürüp götürülmediğinin sorulduğu soruda öğrencilerin % 31,3'ü bu etkinliklere sık sık götürdüğünü, % 40,5'i bazen götürdüğünü, % 28,2'si hiç götürmediğini belirtmiştir. Doğu bölgelerinde bayanların sosyal etkinliklere katılımı çok fazla değildir. Bayanın görevi evin hanımı olarak eşi, çocukları, evi ve varsa hayvanları ile ilgilenmektedir. Bu bölgelerde taziye, mevlit ve sohbetlere gördüğümüz kadarıyla erkekler katılmakta bayanlar evlerinde oturmaktadır. Ağrı için değerlendirdiğimizde bu tip sosyal etkinliklere ara sıra da olsa genelin % 71,8'i öğrencileri bu tip etkinliklere götürmekte ve dini açıdan bilgilendirmektedir.

Ankete katılan öğrenciler babalarının taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere % 27,1'inin sık sık götürdüğünü, % 37,6'sının bazen götürdüğünü, % 35,3'ünün hiç götürmediğini belirtmiştir.

Ankete katılan öğrencilerin dedeleri veya ninelerinin taziye, mevlit, iftar ya da sohbetlere % 18,6'sının sık sık götürdüğünü, % 29,9'unun bazen götürdüğünü, % 51,5'inin hiç götürmediği görülmektedir.

Ankete katılan öğrencilerin taziye, mevlit, iftar ya da sohbetlere % 17,2'sinin sık sık götürdüğünü, % 19,1'inin bazen götürdüğünü, % 63,8'inin hiç götürmediği görülmektedir.

Bu tip sosyal etkinlikler çocukların toplumun diğer kesimi ile tanışmasına ve kaynaşmasına, diğer çocuklarla arkadaşlık kurup oyun oynamasına, orada bulunan dini havanın teneffüs edilmesine, bu gibi etkinliklerin ne olduğunu ve niçin yapıldığını anlamasına yardımcı olmaktadır. Bu tip etkinlikler hayatımızın vazgeçilmez parçalarından biridir. Çocuk ileriki yaşlarında bu gibi etkinliklerle karşılaşp bunların ne olduğunu merak edecektir. Bu gibi ortamlarda çocuğu soyutlamak yerine onu olayın içine dahil etmeli ve

öğrenmesine sağlamalıyız. Bu etkinlikler çocuğun din eğitimine katkı sağlayacağı, toplumun içerisinde bir yer edinmesini hızlandıracak bir etkiye sahip olması beklenmektedir.

Çocukların ebeveynleriyle bu etkinliklere katılması aile içerisinde sevgi ve güveni pekiştirmesini, çocuğun olayı içselleştirmesini ve kendini yabancı hissetmemesini sağlayacaktır.

Eldeki verilere göre öğrenciler, % 71,8 oranla en çok annelerinin, % 64,7 oranla ikinci sırada babalarının taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürdüklerini, çocuğun dini gelişiminde etkili faktör olduklarını, özellikle anne ve babanın diğer aile üyelerine göre daha etkili oldukları tezini doğrulamaktadır.

Tablo 17. Dini Konularda Nasihat/Öğüt Veren Kişi ve Nasihat/Öğüt Verme Sıklığına Göre Dağılım

Dini konularda nasihat/öğüt veren kişi	Sık Sık Nasihat Eder		Bazen Nasihat Eder		Hiç Nasihat Etmez	
	n	%	N	%	n	%
Anne	247	58,1	135	31,8	43	10,1
Baba	195	45,9	141	33,2	89	20,9
Dede	134	31,5	122	28,7	169	39,8
Nine	140	32,9	122	28,7	163	38,4
Abi, abla, komşu, arkadaş	93	21,9	112	26,4	220	51,8

Ankete katılan öğrencilerin annelerinin dini konularda nasihat edip etmediklerinin sorulduğu soruda, öğrencilerin % 58,1'inin annelerinin dini konularda sık sık nasihat ettikleri, % 31,8'inin annelerinin bazen nasihat ettikleri, % 10,1'inin ise annelerinin dini konularda hiç nasihat etmediklerini belirtmiştir. Dini konularda annelerin %58,1'i sık sık, %31,8'i bazen nasihat/öğüt vermekte, annelerin %10,1'i hiç nasihat vermemektedir. Dini konularda babaların %45,9'u sık sık, %33,2'si bazen nasihat/öğüt vermekte, babaların %20,9'u hiç nasihat vermemektedir. Dini konularda dedelerin %31,5'i sık sık, %28,7'si bazen nasihat/öğüt vermekte, dedelerin %39,8'i hiç nasihat vermemektedir. Dini konularda ninelerin %32,9'u sık sık, %28,7'si bazen nasihat/öğüt vermekte, ninelerin %38,4'ü hiç nasihat vermemektedir. Dini konularda abi, abla, komşu ve arkadaşların %21,9'u sık sık, %26,4'ü bazen nasihat/öğüt vermekte, abi, abla, komşu ve arkadaşların %51,8'i hiç nasihat vermemektedir.

Tablo 18. Öğrencilerin Bir Sıkıntısı Olduğunda Ailede En Çok Anlattığı Kişiye Göre Dağılım

Bir sıkıntınız olduğunda bunu ailenizde en çok kime anlatırsınız?	N	%
Anneye	302	71,1
Babaya	80	18,8
Abi/ablaya	19	4,5
Dede/nineye	10	2,4
Diğer aile bireylerine	4	0,9
Anlatmaz	10	2,4

Öğrencilerin %71,1'i bir sıkıntısı olduğunda bunu ailesinde en çok annesine, %18,8'i babasına, %4,5'i abi/ablasına, %2,4'ü dede/nineye, %0,9'u diğer aile bireylerine anlatmakta, %2,4'ü bir sıkıntısı olduğunda aile bireyleriyle paylaşmamaktadır. Bu da bize annenin çocukla daha çok iletişime geçtiğini göstermektedir.

Tablo 19. Hata Yaptığında Anne-Babanın İkaz Şekline Göre Dağılım

Hata yaptığıında ikaz edilme şekli	Anne		Baba	
	N	%	n	%
Sözlü ikaz	278	65,4	271	63,8
Allah korkusu	78	18,4	73	17,2
Cehennem korkusu	31	7,3	31	7,3
Fiziksel ceza	29	6,8	31	7,3
Cevap yok	9	2,1	19	4,5

Öğrenciler hata yaptığıında annelerin %65,4'ü sözlü olarak, %18,4'ü Allah korkusu ile, %7,3'ü cehennem korkusu ile, %6,8'i fiziksel ceza ile ikazda bulunmaktadır. Öğrenciler hata yaptığıında babaların %63,8'i sözlü ikaz ile, %17,2'si Allah korkusu ile, %7,3'ü cehennem korkusu ile, %7,3'ü fiziksel ceza ile ikazda bulunmaktadır. Öğrenciyi Allah ya da cehennem korkusuyla ikaz edip bir şeyleri yapmasını istediğimizde küçük yaştaki çocukların Allah'ın korkutucu bir varlık olduğunu ve dediğini yapmadığında hiç affedici olmadan cehenneme koyduğunu düşünebilir. Bu da çocuk da dinden soğumaya veya uzaklaşmaya sebebiyet verebilir. Çocuklar hata yaptıklarında onları sözlü bir şekilde uyarmalı ve mükâfat yöntemiyle ona doğruyu ve yanlışı göstermeliyiz. Anket sonucumuza göre de anne babaların yarısından fazlası sözlü ikaz ettiğini belirtmiştir.

Tablo 20. Okula Gelmeden Önce Dini Bilgi, Dua, Sure ve İbadetleri Öğreten Kişi ve Öğretme Şekline Göre Dağılım

Okula gelmeden önce dini bilgi, dua, sure ve ibadetleri öğreten	Hoşgörü ve ilgi uyandırarak		Ödül Vererek		İbadetlere katılmasını sağlayarak		Baskı ve zorlayarak		Öğretmedi	
	N	%	n	%	n	%	N	%	N	%
Anne	320	75,3	36	8,5	37	8,7	11	2,6	21	4,9
Baba	179	42,1	131	30,8	52	12,2	13	3,1	50	11,8
Dede	131	30,8	55	12,9	67	15,8	31	7,3	141	33,2
Nine	142	33,4	58	13,6	58	13,6	23	5,4	144	33,9
Abi, abla, komşu, arkadaş	127	29,9	50	11,8	38	8,9	50	11,8	160	37,6

Okula gelmeden önce annelerin %75,3'ü dini bilgi, dua, sure ve ibadetleri hoşgörü ve ilgi uyandırarak, %8,5'i ödül vererek, %8,7'si ibadetlere katılmasını sağlayarak, %2,6'sı baskı ve zorlayarak öğretmiş, annelerin %4,9'u okula gelmeden önce dini bilgi, dua, sure ve ibadetleri öğretmemiştir. Okula gelmeden önce babaların %42,1'i dini bilgi, dua, sure ve ibadetleri hoşgörü ve ilgi uyandırarak, %30,8'i ödül vererek, %12,2'si ibadetlere katılmasını sağlayarak, %3,1'i baskı ve zorlayarak öğretmiş, babaların %11,8'i okula gelmeden önce dini bilgi, dua, sure ve ibadetleri öğretmemiştir. Okula gelmeden önce dedelerin %30,8'i dini bilgi, dua, sure ve ibadetleri hoşgörü ve ilgi uyandırarak, %12,9'u ödül vererek, %15,8'i ibadetlere katılmasını sağlayarak, %7,3'ü baskı ve zorlayarak öğretmiş, dedelerin %33,2'si okula gelmeden önce dini bilgi, dua, sure ve ibadetleri öğretmemiştir. Okula gelmeden önce ninelerin %33,4'ü dini bilgi, dua, sure ve ibadetleri hoşgörü ve ilgi uyandırarak, %13,6'sı ödül vererek, %13,6'sı ibadetlere katılmasını sağlayarak, %5,4'ü baskı ve zorlayarak öğretmiş, ninelerin %33,9'u okula gelmeden önce dini bilgi, dua, sure ve ibadetleri öğretmemiştir. Okula gelmeden önce abi, abla, komşu ve arkadaşların %29,9'u dini bilgi, dua, sure ve ibadetleri hoşgörü ve ilgi uyandırarak, %11,8'i ödül vererek, %8,9'u ibadetlere katılmasını sağlayarak, %11,8'i baskı ve zorlayarak öğretmiş, abi, abla, komşu ve arkadaşların %37,6'sı okula gelmeden önce dini bilgi, dua, sure ve ibadetleri öğretmemiştir.

Tabloya genel bakacak olursak; görüldüğü gibi çocukluk döneminde ailede verilen dini bilgiler, dualar, sureler ve öğretilen ibadetler en çok "hoşgörü ve ilgi uyandırarak" çocuklara anlatılmıştır. Burada da en çok hoşgörü ve ilgi uyandırılarak dini bilgi aldıkları kişinin birinci sırada anne ve ikinci sırada babanın olduğunu görmekteyiz.

Ödül vererek öğretme şekline baktığımızda bu yöntemi % 30,8 ile en çok babanın kullandığını görmekteyiz. İkinci sırada %13,6 ile nine yer alırken üçüncü sırada % 12,9 dede yer almaktadır.

İbadetlere katılmasını sağlayarak öğretme şeklinde ise % 15,8 ile dede birinci sırada yer alırken, % 3,6 ile nene ikinci sıradadır. Üçüncü sırada ise % 12,2 ile baba yer almaktadır. Anne ise % 8,7 ile beşinci sırada yer almaktadır. Bu dağılım bize dede ve nenelerin ibadet ederken torunlarına da yer verdiklerini ve beraber ibadet ettiklerini göstermektedir. Baba ise işi dışında Cuma namazları ya da vakit namazlarında çocuklarıyla beraber vakit geçirdiği sonucunu çıkarabiliriz.

Annenin en sonda yer alması ise düşündürücüdür. Diğer tablolarla kıyasladığımız da çocuk en çok dini bildi aldığı kişi annesiyken dini bilgiyi öğretme de anne sonuncu sırada yer almaktadır. Bunun sebebi Doğu bölgesinde kadının çok fazla çocuk sahibi olması, çekirdek ailesi dışında evinde büyüklerin kalması ve iş yükünün fazlalaşması, hayvancılık yapan ailelerde ise kadının hem hayvanlarla ilgilenmesi hem de süt, yoğurt ve peynir yapması şeklinde açıklanabilir.

Tablo 21. Dini Konularda Güzel Bir Davranış Sergilendiğinde Anne-Babanın Ödüllendirme Şekline Göre Dağılım

Dini konularda güzel bir davranışta ödüllendirilme şekli	Anne		Baba	
	N	%	N	%
Güzel sözlerle övüp takdir eder	304	71,5	232	54,6
Arzu ve isteklerini yerine getirir	61	14,4	102	24,0
İsteddiği her şeyi yapar	37	8,7	45	10,6
Herhangi bir şey yapmaz	23	5,4	46	10,8

Öğrenciler dini konularda güzel bir davranışta bulunduğunda annelerin %71,5'i güzel sözlerle övüp takdir eder, %14,4'ü arzu ve isteklerini yerine getirir, %8,7'si istediği her şeyi yapar, annelerin %5,4'ü herhangi bir şey yapmaz. Öğrenciler dini konularda güzel bir davranışta bulunduğunda babaların %54,6'sı güzel sözlerle övüp takdir eder, %24'ü arzu ve isteklerini yerine getirir, %10,6'sı istediği her şeyi yapar, babaların %10,8'i herhangi bir şey yapmaz.

3.4. Çocukların Dini Durumuyla İlgili Bulgular ve Bu Bulguların Değerlendirilmesi:

Çocukların dini durumuyla ilgili bulgular Tablo 22-30'daki sorulara verilen cevaplardan elde edilebilir.

Tablo 22. Öğrencilerin Namaz Kılma Durumuna Göre Dağılım

Namaz kılar mısınız?	N	%
Evet	274	64,5
Hayır	151	35,5

Öğrencilere” Namaz kılıyor musunuz?” diye sorduğumuzda %64,5’i namaz kıldığını, % 35,5’inin ise kılmadığını görmekteyiz.

Peygamber Efendimiz bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: “Her doğan çocuk İslam fitratı üzerine doğar. Sonra anne ve babası onu ya Yahudileştirir ya Hıristiyanlaştırır ya da Mecusileştirir” (Müslim, Kader, 25). Çocuklarımızı İslam fitratına uygun yetiştirmeli ve bu konuda anne ve baba beraber hareket etmelidir. Çocuk etrafı fark etmeye başladığı andan itibaren anne ve babanın namaz kılmasına şahit olmalıdır. Namaz her zaman çocukların yanında kılınmalı ki çocuk namazı tanısin ve sevsin. Çevremizde görüyoruz çocuklar 1-2 yaşındayken bile namaz kılma davranışı gösterirler. Bunda ailesinin çok büyük bir payı vardır. Bir ev de İslam dini güzel bir şekilde anlatılıp yaşanırsa çocuğun davranışları bu ölçüde şekillenecektir. Gördüğümüz gibi Ağrı ilinde öğrencilerin büyük bir çoğunluğu namaz kılıyor. Belki tam bir şekilde namazlarını eda edemeseler bile bir şekilde namazla tanışmışlar. Burada en büyük pay aileye düşmektedir.

Tablo 23. Namaz Kılan Öğrencilerin Namaz Kılarken En Çok Örnek Aldıkları Kişiye Göre Dağılımı

Namaz kılarken en çok kimleri örnek alıyorsunuz? *		Toplam	1. sıra	2. sıra	3. sıra	4. sıra	5. sıra	6. sıra	7. sıra	8. sıra
Anne	n	326	156	99	25	4	0	3	37	2
	%	22,5	54,9	35,6	12,0	2,5	0,0	2,1	18,9	5,0
Baba	n	287	76	131	43	6	3	4	23	1
	%	19,8	26,8	47,1	20,6	3,7	2,1	2,8	11,7	2,5
Dede/nine	n	226	39	25	84	27	8	8	33	2
	%	15,6	13,7	9,0	40,2	16,7	5,6	5,7	16,8	5,0
Diğer akrabalar	n	178	4	13	37	54	22	12	28	8
	%	12,3	1,4	4,7	17,7	33,3	15,5	8,5	14,3	20,0
Komşular	n	154	3	2	7	47	54	23	16	2
	%	10,6	1,1	0,7	3,3	29,0	38,0	16,3	8,2	5,0
Arkadaşlar	n	137	2	3	4	14	45	51	18	0
	%	9,4	0,7	1,1	1,9	8,6	31,7	36,2	9,2	0,0
Cami imamı	n	112	4	4	9	9	9	36	38	3
	%	7,7	1,4	1,4	4,3	5,6	6,3	25,5	19,4	7,5
Diğer kişiler	n	32	0	1	0	1	1	4	3	22
	%	2,2	0,0	0,4	0,0	0,6	0,7	2,8	1,5	55,0

*: Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Namaz kılan öğrencilerin %22,5'i namaz kılarken en çok annesini örnek almakta, %19,8'i babasını, %15,6'sı dede/ninesini, %12,3'ü diğer akrabalarını, %10,6'sı komşularını, %9,4'ü arkadaşlarını, %7,7'si cami imamını, %2,2'si namaz kılarken diğer kişileri örnek almaktadır. Namaz kılarken en çok örnek alınan birinci sıradaki kişiler anne (%54,9), baba (%26,8) ve dede/nine (%13,7) olarak tespit edilmiştir. Namaz kılarken en çok örnek alınan ikinci kişiler sırasıyla baba (%47,1), anne (%35,6) ve dede/nine (%9) olarak tespit edilmiştir. Namaz kılarken en çok örnek alınan üçüncü kişiler ise sırasıyla dede/nine (%40,2), baba (%20,6), ve diğer akrabalar (%17,7) olarak tespit edilmiştir.

Tabloyu incelediğimizde çocukların namaz kılarken en çok anne ve babayı örnek aldıklarını görmekteyiz. Bu da bizlere din eğitimi verirken ailenin ne kadar önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Çocuğun aile içerisinde en çok etkileşime geçtiği kişiler ailesi yani anne ve babasıdır. Çocuk hayrı da şerri de ilk ailede görmektedir. Anne ve baba namaza ne kadar önem verirse çocuk da o kadar önem verecektir. Peygamber Efendimiz bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Çocuk 7 yaşına gelince namaz kılmasını emrediniz” (Ahmed b. Hanbel, II, 180-187). Buna göre çocukların yanında namaz kılınmalı fakat çocuk buna zorlanmamalıdır. Fakat bu görev baba çok fazla evde olmadığından annelere düşmektedir. Ağrı ilinde de tablomuza baktığımızda çocukların en çok annelerini örnek aldığını görmekteyiz.

Tablo 24. Öğrencilerin Kur'an Okumayı Bilme Durumuna Göre Dağılım

Kur'an okumayı biliyor mu?	N	%
İyi biliyor	89	20,9
Az biliyor	177	41,6
Hiç bilmiyor	159	37,4

Ankete katılan öğrencilere Kur'an okumayı bilip bilmediklerinin sorulduğu soruda öğrencilerin %20,9'u Kur'an okumayı iyi bildiği, %41,6'sı az biliyor, %37,4'ü Kur'an okumayı hiç bilmediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin % 70,6'sının, yaklaşık olarak 3/4'ünün Kur'an okumayı bildiği sonucuna varılabilir. Henüz DKAB dersi almamış 3. Sınıf öğrencilerinin yarıdan fazlasının az da olsa Kur'an okumayı bilmesi, öğrencilerin ailelerinin çocuklarının din eğitimine önem verdiklerini gösterir. Bir de ankete katılan öğrencilerin yaklaşık 1/4'ünün Kur'an okumayı iyi bilmesi, din eğitimi konusunda Ağrı'da ki ailelerin ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. Genelde il merkezlerinde ahlaki duygu ve davranışların sergilenme oranının küçük yerleşim yerleri olan ve geniş aile şeklinde bir yapıya sahip, geleneğe bağlılığın daha yoğun olduğu ilçe ve köylerdekine göre daha az olmasına rağmen, ankete katılan Diyarbakır'ın merkezinde yaşayan, yaşam koşulları köylerdekine göre maddi açıdan daha zor olan ailelerin çocuklarının % 20,9'sinin Kur'an okumayı iyi bilmesi, ilçe ve köylerinde genelde evinin yakınlarında çalışan ve çocuklarıyla daha çok vakit geçiren ailelerin çocuklarının Kur'an okumayı bilme oranlarının ne düzeyde yüksek çıkacağını düşündürmektedir. Eldeki veriler, özellikle anneye babanın çocuğun Kur'an okumayı bilmesinde etkili oldukları tezini doğrulamaktadır.

Tablo 25. Öğrencilerin Ezbere Bildikleri Sure ve Duaların Dağılımı

Ezberlediği sure ve dualar*	n	%
Fatiha	165	50,6
Subhaneke/Veccehtü	159	48,8
Allahümme salli	156	47,9
Kulhüvallahu ehad	145	44,5
Ettahiyyatu	90	27,6
İnna atayna kelkevser	72	22,1
Allahümme barik	72	22,1
Rabbena	69	21,2
Ayetel kürsi	60	18,4
Kuleuzu birabbilfelak	51	15,6
Tebbet	42	12,9
Elemtera keyfe	41	12,6
Kuleuzu birabbinnas	40	12,3
Kulya eyyühelkafirun	37	11,3
Eraeytellezi	27	8,3
Liilafı Kureyş	23	7,1
İzaca nasrullahi	20	6,1

Öğrencilerin %50,6'sı Fatiha suresini, %48,8'i Subhaneke/veccehtü duasını, %47,9'u Allahümme Salli duasını, %44,5'i İhlas suresini, %27,6'sı Tahiyat duasını, %22,1'i Kevser suresini, %22,1'i Allahümme barik duasını, %21,2'si Rabbena duasını, %18,4'ü Ayet el-Kürsi suresini, %15,6'sı Felak suresini, %12,9'u Tebbet suresini, %12,6'sı Fil suresini, %12,3'ü Nas suresini, %11,3'ü Kafirun suresini, %8,3'ü Maun suresini, %7,1'i Kureyş suresini, %6,1'i Nasr suresini ezbere bilmektedir.

Şimdiye kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi almamış olan, bununla beraber en az on tane dua veya sureyi ezbere bildiğini ifade eden öğrencilerin namazda okunan bazı dua ve sureler hakkında din eğitimi aldığını, namaz kılmak için yeteri kadar olmasa da ön hazırlığa sahip olduğu görülmektedir. Tabloya baktığımızda Fatiha, Subhaneke, Salli ve Barik dua ve surelerinin neredeyse yarıya kadar öğrencilerin bildiği gözlemlenmiştir. Bu da bize ailelerinden veya ailenin bilgisi dâhilinde birilerinden bir şekilde namaz sure ve dualarıyla alakalı din eğitimi aldıkları söylenebilir. Bu da ailelerin din eğitimine verdikleri önemi göstermektedir.

Tablo 26. Ailenin İzin Vermediği Kişilerle Arkadaşlık Etmenin Güzel Bir Davranış Olduğu Görüşüne Göre Dağılım

Ailenizin izin vermediği kişilerle arkadaşlık etmek güzel bir davranış mıdır?	N	%
Evet	54	12,7
Hayır	371	87,3

Ailenin izin vermediği kişilerle arkadaşlık etmenin güzel bir davranış olmadığı sorulduğu soruda ankete katılan öğrencilerin % 12,7'si “ Evet güzel bir davranıştır” şikkını işaretlerken, % 87,3'ü “ Hayır, güzel bir davranış değildir” şikkını işaretlemiştir.

Öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlası ailenin izin vermediği kişilerle arkadaşlık etmenin güzel bir davranış olmadığını düşünmesi, bu konuda ailesinden bir terbiye aldığını gösterir. Görüyoruz ki öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlası, arkadaşlarını ailesinin seçmesini ailesinin hakkı olduğunu düşünmüş, ailesine bu seçim hakkını tanımış, ailenin bu tip yönlendirmelerinin gerekli olduğu bilincini ailesinden almış, bu terbiyeye sahip öğrencilerdir. Bu açıdan bakıldığında anne-babanın çocuğuna doğrudan etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu da çocuğun din eğitiminde anne-babanın etkili faktör olduğunu göstermektedir.

Tablo 27. Öğrencilerin Şimdiye Kadar Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Dağılım

Şimdiye kadar din eğitimi aldınız mı?	n	%
Evet	370	87,1
Hayır	55	12,9

Tablo 19’da görüldüğü gibi öğrencilerin, şimdiye kadar din eğitimi alıp almadığının sorulduğu soruya verdikleri cevapların dağılımına bakıldığında, öğrencilerin % 87,1’i, herhangi bir şekilde din eğitimi aldıklarını belirtirken, % 12,9’u ise, din eğitimi almadıklarını ifade etmiştir. Sonuçlara bakıldığında öğrencilerin yarıdan fazlasının bir şekilde din ile tanıştıklarını ve bu konuda eğitim aldıklarını görüyoruz. Çocuğun din eğitimi almasının aile tarafından desteklendiğini, çocuğa ya ailesi tarafından ya da ailesinin gözetimi altındaki kişiler tarafından din eğitimi verildiği söylenebilir. Bu da çocuğun din dersleri başlamadan din eğitimi alması da anne-babanın etkili bir faktör olduğunu ve çocuğun din eğitiminin de anne-babaların etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 28. Şimdiye Kadar Din Eğitimi Alanların Dini Bilgileri En Çok Aldıkları Kişiye Göre Dağılım

Dini bilgileri en çok kimlerden öğrendiniz? *		Toplam	1. sıra	2. sıra	3. sıra	4. sıra	5. sıra	6. sıra	7. sıra
Anne	N	362	170	63	26	6	1	8	88
	%	22,6	50,9	21,0	12,2	3,8	0,7	5,2	30,8
Baba	N	320	98	120	40	9	3	4	46
	%	20,0	29,3	40,0	18,8	5,6	2,0	2,6	16,1
Dede/nine	N	266	42	74	67	18	7	4	54
	%	16,6	12,6	24,7	31,5	11,3	4,6	2,6	18,9
Diğer akrabalar	N	190	11	19	57	47	21	18	17
	%	11,9	3,3	6,3	26,8	29,4	13,9	11,6	5,9
Komşular	N	151	2	10	9	54	44	18	14
	%	9,4	0,6	3,3	4,2	33,8	29,1	11,6	4,9
Arkadaşlar	N	145	1	5	5	14	59	40	21
	%	9,1	0,3	1,7	2,3	8,8	39,1	25,8	7,3
Cami imamı	N	132	5	6	7	10	14	60	30
	%	8,3	1,5	2,0	3,3	6,3	9,3	38,7	10,5
Diğer kişiler	N	33	5	3	2	2	2	3	16
	%	2,1	1,5	1,0	0,9	1,3	1,3	1,9	5,6

*: Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Ankete katılan öğrencilere, dini bilgilerini kimlerden öğrendikleri sorulduğunda, öğrencilerin % 50,9’u, annesine birinci sırayı, % 21,0’ı ikinci sırayı, % 12,2’si üçüncü sırayı, % 3,8’i dördüncü sırayı, % 0,7’si beşinci sırayı, % 5,2’si altıncı sırayı, % 30,8’i yedinci sırayı vermiştir. Öğrencilerden, annesini dini bilgi almada ilk dört sırada yer veren öğrenciler genelin % 87,9’unu oluşturmaktadır. Bu önemli bir orandır, çünkü çocuğun evde en çok etkileşime annesi ile geçtiğini göstermektedir.

Dikkatimizi çeken bir diğer nokta ise annenin dini bilgi vermede % 30,8'i yedinci sırayı aldığı görülmektedir. Bilindiği üzere çocuk ilk eğitimini ailede özellikle anne babasından almaktadır. Fakat doğu bölgesine genel olarak baktığımızda kadınların çok çocuklu olduğunu hem de iş yükünün fazla olduğu görülmektedir. Çocuk sayısının fazla olması annenin her bir çocuğuna fazla vakit verip ilgilenememesini hem de doğu bölgesinde hayvancılık ve tarım fazla olduğu için kadının iş yükünün fazla olması annenin çocuğu ile tam anlamıyla ilgilenememesine sebebiyet vermektedir. Bu gibi durumlar çocuğun dini bilgi vermede ya da soru sormada annesinin işinden dolayı geri plana düştüğünü göstermektedir.

Öğrencilerin % 29,3'ü, babasını birinci sıraya, % 40,0'ı ikinci sıraya, % 18,8'i üçüncü sıraya, % 5,6'sı dördüncü sıraya, % 2,0'ı beşinci sıraya, % 2,6'sı altıncı sıraya ve % 16,1'i yedinci sıraya koymuştur. Öğrencilerden, dini bilgi almada babasını ilk dörde koyan öğrenciler toplamın % 93,7'sini oluşturmaktadır. Bu da bize gösteriyor babalar çocuklarının hayatlarında önemli bir rol oynamakta ve dini bilgi vermede çocuklarına önem göstermektedir. İş yükü ya da diğer sebepler babayı çocuğun hayatından koparmamış aksine çocuğunun hayatında önemli rol aldığını söylenebilir.

Öğrencilerin % 12,6'sı dedesine veya ninesine birinci sırayı, % 24,7'si ikinci sırayı, % 31,5'i üçüncü sırayı, % 11,3'ü dördüncü sırayı, % 4,6'sı beşinci sırayı, % 2,6'sı altıncı sırayı, % 18,9'u yedinci sırayı işaretlemiştir. Öğrencilerin, dini bilgi almada dedesine veya ninesine ilk dörtte referans gösteren öğrencilerin, % 85,4'ünü oluşturduğu ve % 16,6'lık oran ile üçüncü sırada yer aldığını görmekteyiz. Tablo 10'u incelediğimizde anne babanın dışında evde dede ve ninesinin kalanların % 22,4'lük kısmı oluşturduğunu görmekteyiz. Bu da bize bu iki sonucun eşdeğer olduğunu göstermektedir. Dini açıdan baktığımızda çocuğa yol gösterecek, yaptığı ibadetlerle onun yoluna ışık tutacak bireylerin evde olması onun için önemli bir etkidir. Bu da öğrencinin ailesinde dini değerleri çok fazla göremese bile büyüklerinin bilgisinden faydalandığını, anne baba evde olmasa bile dini konuda bilgi alabileceği kişilerin varlığı öğrenciyi olumlu etkilemektedir.

Öğrencilerin % 3,3'ü diğer akrabalarına birinci sırayı, %6,3'ü ikinci sırayı, % 26,8'i üçüncü sırayı, % 29,4'ü dördüncü sırayı, % 13,9'u beşinci sırayı, % 11,6'sı altıncı sırayı, % 5,9'u yedinci sırayı vermiştir. Diğer akrabalarına sıralamada ilk dörtte yer veren öğrenciler % 56,8'i oluşturmaktadır. Genel dağılım içerisinde baktığımızda ise % 11,9'luk

alanı oluşturduğunu görmekteyiz. Aynı şekilde tablo 10'u incelediğimizde evde anne baba dışında kalan(hala/teyze/amca/dayı) orana baktığımızda % 14,6'lık kısmı oluşturmaktadır. Ve öğrenci çekirdek ailesinin dışında dini konularda akrabalarından da destek aldığını görmekteyiz.

Öğrencilerin dini konularda komşularından % 0,6'sı birinci sırada, % 3,3'ü ikinci sırada, % 4,2'si üçüncü sırada, % 33,8'i dördüncü sırada, % 29,1'i beşinci sırada, % 11,6'sı altıncı sırada, % 4,9'u yedinci sırada yer vermiştir. Öğrencilerin, dini bilgi almada komşularını ilk dörtte referans verenlerin oranı % 41,9'u oluşturmaktadır.

Öğrencilerin dini konularda cami imamına % 1,5'i birinci sırada, % 2,0'ı ikinci sırada, % 3,3'ü üçüncü sırada, % 6,3'ü dördüncü sırada, % 9,3'ü beşinci sırada, % 38,7'si altıncı sırada, % 10,5'i yedinci sırada yer vermiştir.

Öğrencilerin dini konularda arkadaşlarına % 0,3'ü birinci sırada, % 1,7'si ikinci sırada, % 2,3'ü üçüncü sırada, % 8,8'i dördüncü sırada, % 39,1'i beşinci sırada, % 25,8'i altıncı sırada, % 7,3'ü yedinci sırada yer vermiştir. Öğrencilerin dini bilgi almada arkadaşlarına ilk dörtte yer verenlerin oranı % 13,1' oluşturmakta ve genel sıralamada altıncı sırada olduğu gözlenmektedir.

Öğrencilerin dini konularda diğer kişilere % 1,5'i birinci sırada, % 1,0'ı ikinci sırada, % 0,9'u üçüncü sırada, % 1,3'ü dördüncü sırada, % 1,3'ü beşinci sırada, % 1,9'u altıncı sırada, % 5,6'sı ise yedinci sırada yer vermiştir.

Anket verileri genel olarak incelendiğinde öğrencilerin dini bilgi aldıkları kişilerle ilgili sıralamada, birincilik annenin iken ikinci sırada babaya yer verilmiştir. Bu da bize çocuğun din eğitiminde en çok anne ve babadan yardım aldığını ve çocuğu en çok etkileyen kişilerin anne ve baba olduğunu göstermiştir.

Tablo 29. Öğrencilerin Ramazan'da Oruç Tutmayı İsteme Durumuna Göre Dağılım

Ramazan'da oruç tutmayı ister misiniz?	N	%
Evet, hep isterim	307	72,2
Bazen isterim	78	18,4
Hayır, istemem	40	9,4

Ankete katılan öğrencilere ramazan ayında oruç tutmayı isteyip istemediklerini sorduğumuzda % 72,2'si ramazan ayında oruç tutmayı hep istediklerini, % 18,4'ü bazen istediklerini, % 9,4'ü hiç istemediklerini belirtmiştir. Burada % 90,6'sı bazen de olsa oruç tutmayı istediklerini belirtirken öğrencilerin tamamına yakınının Ramazan Ayı'nda oruç tutmaya yönelik ilgisinin olduğu ve oruç tutmaya eğilimlerinin olduğu, çevresinde oruç tutanların olduğu ve çocuğun yakın çevresini oluşturan anne-babasından etkilendiği söylenebilir.

Tablo 30. Öğrencilerin Hata Yaptığında Anne-Babasına Kızacakları Korkusuyla Doğruyu Söylememe Durumuna Göre Dağılım

Bir hata yaptığınızda anne-babanız kızacağı için doğruyu söylemediğiniz olur mu?	n	%
Sık sık	97	22,8
Bazen	160	37,6
Hiç	168	39,5

Ankete katılan öğrencilere bir hata yaptıklarında anne-babalarının kızmasından korktukları için doğruyu söylememe sıklıklarını sorduğumuzda % 22,8'i anne-babasının kızacağından sık sık yalan söylediği, % 37,6'sının bazen yalan söylediği, % 39,5'inin anne-babasının kızmasından korksa da doğruyu söylediği görülmektedir.

Bu sonuçlara göre, öğrencilerin % 60,4'ünün, anne-baba baskısına maruz kaldığı, doğruyu söyleme konusunda ailesinden tepki gördüğü söylenebilir. Buradan ailelerin yarıdan fazlasının baskıcı karakterde bir aile yapısına sahip olduğunu, bunun da çocuğun kişilik gelişimi için olumsuz olabileceği söylenebilir. Çünkü teorik kısımda da belirttiğimiz gibi çocuğun kişilik gelişimini olumlu yönde etkileyen en ideal anne-baba tutumu demokratik tutumdur. Bu tutumda çocuk, bir problem karşısında anne-baba ile demokratik şekilde konuşarak, herhangi bir aşağılama ya da baskıya maruz kalmadan, olayları sebep ve sonuç çerçevesinde değerlendirme sonucunda kendisi karar verir. (Başaran, 2005: 323; Dodurgalı, 2010: 155; Aydın, 2007: 23-28; Yavuzer, 2001: 33-34).

Bununla beraber DKAB dersi daha önce almamış bu öğrencilerin 1/3'ünden fazlası, bir hata yaptıkları zaman sonuç kendi aleyhlerine de olsa hiç yalan söylemediği, doğruyu söylemeye gayret ettikleri anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere çocuklar söylediklerimizden çok yapıp ettiklerimizi kendilerine örnek almaktadır. Buradan bakılacak olursa doğruyu söyleme, yalan söylemenin kötü bir davranış olduğu teorik olarak çocuğa verilmesinden çok çocuk, aile üyelerinin birbiri arasındaki ilişkilerde doğruyu söyleme ve birbirini

aldatmama hususundaki ilişkiyi örnek almaktadır. Çünkü aile yeleri, bu husus da bilinçli olarak ya da olmayarak çocuklarına örnek olmakta, çocuğa hangi durumda nasıl davranması gerektiği bilincini aşılamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmamızda aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

1. Öğrencilerin öğrenim gördükleri okullara bakıldığında merkeze uzak okulların öğrenci sayıları az iken merkezde bulunan okullarda öğrenci sayısı daha fazladır.
2. Tablo 2'yi incelediğimizde erkek öğrencilerin sayısının kız öğrencilerin sayısından daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.
3. Ağrı'da tek çocuklu aileler % 4,5'iken (2,3,4,5,6 ve fazla) çocuklu ailelerin oranı ise % 95,5'dir. Türkiye Aile Değerleri Araştırması'nda ise tek çocuklu aile % 14,3 iken (2,3,4,5,6 ve daha fazla) çocuğa sahip ailelerin toplamı ise % 85, 7'dir. Ağrı ile kıyaslandığında Ağrı'da genellikle çok çocuklu ailelerin fazla olduğu ve ailelerin sahip olduğu çocuk sayısının, Türkiye Aile Değerleri Araştırması'ndaki çocuk sayısından yüksek çıktığı gözlemlenmiştir.
4. Elde edilen verilere göre öğrencilerin % 89,4'ünün annesinin ev hanımı, % 3,3'ünün işçi olarak çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye Aile Değerleri Araştırması verilerine göre işçi meslek grubuna dâhil olanlar, genelin % 15,7'si iken Ağrı'da % 3,3'ünü oluşturmaktadır. Bu da bayan işçi sayısı oranının çok düşük olduğunu sonucuna varılmıştır.
5. Araştırmamıza göre öğrencilerin babasının % 45,9'unun işçi, % 21,9'unun memur , % 24,9'unun ise serbest meslek sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
6. Öğrencilerin annelerinin % 23,8'inin okuryazar olmadığı, % 35,8'inin ilkokul mezunu, % 17,9'unun ortaokul mezunu, % 12,2'sinin lise mezunu ve % 10,4'ünün ise üniversite mezunu olduğu sonucuna varılmıştır. Babaların öğrenim durumlarına bakıldığında ise % 10,1'inin okuryazar olmadığı, % 22,6'sının ilkokul mezunu, % 18,4'ünün ortaokul mezunu, % 20,2'sinin lise mezunu ve % 28,7'sinin üniversite mezunu olduğu sonucuna varılmıştır. Anne ve babaların öğrenim durumları kıyaslandığında annelerin okuma oranının babalara göre çok düşük olduğu sonucuna varılabilir. Türkiye Aile Değerleri Araştırması'na göre genel üniversite mezunu erkeklerin oranı % 20,2'iken Ağrı'da bu oran % 28,7'dir. Bu da bize Ağrı'da üniversite mezunu erkeklerin sayısının Türkiye ortalamasına göre fazla olduğu sonucunu vermektedir.
7. Dini konularda çocuklar % 35,5 oranında anneye, % 32,5 oranında ise babaya sık sık soru sordukları sonucuna varılmıştır. Yine aynı şekilde çocuklar dini bir soru sorduklarında % 74,8 oranında annenin ve % 43,5 oranında babanın sık sık

anlayacağı şekilde cevap verdiklerini belirtmiştir. Bu sonuçlara baktığımızda çocukların en çok anne ve babayla iletişime geçtiklerini ve din hakkında merak ettikleri sorularını sık sık anne ve babalarına soru sorup cevap aldıkları sonucuna varılmıştır.

8. Yapılan çalışmamızın sonuçlarına göre öğrencilerin % 36,9'unun akraba ile yaşadıkları, % 63,1'inin çekirdek aile şeklinde yaşadıklarını belirtmiştir. Evde kalan akrabalara baktığımızda ise bunların % 22,4'ünün dede/nene, % 8'inin amca/dayı, % 6,6'sının hala/teyze olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye Aile Değerleri Araştırması'na göre evinde eşi, çocukları ve aile büyükleriyle kaldıklarını belirtenler, genelin % 6,2'sini, eş, çocuklar ve akrabalarıyla kaldıklarını belirtenler % 1,6'sını, eş, çocuklar, aile büyükleri ve akrabalarıyla kaldıklarını belirtenler % 0,8'ini, eş, aile büyükleri ve akrabalarıyla kaldıklarını belirtenler ise genelin % 0,4'ünü oluşturmuştur.
9. Araştırmamıza göre ailelerin evde yemeklerden sonra % 42,1'inin sık sık, % 40'ının bazen, % 17,9'unun hiç yemek duası okumadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine aynı şekilde ailece dini film izlemede ailelerin % 34,1'inin sık sık, % 53,9'unun bazen, % 12'sinin hiç dini film izlemediklerini belirtmişlerdir. Yemek yeme ve dini film izleme ailelerin baş başa oldukları ve kaliteli zaman geçirecekleri bir zamandır. Aileler bu şekilde vakit geçirip aralarında iyi bir iletişime sahip olabilir.
10. Çalışmamızın sonuçlarına göre öğrencilerin namaz surelerinin birçoğunu bildiklerini görmekteyiz. Bu da bize hiç DKAB dersi almamış öğrencilerin namaz surelerinin birçoğunu bildiklerini ve ailelerin sure öğrenimine önem verdiklerini göstermiştir.
11. Yapılan çalışmada din eğitiminde anne ve babanın ailenin diğer üyelerinden ya da çevredeki diğer bireylere göre çocuklarda daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
12. Ağrı'daki çok çocuklu ailelerin sayısının daha fazla olduğu ve ailelerin sahip olduğu çocuk sayısının 2010 yılında yapılan Türkiye Aile Değerleri Araştırması'ndaki çocuk sayısından yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.
13. Yapılan araştırmaya göre Ağrı'daki annelerin % 23,8'inin, babaların ise % 10,1'inin okuma yazma bilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye Aile Değerleri Araştırması'ndaki orandan yüksek olduğu ve Ağrı'daki bayanların erkeklerden daha fazla okuma yazma bilmedikleri gözlemlenmiştir.

14. Yapılan çalışmamızda “Annenizin mesleği nedir?” sorusuna % 89,4’ü ev hanımı cevabını vermiştir. Türkiye Aile Değerleri Araştırması sonuçlarına göre bu oranın % 35,8 olduğu ve Ağrı’da çalışmayan bayanların sayısının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
15. Anket verilerine göre, ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini aldıkları kişilerin sıralaması yapıldığında % 74,8’i ile 1. Sırada anne, % 43,5 ile 2. Sırada baba, % 22,4 ile 3. Sırada nene, % 20,2 ile 4. Sırada dede ve % 24,0 ile 5. Sırada diğer akrabalar gelmektedir. Çocuğun dini bilgilerini almada 1. Sırada annenin ve 2. Sırada babanın yer alması din eğitiminde anne ve babanın ne kadar etkili ve önemli olduğunu göstermiştir.
16. Öğrencilere dini konularda nasihati en çok veren kişi sorulduğunda % 58,1’ anne, % 45,9’u baba, % 32,9’u nene ve % 31,5’i ise nene demişlerdir. Verilerden de aldığımız sonuçlara göre öğrencilere doğruyu-yanlış, iyiyi-kötüyü en çok anne ve babasından aldığı öğütlerle öğrendiklerini ve en çok anne ve babayla iletişime geçtiklerini söyleyebiliriz. Anne ve babadan sonra ise en çok nasihat veren kişiler dede ve nenelerdir. Yaşanmışlıklarıyla, tecrübeleriyle ve bilgileriyle de büyüklerimizin torunlarının yanında olduklarını ve onlara doğruyu gösterdiklerini söyleyebiliriz.
17. Öğrencilere bir hata yaptıklarında doğruyu söyleme oranlarını sorduğumuzda % 22,8’i sık sık, % 37,6’sı bazen, % 39,5’i ise hiç doğruyu söyleyemediklerini belirtmiştir. Sonuçlara göre % 60,4’ünün, anne-baba baskısına maruz kaldığı, doğruyu söyleme konusunda ailesinden tepki gördüğü söylenebilir. Buradan ailelerin yarıdan fazlasının baskıcı karakterde bir aile yapısına sahip olduğunu, bunun da çocuğun kişilik gelişimi için olumsuz olabileceği söylenebilir. Çünkü teorik kısımda da belirttiğimiz gibi çocuğun kişilik gelişimini olumlu yönde etkileyen en ideal anne-baba tutumu demokratik tutumdur. Bu tutumda çocuk, bir problem karşısında anne-baba ile demokratik şekilde konuşarak, herhangi bir aşağılama ya da baskıya maruz kalmadan, olayları sebep ve sonuç çerçevesinde değerlendirme sonucunda kendisi karar verir. Öğrenciler anne ve babalarından çekinmeden çok büyük hatalar yapsalar dahi ebeveynler her daim onların yanında olmalı ve çocuğun yanında olmalı ki çocukları her şeylerini çekinmeden onlara anlatsın ve daha büyük hata veya kayıplara sebebiyet verilmesin.

18. Yapılan çalışmada öğrencilere sıkıntıları olduğunda en çok kime anlattıklarını sordüğümüzda % 71,1'i anne, % 18,8'i ise baba cevabını vermiştir. Buradan da öğrencilerin en çok anne ile iletişime geçtiğini ve sıkıntılarını en kolay annelerine açtıkları cevabını söyleyebiliriz.
19. Öğrenciler okula gelmeden önce dini bilgi, sure ve ibadetleri en çok anne ve babasından öğrendiğini ve öğretme şekli olarak en çok hoşgörü ve ilgi uyandırarak, İkinci olarak ödül vererek, üçüncü olarak ibadetlere katılmasını sağlayarak, dördüncü olarak baskı ve zorlayarak ve beşinci olarak ise bir şeyler öğretmez cevabını vermişlerdir.
20. Aldığımız sonuçlara göre öğrencilerin % 64,5'i namaz kıldıklarını ve % 35,5'i ise namaz kılmayı bilmediklerini belirtmişlerdir. Elbette ki öğrenciler namaz kılmayı tam bir şekilde bilemiyorlardır. Fakat namazın şekil ve rükünlerini, ne zaman kılınacağı hakkında bir bilgiye sahiptirler. Diğer sorumuz olan namaz kılarken en çok kimi örnek alıyorsunuz sorusunun cevabı olarak % 54,9'la anne birinci sırada yer alırken, % 26,8 ile baba birinci sırada yer almıştır. Bu da çocuğun din eğitiminde anne ve babanın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur.
21. Elde edilen verilere göre çocukluk yıllarında büyük çoğunluğun aile ortamı içerisinde anne ve babanın yanında geçmesinin çocukların anne ve babalarından daha fazla ve kalıcı bir şekilde etkilendiğini göstermiştir.
22. Yaptığımız çalışmada öğrencilerin % 87,1'i DKAB dersi almadan bir şekilde din eğitimi aldıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin çoğunluğunun dinle tanıştıklarını ve eğitim aldıklarını göstermiştir. Bu sonuca göre öğrencilere sorulan “Kur'an okumayı biliyor musunuz?” sorusuna % 62,5'inin az da olsa bildiklerini belirtmiştir. Bu da bizi ailede din eğitimi aldıklarından ötürü Kuran'la da tanıştıkları sonucuna ulaştırabilir.

Bu çalışmanın sonucunda şu önerilerde bulunabiliriz:

1. Ankete katılan öğrencilerin anne-babalarına soru sorma sıklıklarına bakıldığında, çocukların büyük çoğunluğunun dinle ilgili sorular sordukları, dine yönelik ilgilerinin olduğu anlaşılmıştır. Fakat çocukların bazen cevap alamadıkları ve azarlandıkları da ifade edilmiştir. Çocuk, soru sorduğu kişiden anlaşılır şekilde cevap alırsa tekrar soru sorma cesaretini kendinde bulacaktır. Bunun için çocuğun her sorusuna değer verilmeli,

sorularının cevapları anlayacağı şekle indirgenmeli ve geçiştirici cevaplardan kaçınılmalı, cevap verilirken üslubun çocuğu incitmemesine, dine olan ilgisinin söndürülmemesine, düşünceyi ve hayal dünyasını geliştirecek cevapların verilmesine özen gösterilmelidir. Ayrıca çocukların duygularını özgür bir şekilde ifade etmesine, zihinlerinden geçen soruları paylaşımlarına fırsat verilmeli, onlara bu konuda herhangi bir baskı yapılmamalıdır.

2. Çocuğun birtakım dini etkinliklere götürülmesi, zihninde dinle ilgili unsurların daha fazla yer almasına, dine ve dini nesnelere daha fazla ilgi göstermesini sebebiyet verecektir. Bu yüzden çocukların mümkün oldukça bu tip etkinliklere katılması sağlanmalıdır. Anneler vakit oluşturup çocuklarıyla dinin sohbetlere katılabilir, vakit namazlarını kılarken çocuklarıyla beraber kılabilirler. Babalar ise Cuma namazları, bayram namazlarında erkek çocuklarıyla beraber namaza gidip ibadet edebilirler. Ailece camilere geziler düzenlenip v namaz kılınabilir. Bu da çocukların dini daha çok sevmesini ve dini anlamasını sağlayabilir.

3. Şehir merkezlerinde ailelere uzman aile danışmanları tarafından çocuk yetiştirme ve çocuğun din eğitimiyle ilgili seminerler verilebilir, çocuk yetiştirme kursları düzenlenebilir. Ailelerin önce çocuk eğitimi ve sonra da çocuğun din eğitimi konusunda bilgilendirilmelerinin, çocukların yetiştirilmesinde bu kadar önemli bir rol oynayan anne-babaların, çocuklarının hem kişisel gelişimlerinin hem dini ilgilerinin en iyi şekilde gelişimi temin edilebilir. İlçelerde ya da köylerde ise müftülük tarafından ailede din eğitimi ile alakalı bilgiler verebilecek kişilere ulaşıp bu gibi etkinlikler düzenlenebilir.

4. Anne-babalar için çocuk psikolojisi, çocuğun gelişim aşamaları, farklı gelişim aşamalarında izlenecek din eğitimi yöntemleri, çocuğun yeteneklerini uygun şekilde geliştirecek faaliyetler, ailenin önemi, anne-baba tutumları ve bu tutumların çocukta nasıl etkiler bıraktığı, nasıl bir çocuğun yetiştirilmesini netice verdiği hususlarında aileleri bilgilendirecek televizyon programları yapılabilir ve sayıları artırılabilir.

5. Çocukların izlediği televizyon programları, girdiği internet siteleri anne-babaları tarafından denetlenmeli, bu konuda çocuklara rehberlik edilmeli, onların tek başına televizyon ya da bilgisayar başında uzun süre ve geç saatlere kadar kalmasına izin verilmemelidir. Televizyon ya da internette uygun görülen bir süre verilmeli, çocuk her daim gözetim altında tutulmalıdır.

6. Toplumların çekirdeği olan aileyi ve aile değerlerini yıpratıcı her türlü mekanizma hakkında toplum bilgilendirilmeli ve bu değerlerin muhafazası devlet yetkilileri tarafından sağlanmalıdır.
7. Çocuklar dini tutum ve davranışlarında ilk önce anne ve babayı örnek aldıkları için anne-babaların tutum ve davranışları çocuklara örneklem teşkil edecek düzeyde olmalıdır.
8. Çocuğun dini kişilik gelişiminde, çocuktaki merak duygusunun dine yönlendirilmesinde, dini ilgilin beslenmesinde büyük etkisinin olacağından; yemeklerden sonra yapılan duaların, izlenen dini filmlerin, ziyaret edilen kutsal mekânların, çocuğun dini sorularına verilen cevapların ve cevap verme tavrının anne-babanın çocuğa verdiği din eğitiminde önemli bir etki oluşturacaktır.
9. Kritik dönem olan okulöncesi dönemden itibaren çocuklara din eğitimi dersleri verilmeye başlanabilir. Ayrıca İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dördüncü sınıftan itibaren değil de birinci sınıftan itibaren verilerek, çocukların din eğitimi temelleri daha sağlam atılabilir.
10. Geçerliliği ve güvenilirliği sınanmış ve ilgili uzmanların da görüşleri dikkate alınarak daha ayrıntılı bir şekilde bütün yaşlar için hazırlanmış bir anketin, Türkiye'nin bütün illerinde uygulanması din eğitiminde eksik kalan yönlerin tespit edilmesine ve eksiklerin giderilmesine imkân sağlayabilir.

Bu çalışmanın bundan sonraki çalışmalara katkı sağlayacağını ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

ABANOZ, S. (2008). “6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü: (İzmir ve Sakarya Örneği)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AĞCA, K. (1998). Ailede Eğitim, TDV Yayınları, Ankara.

APAYDIN, H. (2001). “Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi”, *OMÜİFD*, 2001, sayı:12-13, s.319-337.

ARAZ, H. (2007). “Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitimine Etkileri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ARICI, İ.(2007). “İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrenci Başarısını Etkileyen Faktörler: (Ankara Örneği)”, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AY, M. E. (1994). Ailede ve Okulda Din Eğitiminde Mükafat ve Ceza, Nil Yayınları, İzmir.

AY, M. E. (2005). “Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler”, Edt.: CANAN, İbrahim, İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu II, s. 361-374.

AYDIN, M. Z. (2007). Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

BAŞARAN, İ. E. (2005). Eğitim Psikolojisi Gelişim, Öğrenme ve Ortam, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

BİLGİLİ, F. M. (2005). Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler, Beyan Yayınları, İstanbul.

BİLGİLİ, F. M. (2005).” Din Eğitiminde Çocuğun Tabiatından Kaynaklanan Bireysel Eğilimlerin Ve İsteklerin Karşılanması Problemi”, *ÇÜİFD*, Sayı 5, c. II, s. 163-186.

BİLGİN, B. (2004). İslam ve Çocuk, DİB Yayınları, Ankara.

BİLGİN, B. (2007). Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Gün Yayınları, Ankara.

BİNBAŞIOĞLU, C. (1988). Eğitime Giriş, Binbaşioğlu Yayınevi, Ankara.

BRONSTEİN & ZLATNİK, 2008; Akt. Erginbay, 2014

BOLATTEKİN, A. (2014). Anne Babanın Bağlanma Stilleri, Anne Baba Tutumları ve Çocuklarındaki Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Arel Üniversitesi, İstanbul.

BRONSTEİN & ZLATNİK (2008). Akt. Erginbay, 2014.

BİNBAŞIOĞLU, C. (2000). Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları, MEB Yayınları, İstanbul.

BUHARİ, (2004). Sahihi Buhari, Çeviri ve Notlar: Abdullah Fevzi Kocaer, Esra Yayınları, Konya.

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. vd. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Pegem Akademi Yay., 3. Baskı, Ankara.

CANAN, İ. (1979). Resulullah'a Göre Ailede ve Okulda Çocuk Terbiyesi, Cihan Yayınları, İstanbul.

CANAN, İ. (2010). Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Sünnetinde Terbiye, Işık Akademi Yayınları, İstanbul.

CEBECİ, S. (2005). Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi, Akçağ Yayınları, Ankara.

CÜCELOĞLU, D. (2001). İçimizdeki Çocuk, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ÇAĞDAŞ, A. (2009). Anne-Baba-Çocuk İletişimi, Kök Yayınevi, Ankara.

ÇAKAN, İ. L. (2010). "Bir Medeniyet Projesi ve Dünya Görüşü Olarak İslam'ın Çocuğa Bakışı", Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu, Ensar Neşriyat, İstanbul.

DEMİREL, Ö. ve KAYA, Z. (2008). Eğitim Bilimine Giriş, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

DİNÇER, B. (2008) Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeyde Lise İkinci Sınıfa Devam Eden Ergenlerin Anne Baba Tutumlarını Algılamaları ile Arkadaşlık İlişkilerinin İncelenmesi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

DODURGALI, A. (1996). Ailede Çocuğun Din Eğitimi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

DODURGALI, A. (2010). Ailede Din Eğitimi, Timaş Yayınları, İstanbul.

DÖNMEZER, S. (1984). Sosyoloji, Savaş Yayınları, Ankara.

DUMAN, M. Z. (1991). "Ailede Çocuk Eğitimi ve Lokman Hakim'in Nasihatlerinin Düşündürdükleri ", *Diyanet Dergisi*, c. 27, Sayı 3, s.103-116.

- ERDEN, M. (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Alkım Yayınları, İstanbul.
- ERDİL, K. (1991). *Aile Okulu*, TDV Yayınları, Ankara.
- ERTUĞRUL, H. (2008). *Ailede ve Okulda Çocuk Eğitimi*, Nesil Yayınları, İstanbul.
- ERÜRKER, B. (2007). “Aileye ve Parçalanmış Aileye Sahip 5-6 Yaş Çocuklarının Bilişsel İşlevlerinin Karşılaştırılması.” Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi.
- GAZALİ, M. (1306). *İhyau Ulumi'd-Din*, I-IV, Kahire.
- HAKAN, A. (2001). *İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Başarısında Aile Faktörü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HORTAÇSU, N. (2003). *Çocuklukta İlişkiler: Ana Baba, Kardeş Ve Arkadaşlar*, İmge Kitabevi, İstanbul.
- HÖKELEKLİ, H. (2008). *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Kitabevi, İstanbul.
- MUTALLİMOVA, S. (2014). *Lise Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi ve Anne Baba Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Arel Üniversitesi, İstanbul.
- İŞİK, B. (2006). “Ailenin Örgütsel ve Yapısal Niteliğinin 60-72 Aylık Çocukların Sosyal-Duygusal Uyum Düzeyine Etkisi”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KASAPOĞLU, A. (2008). “Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi - İman ve İbadet Eğitimi” *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara, Cilt: 44, Sayı 2, s.7-26.
- KAVUŞTU, Ş. (2006). “Hz. Muhammed'in Aile Reisi Olarak Örnek Şahsiyeti”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAYA, C. (2003). *Çocuk Eğitiminde Anne Babaya Öneriler*, Zambak Yayınları, İstanbul.
- KEYİFLİ, Ş. (2013). *Eğitim ve Din Eğitimi*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: XIII, sayı: 2, s.107-114.
- KILAVUZ, M. A. ve YILMAZ, H. (2009). “Örgün ve Yaygın Eğitimde Öğrenenlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Din Eğitimi ve Öğretimi”, *UÜİFD*, c. 18, Sayı 2, s. 123-139.
- KILIÇ, R. (1996). *Ahlakın Dini Temeli*, TDV. Yayınları, Ankara.
- KOCACIK, F. (1986). “Sivas'ta Kentsel Aile”, *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7, Sivas.

KONUK, Y. (trs.). Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi, TDV Yayınevi, Ankara.

KOÇ, B. (2008). “Çocuğun Dini Gelişiminde Rol Model Olarak Anne ve Baba”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Erzurum, Cilt: 11, s. 49-60.

ÖZERİ, Z. N. (2004). Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi, DEM Yayınları, İstanbul.

SAĞLAM, İ. (2001). “Çocuklarda Davranış Şekillenmesinde Etkili Olan Faktörlere Teorik Bir Yaklaşım”, *UÜİFD*, c. 10, Sayı 2, s. 209-223.

SAĞLAM, İ. (2002). “Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”, *UÜİFD*, c. 11, Sayı 2, s. 167-190.

SAĞLAM, İ. (2003). Çocuk ve İbadet: 7-14 Yaş Dönemi İbadet Eğitimi Üzerine Bir Araştırma, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul.

SÜVEYD, M. N. (1998). Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, Çev. Zekeriya Güler, Uysal Kitabevi, Konya.

TEKİN, M. A. (2003). Hadis Tekniği Açısından Fıtrat Hadisinin İnşası, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

TETİK, H. (2007). Din Görevlilerinin Fonksiyonları, Aktif Yayınevi, İstanbul.

TETİK, H. (2013). Ortaöğretim Kurumlarında Mükafat ve Ceza Algısı (Ağrı Örneği), RTEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 3, s. 99-138.

TOSUN, C. (2005). Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem A Yayınları, Ankara.

Türkiye Aile Değerleri Araştırması, 2010, Ankara.

UCUR, Z. E. (2005). Farklı Aile Tutumlarının Okul Öncesi Dönem 5 Yaş Çocuklarının Bilişsel Performans Düzeylerine Etkisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ULVAN, A. N. (1994). İslam’da Aile Eğitimi (Evlilik, Evlat Terbiyesi ve Esasları) I, Çev. Celal Yıldırım, Detay Yayıncılık, Ankara.

URAL, A. ve KILIÇ, İ. (2006). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Detay Yayıncılık, Ankara.

YAVUZ, K. (1987). Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 Yaş), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara

YAVUZ, K. (1994). 99 Soruda Çocuk ve Din, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.

- YAVUZER, H. (2008). Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZER, H. (2001). Ana-Baba ve Çocuk, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAZIR, E. M. H. (2008). Hak Dini Kur'an Dili (8), Sadeleştiren Sıtkı Güllü, Huzur Yayınevi, İstanbul.
- YILDIRIM, B. (1997). "Çocuğun Şahsiyet Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme", *FÜİFD*, Sayı 2 , s.119-136.
- YİĞİT, A. (2006). "Çocuğun Gelişim Özellikleri Ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi", *OMÜİFD*, Sayı 22, s. 179-203.
- YÖRÜKOĞLU, A. (1994). Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul.
- YÖRÜKOĞLU, A. (2000). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Özgür Yayınları, İstanbul.

EK 1: ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİNDE ANNE-BABANIN ROLÜ

(AĞRI ÖRNEĞİ) ANKET FORMU

Değerli öğrenciler,

Bu anket, çocukların din eğitiminde anne-babalarının dini yaşantılarının etkisini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu anketteki sorularda kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Yanıtlar, araştırmacı dışında hiç kimse tarafından kullanılmayacaktır. Yanıtlarınızı size en uygun gelen bölüme (X) işareti koyarak belirtiniz. Yapılan çalışmanın amacına ulaşabilmesi için bütün soruların cevaplandırılması gerekiyor. Ayırdığınız zaman, gösterdiğiniz duyarlılık ve yardımlarınız için şimdiden çok teşekkür ederim.

İ.Ç. Üniversitesi İslami İlimler Yüksek Lisans Öğrencisi AYŞE KOCA

1. Şu an okuduğunuz okul.....İlköğretim Okulu

2. Cinsiyetiniz ()Erkek ()Kız

3. Kaç kardeşsiniz?(sayıyla belirtiniz).....

4. Ailenizin kaçınıcı çocuğusunuz? (sayıyla belirtiniz).....

5. Anne-babanızın mesleği nedir?

Anne

()İşçi

()Memur

()Emekli

()Ev hanımı

()Çalışmıyor

()Diğer

Baba

()İşçi

()Memur

()Emekli

()Serbest

()Çalışmıyor

()Diğer

6. Anne-babanızın eğitim durumu nedir?

Anne

()Okur-yazar değil

()İlkokul mezunu

()Ortaokul mezunu

()Lise ve dengi okul mezunu

()Üniversite veya yüksekokul mezunu

Baba

()Okur-yazar değil

()İlkokul mezunu

()Ortaokul mezunu

()Lise ve dengi okul mezunu

()Üniversite veya yüksekokul mezunu

7. Dini konularda kimlere soru sorarsınız?

Anne

()Sık sık sorarım

()Bazen sorarım

()Hiç sormam

Baba

()Sık sık sorarım

()Bazen sorarım

()Hiç sormam

Dede/Nine

()Sık sık sorarım

()Bazen sorarım

()Hiç sormam

Abim, Ablam, Komşum, Arkadaşım..

()Sık sık sorarım

()Bazen sorarım

()Hiç sormam

8. Sorularınıza hangisi, nasıl cevap verir (x) işaretleyiniz?	Annem	Babam	Dedem	Ninem	(Abi,Abla Komşum, Arkadaşım)
Sık sık anlayacağım şekilde cevap verir					
Bazen anlayacağım şekilde cevap verir					
Anlamayacağım şekilde cevap vermez					
Sorularıma cevap vermez ve kızar(azarlar)					

9. Evinizde yaşayan anne, baba ve kardeşlerinizden başka akrabanız var mı? ()Var ()Yok

Varsa hangileridir? ()Dede/Nine ()Amca/Dayı ()Hala/Teyze ().....

10. Evinizde yemeklerden sonra dua okunur mu? ()Sık sık okunur ()Bazen okunur ()Okunmaz

11. Evde ailece dini filmler izler misiniz? ()Sık sık izleriz ()Bazen izleriz ()Hiç izlemeyiz

12. Kur'an okumayı biliyor musunuz? ()İyi biliyorum ()Az biliyorum ()Hiç bilmiyorum

13. Aşağıdaki sure ve dualardan ezbere bildiklerinizi işaretler misiniz?

()Elemtera keyfe ()Liilafi kureyş ()Eraeytellezi ()İnna atayna kelkevser ()Kulya
eyyühelkafirun ()İzaca nasrullahi ()Tebbet () Kulhüvallahü ehad ()
Kuleuzu birabbilfelak ()Kuleuzu birabbinnas ()Subhaneke/Veccehtü ()Ettahiyyatu ()
)Allahümme salli ()Allahümme barik ()Rabbena ()Ayete'l kürsi ()
)Varsa başka.....

14. Öğrendiğiniz dua ve sureleri size kim öğretti?

()Anne ()Baba ()Dede/Nine ()Diğer akrabalar ()Komşular ()Cami imamı ()Başka.....

15. Ailenizin izin vermediği kişilerle arkadaşlık etmek güzel bir davranış mıdır? ()Evet ()Hayır

16. Şimdiye kadar din eğitimi aldınız mı? ()Evet, aldım ()Hayır, almadım

17. Cevabınız evet ise dini bilgilerinizi en çok kimlerden öğrendiğinizi parantez içini (1), (2) diye sıralayarak belirtir misiniz?

()Anne ()Baba ()Dede/Nine ()Diğer akrabalar ()Komşular ()Arkadaşlar ()Cami imamı ().....

18. Ramazan'da oruç tutmayı ister misiniz? ()Evet, hep isterim ()Bazen isterim ()Hayır, istemem

19. Anne-babanız sizi taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürür mü?

<u>Anne</u>	<u>Baba</u>	<u>Dede/Nine</u>	<u>(Abim, Ablam,</u>
<u>Komşum, Arkadaşım)</u>			
()Evet, sık sık götürür	()Evet, sık sık götürür	()Evet, sık sık götürür	()Evet, sık sık götürür
()Bazen götürür	()Bazen götürür	()Bazen götürür	()Bazen götürür
()Hayır, hiç götürmez	()Hayır, hiç götürmez	()Hayır, hiç götürmez	()Hayır, hiç götürmez

20. Dini konularda aşağıdakilerden hangisi size ne kadar nasihat eder/öğüt verir?

<u>Anne</u>	<u>Baba</u>	<u>Dede</u>	<u>Nine</u>	<u>(Abim, Ablam, Komşum,</u>
<u>Arkadaşım)</u>				
()Sık sık eder	()Sık sık eder	()Sık sık eder	()Sık sık eder	()Sık sık eder
()Bazen eder	()Bazen eder	()Bazen eder	()Bazen eder	()Bazen eder
()Hiç etmez	()Hiç etmez	()Hiç etmez	()Hiç etmez	()Hiç etmez

21. Bir hata yaptığınızda anne-babanız kızacağı için doğruyu söylemediğiniz olur mu?

()Sık sık olur ()Bazen olur ()Hiç olmaz

22. Bir sıkıntınız olduğunda bunu ailenizde en çok kime anlatırsınız?

()Anne ()Baba ()Abi/Abla ()Dede/Nine ().....

23. Hata yaptığınız zaman anne- babanız sizi nasıl ikaz (uyarı) eder?

<u>Anne</u>	<u>Baba</u>
()Sözlü ikaz	()Sözlü ikaz
()Allah Korkusu	()Allah Korkusu
()Cehennem Korkusu	()Cehennem Korkusu
()Fiziksel Ceza(Döverek)	()Fiziksel Ceza(Döverek)

24. Okula gelmeden önce aileniz tarafından verilen dini bilgiler, dualar ve sureler, öğretilen ibadetler size daha çok hangi yöntemle anlatıldı?

YANIT	Anne	Baba	Dedem	Ninem	Abi,Abla, Komşu,Arkadaş
Hoşgörü ve ilgi uyandırarak					
Mükafat (ödül) verilerek					
İbadetlere katılmamı sağlayarak					
Baskı ve zorlayarak					

25. Dini konularda güzel bir davranış sergilediğinizde anne-babanız sizi nasıl ödüllendirir?

Anne

- () Güzel Sözlerle övüp, takdir ederler
 () Arzu ve isteklerimi yerine getirirler
 () İstedğim her şeyi yaparlar
 () Herhangi bir şey yapmazlar

Baba

- () Güzel Sözlerle övüp, takdir ederler
 () Arzu ve isteklerimi yerine getirirler
 () İstedğim her şeyi yaparlar
 () Herhangi bir şey yapmazlar

26. Namaz kılar mısınız? () Evet () Hayır

27. Cevabınız evet ise namaz kılarken en çok kimleri örnek alıyorsunuz parantez içinde (1), (2) diyerek sıralayınız.

() Anne () Baba () Dede/Nine () Diğer akrabalar () Komşular () Arkadaşlar () Cami imamı ().....

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler		
Adı Soyadı	Ayşe KOCA	
Doğum Yeri ve Tarihi	ANKARA 15/01/1993	
Eğitim Durumu		
Lisans Öğrenimi	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	
Y. Lisans Öğrenimi	İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Bildiği Yabancı Diller		
Bilimsel Faaliyetleri		
İş Deneyimi		
Çalıştığı Okullar	Osman Gazi Ortaokulu	
Projeler		
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı	
İletişim		
E-Posta Adresi	ayse-can1993@hotmail.com	
Tarih		